

Gordana Čupković
Zadar

VARIJANTNI JEZIČNI OSTVARAJI U MAGIJSKIM TEKSTOVIMA *TKONSKOGA ZBORNIKA*

UDK: 811.163.42'282.2 "15"

091 (497.5): 003.349] "15"

Rad primljen za tisak 18. 4.2003.

Čakavska rič, Split, 2004, br. 1

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Milan Mihaljević, Josip Lisac

Rad se bavi jezičnom analizom glagoljaškoga bajalačkog teksta iz početka 16. stoljeća te ukazuje na brojne probleme kako pri definiranju pojedinih jezičnih osobitosti tako i pri njihovu smještaju u okvire pojedinih starih hrvatskih jezičnih sustava; ukazuje na probleme koje tek trebaju riješiti povijesti čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga jezika te studije odnosa spomenutih sustava s crkvenoslavenskim na mjestu njihova dodira: srednjovjekovnim, osobito glagoljaškim tekstovima. Jezik proučavanoga teksta odraz je tadanje jezične slike s aktualnim jezičnim mijenama kao i tadanje književnojezične (čakavske) norme koju karakterizira otvorenost prema drugim, susjednim i srodnim sustavima (crkvenoslavenski, kajkavski i štokavski). Pojedine jezične raznolikosti odraz su autorova stava kao i stilske manire razdoblja u kojemu je stvaralaštvo prepisivačke književnosti koncentrirano na područje variranja izrazom (variranje elementima koje nudi sustav sam - sinkronijske sustavske varijante; variranje elementima koji su rezultat jezičnih mijena - dijakronijske sustavske varijante te variranje elementima koji su rezultat dodira sustava - interferencijske varijante). Tako su zaključci o jeziku proučavanoga teksta više zaključci o onodobnoj stilskoj i jezičnoj normi negoli zaključci o jeziku određenoga prostora ili vremena.

Ključne riječi: *glagoljaški tekst, čakavski književni jezik, jezični dodiri, jezične i stilske varijante*
Key words: *Glagolitic text, Čakavian literary usage, language contacts, linguistic and stylistic variants*

I. UVOD

Proučavanje pisane riječi s višestoljetne udaljenosti dovodi istraživače do velikih teškoća kako pri datiranju i utvrđivanju autorstva tako i pri utvrđivanju jezičnoga sustava teksta, odnosno pri razlučivanju norme od stilema i utjecaja.¹ Tropismenu hrvatsku srednjovjekovnu književnost karakterizira dvostruko trojezičje: vanjsko, sociolingvističko, hrvatsko-latinsko-redakcijsko i imanentno, strukturalnolingvističko, čakavsko-kajkavsko-štokavsko. Analiza jezičnih podataka takvih tekstova nužno je i pokušaj odvajanja i definiranja elemenata iz kolopleta jezičnih raznolikosti, nastalih kao rezultat interferencije različitih sustava ili kao rezultat jezičnih mijena unutar jednoga sustava; pokušaj je određivanja njihove stilske i jezične funkcionalnosti. Tako je pitanje jezika određenoga teksta prvenstveno pitanje književne norme, odnosno pitanje o konvencijama stilske funkcionalnosti određenoga razdoblja, pa tek onda rekonstrukcija slike jezičnoga stanja danoga prostora i vremena. Analizom varijantnih jezičnih ostvaraja u magijskim tekstovima *Tkonskoga zbornika*, kodeksa s početka 16. st.,² želimo ukazati na neke probleme pri definiranju jezičnoga sustava teksta, koji su vezani kako uz precizniji opis stanja i odnosa starih hrvatskih jezičnih sustava te uz preciznije određivanje glavnih stilskih osobina ondanje književnosti koje su, zbog dvosmjernoga utjecaja jezične i književne norme, velikim dijelom i rezultat i uzrok mogućnosti izbora jezičnih raznolikosti,³ tako i uz žanrovsko određenje proučavanoga teksta, odnosno uz rasvjetljivanje magijske funkcionalnosti jezika u glagoljskim bajalačkim tekstovima općenito.⁴

II. O dosadanjim proučavanjima jezika i njegove funkcionalnosti u hrvatskim glagoljskim tekstovima

II.1. O jeziku. Hrvatsko srednjovjekovlje karakterizira velika otvorenost međusobnom utjecaju jezičnih sustava na ionako izrazito heterogenome jezičnom području.⁵ Hrvatski čakavski, hrvatski kajkavski i hrvatski štokavski jezik od 15. i 16. stoljeća izgrađuju se kao zasebni književni jezici s reprezentativnim književnicima i leksikografima.⁶ U osnovi svakoga pojedinoga književnog jezika zacrtan je i sustav preuzimanja elemenata iz drugih, srodnih jezičnih sustava pa je "književna koinē osnovna oznaka jezika našeg renesansnog stoljeća".⁷

¹ "U uvjetima vremenskog pomaka od nekoliko stoljeća suvremeni primalac, naime, kao kreativni sudionik u aktu dekodiranja - komunikacije s djelom - ostvaruje i neke posve nove suodnose na relaciji plan izraza - plan sadržaja, konstituira zapravo jednu novu cjelinu estetičkog poretka, poetskog uznačenja." Hercigonja 1983: 285.

² Radi se o blagoslovima i zaklinjanjima na stranicama 99^r, 1-108^v, 13 Tkonskoga zbornika koji je u Arhivu HAZU pohranjen kao rukopis IVa120, a u cjelosti je objavljen u Sambunjakovoj transliteraciji. V. Tkonski zbornik 2001. Profesor Sambunjak uspješno je protumačio i neka nejasna mjesta spomenutih stranica. V. Sambunjak 2002.

³ "Bogata unutrašnja struktura gramatičkih i leksikalnih sredstava i ustaljenih načina njihova upotrebljavanja omogućuje književnom jeziku da dobro i izražajno izvršava različite zadatke u najrazličitijim područjima ljudske djelatnosti." Jonke 1974-1975: 34.

⁴ Jezik bajalačkih tekstova i njegova pragmatička dimenzija proučavaju se u okviru projekta "Kontrastivna analiza dualističkih tekstova: hereze, basme i Gral".

⁵ "Ti korijeni pak pokazuju vrlo izrazitu mnogolikost, jezičnu i kulturnu, pluralizam koji je nespojiv s načelnim etničkim monizmom kakav je svojstven nacionalnoj romantici." Katičić 1994: 124.

⁶ V. Jonke 1974-1975: 34.

⁷ Moguš 1995: 64.

Za proučavanje jezika glagoljaških tekstova najrelevantnija nam je čakavska književna koinē; čakavski književni jezik koji se temelji kako na čakavskim govovima tako i na planskome preuzimanju govornih elemenata preostalih dvaju hrvatskih jezičnih sustava, kao elemenata knjiškosti i stilske funkcionalnosti.⁸ U iste svrhe služi i preuzimanje crkvenoslavenskih jezičnih elemenata, koji su samim svojim postanjem isključivo knjiški. Čakavsko-crkvenoslavenskoj diglosiji⁹ valja pridodati čakavsko-kajkavsko-štokavsko-crkvenoslavensku diglosiju (poliglosiju) učenih autora rođenih čakavaca koja je i poliglosija rođenih štokavaca koji pišu čakavskim književnim jezikom. Uz to je moguće da su neki autori i bilingvni govornici.¹⁰ Takva raznolikost rezultira lingvističkom interferencijom¹¹ pri kojoj je, jer se radi o srodnim sustavima, često jako teško odrediti granice supstitucije i importacije, odnosno prilagodbe.¹² Brojnost zajedničkih jezičnih osobina zapadnoga štokavskog i jugoistočnoga čakavskog, s jedne strane, te crkvenoslavenskoga, kajkavskoga i sjeverozapadnoga čakavskog, s druge strane, čini smisljeno upitnim bilo kakvo odjeljivanje i nabiranje jezičnih osobina izvan konteksta i funkcije koje dotične osobine u tome kontekstu obavljaju.¹³ S obzirom na dodire jezičnih sustava očuvane u različitim tekstovima, možemo izdvojiti tri varijante čakavskoga književnog jezika od vremena 15. stoljeća: prva je zastupljena skupinom tekstova s izrazitim crkvenoslavenskim elementima nastalim uglavnom na sjeverozapadu čakavskoga područja, drugu čine tekstovi s izrazitim kajkavskim elementima karakteristični za područje Istre te nekadanjih posjeda Zrinskih i Frankopana,¹⁴ dok treću varijantu čini skupina tekstova s priličnim brojem štokavizama, karakteristična za jugoistočno čakavsko područje.¹⁵ Svaka od tih skupina tekstova jezično je istovremeno i presjek preostalih dviju, odnosno u zamišljenoj koncepciji jedinstvenoga čakavskoga književnog jezika uz prevladavajuće crkvenoslavenizme nalazimo i štokavizme i kajkavizme,

⁸ Čakavski se kao jezični sustav ("narječje" prema tradicionalnome nazivlju) formira "nakon burnog razdoblja međudijalekatske diferencijacije (od 12. do 15. stoljeća)" te već u predmigracijskoj epohi stvara svoje inovacije: "tada ekavizam postaje oznaka za sjeverne čakavce, ikavizam za južne, a ikavsko-ekavski refleks za srednje". Moguš 1973: 33. Glagoljaška je književna tradicija "u toku stotinu i više godina, prije Marulića, Vidulića, Zoranića, Hektorovića i drgih čakavskih književnika 16. stoljeća, izvan shema i normi crkvenoga književnog jezika, uobličavala čakavštinu u razvijeno sredstvo književnog izraza, stvarala narodnu, čakavsku stilsku fakturu, frazarij i rimarij, određenim jezično-stilskim sredstvima uobličavala strukturne elemente književnih tekstova, konstituirala svoju poetiku". Hercigonja 1983: 162.

⁹ Diglosija kao funkcionalna jezična raznolikost pisanih tekstova. V. Wardhaugh 1986: 90-97.

¹⁰ Bilingvizam u smislu poznavanja čakavskog i štokavskog, čakavskog i kajkavskog i sl. kao strukturalno odjeljivih jezika. V. Wardhaugh 1986: 98-103.

¹¹ Filipović 1986: 36.

¹² "Svaki aspekt modela može se prenijeti na repliku ili se može zamijeniti nekim ekvivalentom jezika koji prima. Svaki aspekt koji se prenosi zovemo importacija (*importation*), a svaki koji je zamijenjen nekim ekvivalentom jezika primaoca zovemo supstitucija (*substitution*)."¹³ Isto: 44.

¹³ Damjanović npr. dobro ističe kako "nije uvijek lako odrediti što je kajkavizam u XV. stoljeću i da kajkavski i sjevernočakavski govori imaju niz zajedničkih osobina". Damjanović 1995: 68.

¹⁴ Elementi svojstveni kajkavskoj književnoj stilizaciji osobita su odlika Petrisova zbornika iz 1468. te Kolunićeva zbornika iz 1486. "Toga ima, iako u manjoj mjeri, i u drugim neliturgijskim tekstovima i pravnim spisima. Izuzmemo li u tim glagoljaškim tekstovima crkvenoslavensku komponentu, koja je gdje relativno slaba, dobivamo zapravo čakavsko-kajkavski hibridni jezik, sasvim uobičajen u 15. stoljeću u Istri i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, osobito na posjedima Zrinskih i Frankopana." Moguš 1995: 66-67.

¹⁵ Supostojanje čakavskoga i štokavskoga sustava "osobito je uočljivo na južnom dijelu Hrvatskih zemalja, ali i s isto tako primjetnim utjecajem čakavsko-crkvenoslavenskog hibridnog jezika sa sjevera". Isto: 28.

uz prevladavajuće kajkavizme nalazimo i štokavizme i crkvenoslavenizme kao što i uz prevladavajuće štokavizme nalazimo ponešto (u znatno manjem postotku no što je postotak zastupljenosti sekundarnih elemenata u prve dvije skupine) crkvenoslavenizama i kajkavizama. Varijante književnoga jezika spomenutih skupina tekstova funkcionalno se raslojavaju u tri stila: prvi čine tekstovi koje literatura uglavnom pridodaje redakcijskima, to su tekstovi s čakavskim glasovnim sustavom u kojima su crkvenoslavenizmi naglašeni zbog tematske njihove vezanosti uz liturgiju;¹⁶ drugi čine tekstovi “čakavsko-crkvenoslavenskoga amalgama”¹⁷ s elementima kako crkvenoslavenskoga tako i kajkavskoga i štokavskoga, kao stila koji je tematski vezan uz literaturu (književnoumjetnički stil); dok su pretežno čakavski tekstovi primjer administrativnoga (pravnog) stila. Izgrađenost stilova srednjovjekovnoga književnog jezika, njegova polifunkcionalnost u širokoj lepezi primjene od govora za puk do govora za one najučeuje odaje veliku učenost i kreativnu sposobnost “skromnih” glagoljaša koji su takav književni jezik mogli stavljati uz bok latinskome.¹⁸

Pri jezičnim analizama tekstova u dosadanjoj literaturi prevladava nabranjanje jezičnih osobina pojedinih sustava. Tako u članku znakovita naslova *Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima* Nazor (1963.) razlučuje jezične elemente starine od inovacija. Pri tome za elemente starine podrazumijeva crkvenoslavensku podlogu iako su mnogi od njih ujedno i čakavski (uglavnom sjeverozapadni) govorni likovi što priznaje i sama autorica:

“Karakteristično je da u 15. st. u deklinaciji imenica žen. roda prevladavaju u jednini palatalni nastavci kao živa, govorna jezična kategorija [...], u instr. je obično nastavak *-ju*, *-u*, a u nekim tekstovima i nastavak *-ovъ*, *-evъ*, zatim nastavak *-omъ*, *-emъ* [...]. Palatalni nastavci prevladavaju i u ak. množine kod imenica muž. roda (*po čavle* prema starijem *po čavli*). U crkvenoslavensku kategoriju s pravom se može ubrojiti i čuvanje nepalatalnih nastavaka u deklinaciji imenica ženskoga roda (jednina) i muškog roda (ak. množine), premda na čakavskom području ta pojava živi i danas (tj. živi su nepalatalni nastavci).”¹⁹

Pri određivanju “donje granice crkvenoslavenskoga” u tekstovima dobro je imati na umu da pri odnosu istosti jezičnih elemenata iz različitih sustava prednost valja dati govornom sustavu, jer upravo on podržava čuvanje u pismenosti pojedinih jezičnih osobitosti. Jedini sigurni crkvenoslavenizmi koji se navode u spomenutom članku jesu: pisanje poluglasa *i* *ě* (kao uglavnom grafijska obilježja), pisanje skupine *žd* (u određenom broju primjera radi se samo o grafijskom obilježju), dočeci za 2. i 3. l. jd. te 1. i 3. l. mn. prez. (dočetno *tъ/t* u trećem licu također može biti samo grafijsko pitanje), čestica *že*, vjerojatno neki aoristni oblici, uporaba nekih participa u pridjevskoj službi, kraći ptc. pret. akt. I nekih glagola, nestegnuti likovi određenih pridjeva te uporaba dativa apsolutnoga i sličnih knjiških konstrukcija koje su plod neslavenskoga utjecaja pa ih je kao elemente razlikovnosti najlakše uočiti.

¹⁶ Hercigonja ističe kako je čakavski “i supstrat hrvatskog tipa crkvenoslavenskog jezika kao medija liturgijske književnosti (i sastavnice hibridnog jezika jednog dijela neliturgijskih tekstova)”. Hercigonja 1983: 353.

¹⁷ V. tablicu u Damjanović 1995:25.

¹⁸ V. Damjanović 1995.

¹⁹ Nazor 1963. 72.

Hamm (1963.) datira "indigenu redakciju crkvenoslavenskoga jezika" do 16. stoljeća i navodi uobičajene crkvenoslavenizme²⁰ te znakovito ističe kako je

"kod imenica ženskog roda odražavanje nepalatalnih nastavaka bilo dosljednije ondje gdje im je upotreba nalazila potpore u živu govoru. Tu su se - od XIII. v. dalje - već javljali elementi koji će olakšati ubiciranje takvih tekstova (po pravilu da tekst s mlađom sufiksacijom ne može potjecati sa područja na kojem se do danas ili do XVI ili XVIII vijeka odražavala starija sufiksacija",²¹

odnosno kako književnost XV. st. koja odražava niz inovacija, dakle govornih osobitosti:

"[...] iako zasnovana na staroslavenskim osnovama, iako konservativna (tako da je neke pojedinačne norme, npr. silabično *l*, zadržala i preko XVI vijeka²²) - može biti važna za prilike u kojima je dolazilo do izmirivanja između zapadnih (čakavskih) i istočnih (štokavskih i šćakavskih) jezičnih crta".²³

Iz toga se lijepo daje iščitati stalna prisutnost necrkvenoslavenskih elemenata u tekstovima koji se tradicionalno karakteriziraju kao crkvenoslavenski.

Neke od glavnih jezičnih osobitosti koje sjeverozapadni čakavski dijeli s crkvenoslavenskim i koje u glagoljaškome tekstu nastalom na sjeverozapadnome čakavskom području ne bismo nazvali samo, ili uopće, crkvenoslavenizmima jesu: sporadično čuvanje slogotvornoga *l*, prijedlog *v* ili *va* te inicijalno *v* u primjerima tipa *vdova* kao i zamjenički pridjev *vas* (bez zamjena u kosim padežima i s mogućnosti otpadanja inicijalnoga *v*), L. jd. nepalatalnih imenica *s-e* ili *-i* kao refleksom *-ě* te palatalnih s dočetnim *i*, G. jd. imenica ž. r. (s nepalatalnim dočetkom osnove) na *-i*, A. mn. nepalatalnih imenica muškoga roda na *-i* (značajka i nekih južnijih čakavskih govora), I. jd. imenica ž. r. na *-u* (koje je od *-o* i koje je zapravo element razlikovnosti²⁴), arhaični likovi tipa *loki*, sporadični primjeri sjeveroslavenskoga i djelomično slovenskoga prefiksa *vi* u značenju "iz", D. L. I. mn. imenica ž. r. po tipu: *ženam/n-ženah-ženami*, sporadični primjeri zamjenice *jaz* i pokazne zamjenice u liku *ov* ili *on*.²⁵ Mnoge od tih osobina sjeverozapadni čakavski dijeli s kajkavskim.

Posebnu pozornost proučavanju kajkavskih elemenata glagoljaških tekstova u novije vrijeme posvećuje Damjanović,²⁶ koji se vezuje na Hercigonjina proučavanja kajkavizama glagoljaških zbornika.²⁷ Hercigonja (1983.) ističe kako se:

"raščlamba izvorne građe mora zasnivati na trajnoj uključenosti spoznaja: a) o kronologiji dijalekatske diferencijacije, značajkama suodnosa naših dijalekatskih sustava, mjeri njihove srodnosti, prije i nakon konstituiranja i b) o razvojnim smjeranjima čakavštine kao dominantno značajnog izraza pisane prakse hrvatskog srednjovjekovlja."²⁸

²⁰ V. Hamm 1963: 66.

²¹ Isto: 53.

²² O upitnosti isključive knjiškosti slogotvornoga *l* v. poglavlje o slogotvornim elementima dalje u ovome radu.

²³ Hamm 1963: 57.

²⁴ V. poglavlje o oblicima dalje u radu.

²⁵ Osobine nevedene i u knjizi Brozović 1988.

²⁶ V. Damjanović 1984: 150-176 te Damjanović 1995: 63-82.

²⁷ V. Hercigonja 1983.

²⁸ Isto: 353.

Kao izrazite kajkavizme on navodi: *kai* i izvedenice, primjere tipa *čakati*, inicijalno *v* od *v-* kao i na mjestu *u-*, protetsko *v*, preinake konsonantskih skupova (*mn-> vn-*, *vl-> l-*, *tvr-> tr-*, *bv-> b-* i sl.).²⁹ Damjanović (1984.) u morfologiji ističe kao sigurne kajkavizme oblike trenutnoga prezenta glagola *biti*: *bum*, *buš.*, tematski morfem *e* u imperativu, izražavanje vokativa nominativom te vjerojatno instrumentalno *-um* kao i uporabu supina.³⁰

Odjeljivanje štokavizama otežavaju zajedničke osobine zapadnoga štokavskoga i jugoistočnoga čakavskoga; osobine kao što su: *u-* od slijeda **v-* + C, izvršena metateza u neodređenoj zamjenici (iako se i na jugu čakavskoga mogu naći likovi tipa *vas*), promjena *čr->cr-* (vjerojatno izvorno štokavska), dočetno *-om* ili *-ov* u I. ž.r. kao kontinuant od *-o'q*, promjena *l* u *u* te ikavski refleks jata. Nesumnjivi štokavizmi glagoljskih tekstova jesu: zamjenica *što*, množinski umetak *-ov-/ -ev-* kod određenih imenica, *-o* ili *-a* od *l* na kraju riječi ili sloga, dočetno *a* u G. mn. te uporaba fonema *đ* koji je u štokavskome kontinuant praslavenskoga **d'* i rezultat novoga jotovanja i koji u glagoljske tekstove, kao i u poneke čakavske govore ulazi u adaptiranome liku kao fonem *ć*, *g'* ili štogod slično, odnosno glagoljski grafem *ĉ* i sl., jer niti čakavština ima spomenuti štokavski fonem niti glagoljica grafem za nj.

Navedenim osobitostima valja pridodati i u tragovima zastupljene jezične osobitosti koje su kao ostatak predložka pokazatelj smjera širenja tekstoiva; takve su osobitosti jezični elementi grčkoga, latinskoga ili češkoga jezika.³¹ Zanimljiv pristup terminološkoga razrješavanja jezične analize starih tekstova u kojima se isprepleću kako sinkronijske tako i dijakronijske raznolikosti razrađuje Junković (1972.) pri analizi jezika Antuna Vramca. On u jezičnome izrazu razlikuje varijante, kao inačice unutar jednoga sustava regulirane normom,³² i dublete, koje su rezultat miješanja sustava, odraz prijelaznoga jezičnoga stanja koje uporaba postupno uklanja ili sintagmatski razlikuje tako da ih uklapa u sustav i pretvara u varijante.³³

II.b. O stilu. Glagoljaški autori kao nositelji kulture i obrazovanosti svojega vremena i te kako su bili upoznati sa svim u prethodnom poglavlju navedenim jezičnim raznolikostima i njihovom evokativnom vrijednosti.³⁴ U razdoblju prepisivačko-prevodilačke književnosti stvaralaštvo je s tropa prebačeno na područje jezičnih varijacija kao stilskih izražajnih

²⁹ Isto: 355.

³⁰ Damjanović 1984: 164-170.

³¹ Proučavanje jezika tako je i otkrivanje pojedinih jezičnih slojeva koje može olakšati, ali i onemogućiti, donošenje zaključaka o nastanku i podrijetlu određenih tekstova. V. Mihaljević 1997.

³² "Varijante su zalihosni elementi. One predstavljaju paradigmatički manjak: povećavaju broj mogućnosti između kojih se vrši izbor a ne povećavaju količinu obavijesti. [...] Varijante su društvena obavijest, norma: ne *dva ljudi* i *pet čovjeka* nego *dva čovjeka* i *pet ljudi*. One ostavljaju manje slobode pojedincu, ali zato osiguravaju veću razumljivost ili olakšavaju odašiljanje vijesti." Junković 1972: 44.

³³ "Ispreplitanje može biti vremensko i prostorno. Prvo je vezano uz jezične promjene u okviru iste zajednice i svodi se na borbu između starog i novog. Drugo proizlazi iz dodira i miješanja različitih skupina te predstavlja borbu između domaćeg i tuđeg. U oba slučaja dublete osiguravaju priopćavanje u 'prelaznom razdoblju i prostoru', jačajući izražajno onaj sloj gdje je razumljivost ugrožena: fonem (kajk. *den* i *dan*), oznaku na razini monema (*sat-*, *čas-*), na razini riječi (sinonimi: *otok-* i *ostrv-o*) itd. [...] U toku jezičnog razvoja dubletni se odnos uklanja iz sustava kad prestane biti koristan. Ili jedna dubleta istiskuje ostale, ili se iznova uspostavlja sintagmatska različitost. Na taj se način razvoj: 1. varijante, 2. dublete, 3. varijante, svodi na izmjenu u razdiobi. Varijanta je u početnom stanju uvjetovana kontekstom A, u završnom kontekstom B." Junković 1972: 44 i 45.

³⁴ "Efekti evokacijom" izraženi su oblicima koji "odražavaju situacije u kojima se aktualiziraju i svoj izražajni efekt dobivaju od društvene grupe koja ih upotrebljava". Guiraud 1964: 39.

sredstava;³⁵ preuzimanjem jezičnih elemenata iz različitih sustava ili korištenjem izraznih arhaizama glagoljaši pridaju novi, vlastiti umjetnički smisao poznatim sadržajima i ustaljenim književnim vrstama. Čakavski se autori kao sredstvima afektacije koriste tako kajkavskim i štokavskim, kao sustavima s kojima osjećaju zajedničku pripadnost, te crkvenoslavenskim kao sustavom s kojim osjećaju tradicijsku bliskost i prihvaćaju ga kao dio vlastite jezične povijesti.³⁶

Pri opisu jezika *Tkonskoga zbornika*, koji sadrži tekstove kako s čakavskom tako i sa crkvenoslavenskom podlogom, Sambunjak (2001.) izdvaja prošaranost tekstova kajkavizmima i štokavizmima te dobro ističe kako je Zbornik:

“nastao i uz želju svojih autora da prikažu, makar ponekad tek i u naznakama cijelo tadanje hrvatsko jezično prostiranje ostvareno glagoljskim pismom”.³⁷

Glavnu odliku stila “glagoljaškoga humanizma”³⁸ sazeo je Damjanović (1995.) u tvrdnji kako je miješanje jezičnih sustava u neliturgijskim tekstovima “posljedica stava a ne neznanja”.³⁹ Postavka o anomalijama kao rezultatima svjesna djelovanja proizišla iz mogućnosti izbora, dakle stilemima, univerzalno je polazište bilo kakva proučavanja književnosti. Spomenuti “stav” proučavatelji uglavnom interpretiraju kao spoj želje za razumljivosti “što širem krugu onih kojima su tekstovi namijenjeni i težnji da se očuva nit veze s tradicionalnim crkvenim književnim jezikom”.⁴⁰ Pri tome se nerijetko i pretjeruje. Tvrdnje kako su glagoljaši miješali jezične elemente različitih sustava samo u želji za što većom razumljivosti na širem području, a time i za protezanjem vjerskih struktura, odnosno kako se radi o jezičnim normativcima kašićevsko-križanićevskoga tipa, podcjenjivačka je prema glagoljašu stvaraocu, koji se intuitivno, prvenstveno u estetske

³⁵ “Pod pojmom JEZIK razumijevamo skupnost izražajnih sredstava kojima raspolazemo kad oblikujemo jedan iskaz, a pod terminom STIL razumijevamo aspekt i kvalitet toga iskaza koji rezultiraju iz izbora među izražajnim sredstvima, aspekt i kvalitet koji su determinirani govornikovim ili pišćevim intencijama.” Pranjić 1968: 49.

³⁶ O takvome doživljaju crkvenoslavenskoga od strane glagoljaša izvrsno svjedoči navod iz bajalačkih uputa (Arhiv HAZU, R: IVd 56; 10r, 17- 10v,1):

Drugo naidi cilidonie zeltě i to govorit' se latinski a hr 'vac'ki se gl(agol)et6 rosopastb.

³⁷ Tkonski zbornik 2001:13.

³⁸ Govoreći o tome kako je u 11. i 12. stoljeću uzlet književne naobrazbe zahvatio i glagoljaše, Katičić ističe: “To je isto onako kako se na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće pored latinskoga javlja i nešto poput glagoljaškoga humanizma, pa ga znaju nositi iste osobe koje nose i latinski.”, Katičić 1994: 106.

³⁹ Damjanović 1995: 27. Isti autor dalje dobro ističe: “Kada je glagoljaš sjedao za stol da piše i kada je (na)pisao *kaj*, on ga nije mogao ne primijetiti: spontana ‘pogreška’ tu je gotovo isključena. Taj je leksem bio (i jest) ‘zaštitni znak’ jednoga drugog sustava i upotrebljavajući taj leksem glagoljaš pokazuje svoj odnos prema tom sustavu: to je, u najmanju ruku, odnos toleriranja, a, još znatno češće, to je i prihvaćanje nečega drugog, ali isto njegovog, bliskog.” Damjanović 1995: 74. Istim se postupkom koriste i kajkavski autori. Opisujući jezik Antuna Vrameca, Junković ističe kako “upotreba dviju ili više riječi za jedan pojam postaje navika. Mogli bismo čak kazati: stilska osobina. [...] Za nas je, međutim, važno samo ovo: sinonimi pokazuju da Vramec nije pisao onako kako se govorilo u njegovu zavičaju. Ne može se kazati da je bio ikavac zato što je pisao *zličil*: *zurachil* ili *zličil* PN 2a. Ne može se tvrditi da je u njegovu govoru bilo štokavskih elemenata zato što je pisao *što*: *sto* i *kai* PN 61a. Ta onda bismo isto tako mogli ustvrditi da su ljudi u njegovu kraju govorili i latinski, jer Vramec piše: *Concilium* ali *zprausche*.” Junković 1972: 54 i 55.

⁴⁰ Hercigonja 1983: 165.

svrhe (svrhe kao što su blagozvučje i sklad izraza),⁴¹ koristi postupkom koji će postati i smjernica jezične politike jezikoslovaca, odnosno obilježje hrvatske filologije sve do Karadžićevih dana. Stvaralaštvom je određeno i magijski funkcionalno miješanje jezičnih sustava u bajalačkim tekstovima.⁴²

Stilskoj maniri, odnosno stilu razdoblja⁴³ odgovara korištenje crkvenoslavenskoga kao odraza "visoka stila",⁴⁴ kojim se evocira uzvišenost prvenstveno u biblijskim sadržajima, te korištenje kajkavskoga i štokavskoga kako u svrhe ritmičnosti tako i u svrhe demonstriranja učenosti; i ti su elementi dakle odrazi "visoka stila". Vončina dobro ističe kako je u južnoj Hrvatskoj "otvorenu izjašnjavanju za štokavski književni jezik prethodio dug period iskorištavanja štokavizama u metričko-stilističke svrhe"⁴⁵ te na primjeru čakavskih renesansnih autora pokazuje kako neki štokavizmi ni nakon 15. stoljeća nisu odraz utjecaja na čakavske govore, već su samo elementi stilske afektacije u književnim djelima koji uglavnom služe kao elementi višega stila i pokazatelji učenosti pojedinih likova.⁴⁶ Razumno je pretpostaviti kako renesansni autori u tome slijede svoje kasnosrednjovjekovne glagoljaške prethodnike čija djela tek očekuju studije koje će se pozabaviti sustavnim identificiranjem elemenata afektivnosti u njima.⁴⁷

Bitna stilska odlika glagoljaških neliturgijskih tekstova jest variranje izrazom, čime se izbjegava ponavljanje, ali i otvara mogućnost nijansiranja smislenih odnosa tekstnih jedinica. Variranje izrazom značajka je svih komunikacijskih razina: od grafije preko fonologije, morfologije i sintakse do semantike. Najčešće istican element variranja kod proučavatelja, prvenstveno Hercigonje, jest uporaba brojnih sinonima, odnosno leksema iz različitih jezičnih sustava, čije se pojmovno značenje uglavnom podudara, kako kontaktnih tako i distantnih.⁴⁸ Kontaktni sinonimi uglavnom su eksplikativne naravi dok je funkcionalnost distantnih pretežno stilska.⁴⁹

⁴¹ "Estetičnost izražajne namjere (svojevrsan koncinitet), stilska informacija, uznačuje se stoga ovdje ponekad pravilnim smjenjivanjem čakavsko-crkvenoslavenskih, čakavsko-kajkavsko-crkvenoslavenskih ili kajkavsko-crkvenoslavenskih varijanata sviju razina." Hercigonja 1983: 284.

⁴² Izmjenu čakavskoga i crkvenoslavenskoga sustava u glagoljskome magijskom obredu očišćenja analizira Sambunjak (1999.) te zaključuje kako glagoljaš (autor proučavanoga teksta Obreda) "stvaralački iskorištava mogućnosti koje proizlaze iz činjenice da istodobno postoje dva jezika u pismenoj uporabi glagoljaša, staroslavenski i narodni čakavski, što mu je omogućilo da relativizira Božju moć u odnosu na svoju osobu i moć riječi i mašte, a s obzirom na djelovanje u svemiru četiriju tradicionalnih elemenata". Sambunjak 1999:213.

⁴³ "Srednjovjekovlje je usmjereno na oblikovanje i očuvanje ustaljenog stilskog inventara koji onda odražava shvaćanje razdoblja - a ne individuuma o 'samousmjerenosti' izraza." Hercigonja 1983: 284.

⁴⁴ Hercigonja 1983: 309- 310.

⁴⁵ Vončina 1985: 248. "Prisutnost se štokavštine trajno osjeća u jeziku djela čakavskih i kajkavskih književnih krugova, od druge polovice 15., odnosno od kraja 16. st." Isto: 148.

⁴⁶ Vončina 1979: 32.

⁴⁷ "Identifikacija svega onoga što su autori naših srednjovjekovnih tekstova cijenili kao elemente odstupanja od stilski neutralnog sloja konteksta nije, dakako, moguća, no ipak postoje neki parametri koji dopuštaju djelomično određenje sastava njihova stilskog repertorija, njihovih obrazaca." V. Hercigonja 1983: 283.

⁴⁸ V. isto: 167.

⁴⁹ Distantni sinonimi kao stilemi "koji raspršeni u užem kontekstu redovito djeluju stilogeno: omogućuju variranje, izbjegavanje ponavljanja. Takav način pojačanja ekspresije, bogaćenja repertorija stilskih sredstava postaje manirom u nekih pisaca naše književnosti srednjega vijeka, trajući uporno i u izrazu kasnijih stilskih formacija". Isto: 335.

II.c. O nazivlju. Jezične i stilske inačice kao izrazi autorova stava, koje pomoću konteksta otkrivamo i tumačimo, u neliturgijskim glagoljaškim tekstovima često se preklapaju.⁵⁰ Kako je supostojanje elemenata interferencije i rezultata jezičnih mijena u jednome tekstu često stilski funkcionalno, kao odraz autorova poimanja evokativne vrijednosti spomenutih jedinica, dobro je i za jedne i za druge slučajeve, kao i za slučajeve koji su razlikovni unutar sustava samog, rabiti naziv varijanta, koji i u čisto lingvističkome kontekstu implicira stilsku vrijednost.⁵¹ Radi što preciznijega definiranja pojedinih jezičnih pojava možemo razlikovati nekoliko tipova varijanti s obzirom na to kakav im je položaj u sustavu, jesu li stilski funkcionalne i na koju se jezičnu razinu odnose.

Sinkronijske sustavske varijante regulirane su pravilima sustava, položajno su uvjetovane i stilski neobilježene. Takva je npr. pravilna raspodjela palatalnih i nepalatalnih dočetakata.

Dijakronijske sustavske varijante na jezičnome planu obilježava slobodna distribucija i historijska uvjetovanost, rezultat su provođenja jezičnih mijena i odraz situacije kad se paralelno upotrebljavaju oblik u nastanku i oblik u nestanku. Ponekad ih je nemoguće razlučiti od varijanti nastalih dodirom različitih sustava. Za njihovu identifikaciju nužno je precizno vremensko određenje tijeka jezičnih promjena kao i precizno prostorno-vremensko definiranje jezika teksta u kojemu se proučavaju. Mogu biti i stilski funkcionalne, što nam otkriva kontekst u koji su uklopljene. Takve su varijante vremenski i prostorno ograničeni primjeri tipa: *az - ja; po seli - po selu, po gradu; veļu - dam; vseh - seh* i sl. Svaki od navedenih članova varijantnoga para može biti pozitivno varijantno obilježen, ovisno o tome radi li se o starijem ili mlađem tekstu. Tako bi npr. 1. l. jd. osobne zamjenice imalo sljedeću varijantnu obilježenost:

a. Stariji tekst:

az ja
- +

b. Mlađi tekst:

az ja
+ -

Interferencijske varijante rezultat su miješanja sustava i obuhvaćaju sva tri stupnja posuđivanja: prebacivanje, interferenciju (u užem smislu) i integraciju.⁵² Karakterizira ih slobodna distribucija u sinkronijskome presjeku te interferencijska uvjetovanost (pravila o preuzimanju i prilagodbi inojezičnih elemenata). Nastaju zbog miješanja elemenata čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga jezika. Takvi su primjeri: *ča - kaj; lep - lip; G. mn. dan - dana, stolova; potvrjen - potvrćevati* i sl. (u navedenim primjerima kao interferencijska varijanta obilježen je drugi član para, ukoliko se radi o čakavskome tekstu). Ovisno o kontekstu mogu biti stilski funkcionalne. Podskupinu unutar ove skupine čine interferencijske

⁵⁰ Stilsku vrijednost dubleta uočava i Junković pri svojoj naglašeno lingvističkoj analizi: "U sklopu izdvojenog jezičnog sustava zajednica dopušta nered samo izuzetno onima koji iz fizioloških, psihičkih ili drugih razloga ne mogu proizvoditi i prenositi po ustaljenim propisima. [...] Ili onima od kojih očekuje da će joj obilno nadoknaditi gubitke: umjetnicima." Junković 1972: 44.

⁵¹ "Pojam stilističke vrijednosti pretpostavlja, dakle, postojanje nekoliko sredstava izraza za istu ideju; to je ono što nazivamo stilističke varijante, od kojih svaka predstavlja jedan poseban način izražavanja istog pojma." Guiraud 1964: 37. "Svaki je stilem, kao jedinica pojačanja izražajnosti, zapravo svoja varijanta, svaki implicira svoju zamjenu: stilistički nultu ili stilistički još jaču." Pranjić 1968: 81.

⁵² Za spomenute nazive v. Filipović 1986: 38.

knjiške varijante nastale zbog preuzimanja elemenata književnoga jezika (crkvenoslavenskog) koji je do trenutka dodira, u kontekstu u kojem ga nalazimo, izgubio vezu sa svojom organskom podlogom. Preuzimanje takvih elemenata uvijek je stilski funkcionalno pa govorimo o stilskim pravilima kao o distribucijskome regulatoru. Takvi su primjeri varijantni parovi: *iže - ki; ničože - nič; nebeskie, crikvenie, crkvenie - crikvene, nebeske* i sl., u kojima je varijantno obilježen prvi član.

Svaka od navedenih skupina varijanti objedinjuje varijante svijju tekstnih razina pa tako unutar svake skupine razlikujemo: grafijske, fonološke, morfološke, sintaktičke i leksičke varijante. Između leksičkih i ostalih navedenih postoji razlika i u stilskoj funkcionalnosti. Kod leksičkih (dijakronijskih i interferencijskih) stilskih varijanti stilogenost je ovisna o distantnosti dok je kod grafijskih, fonoloških, morfoloških i sintaktičkih (dijakronijskih i interferencijskih) stilskih varijanti trenutak najuočljivije i najveće stilogenosti upravo kontaktan položaj. Povećanjem tekstne udaljenosti povećava se čisto lingvistička, a smanjuje stilistička motiviranost spomenutih varijanti.

Navedenim sustavom imenovanja izjednačuje se stilska vrijednost sinonima (leksičkih varijanti) s varijantama ostalih razina; ujedno se u istome sustavu mogu proučavati primjeri tipa:

s'da poiščimo ča est'

s'da poiščemo kai est'⁵³

i primjer: *želiju siditi na pridnih' mesteh'⁵⁴*

Riječ je o primjeru izrazite stilske funkcionalnosti fonoloških interferencijskih varijanti (ikavski i ekavski refleks jata) koje pridonose variranju izraza, a u kombinaciji s leksičkim interferencijskim varijantama (*ča-kai*), koje također služe variranju izraza, pokazuju i oznake sustavske pripadnosti i miješanja sustava na makroplanu. Spomenute razdiobe trebale bi nam pomoći u što preciznijoj identifikaciji i grupiranju jezičnih elemenata proučavanoga teksta.

III. Funkcionalnost fonoloških varijanti

III.a. Slogotvorni elementi. Razlikovni su (u smislu određivanja jezičnoga sustava teksta) i često, i u okvirima pojedinoga sustava, varijantni slogotvorni elementi: refleksi jata i prednjega nazala, postojanje jake vokalnosti te distribucija refleksâ slogotvornih sonanata.⁵⁵

III.a.1. Raznolikost refleksa jata kakvu odražavaju stari čakavski tekstovi, raznolikost koja je odražena ikavskim i ekavskim refleksima te ostacima bilježenja *ě*, u znatnom je

⁵³ Vinodolski zbornik 20 b i 57 c. Preuzeto iz knjige Damjanović 1995: 70.

⁵⁴ Kolunićev zbornik 5. Isto: 70.

⁵⁵ Razlikovnost navedenih elemenata pri definiciji čakavskoga "narječja" dobro naglašava Moguš:

"osnovnim fonološkim kriterijima za određivanje čakavskoga narječja treba smatrati: 1. jaku vokalnost kojoj pripada i zamjenica *ča*, a u vezi s njom su prijedložne veze, genitiv i cakavizam, 2. konsekventnost ikavskog, ekavskog i jekavskog (Lastovo) izgovora odnosno ikavsko-ekavske zakonitosti i 3. konzervativnost akcentuacije koja se očituje u čuvanju starog akcenatskog mjesta i inventara. Kao 4. crtu ne bi trebalo izostaviti promjenu *ě* > *a* unatoč njezinom pojavnom i geografskom sužavanju. Sprega tih četiriju elemenata nije poznata drugim dijalektima, pa zacijelo najbolje govori o zasebnosti čakavskog." Moguš 1973: 36.

broju primjera teško tumačiti samo zakonom Meyera i Jakubinskoga te uobičajenim prostornim devijacijama koje su izražene u prevladavanju ekavizma na sjeverozapadu, a ikavizma na jugoistoku čakavskoga područja.⁵⁶ Varijantnost je ponekad moguće opravdati interferencijom čakavskih dijalekata, odnosno, kako Mihaljević zapaža, “činjenicom da kodeks piše pisar porijeklom iz ikavskoga kraja za upotrebu na ekavskom području ili obratno”,⁵⁷ ili interferencijom sustavâ, kad autor koji je rodom štokavac piše čakavski tekst. Interferencija nastala zbog razlika između izvorna autorova jezika i književnoga jezika (jezika na kojemu autor piše) pojačana je utjecajem jezika teksta predložka (ukoliko se prepisuje s nekoga predložka i ukoliko je taj predložak pisan kojim drugim jezikom od onoga na koji se prepisuje). Uza sve to važna je i autorova svijest o postojanju različitih sustavskih i inosustavskih rješenja te pokušaj njihova stilskoga osmišljavanja.

Imajući na umu sve navedeno, unatoč dobroj obrađenosti fonološke strane glagoljaških tekstova, pogotovo problema vezanih uz reflekse praslavenskoga jata, ne možemo uvijek sa sigurnosti utvrditi je li neki ekavizam čakavizam ili odraz crkvenoslavenskoga (s poistovjećivanjem *ě* i *e*), ili se zapravo radi o *e*, dakle o kajkavizmu. Podjednako je teško utvrditi je li neki ikavizam južnočakavizam ili štokavizam te jesu li ikavsko-ekavski refleksi sustavske sinkronijske (po zakonu Meyera i Jakubinskoga), sustavske dijakronijske ili interferencijske varijante. Zato se pri tumačenju pojedinih primjera uvijek moramo osvrnuti i na njihovu funkcionalnost u širem kontekstu, koja nam otkriva autorov stav, dakle i njegovu koncepciju književnoga jezika, koja interferira s autorovim materinjim govorom kao i s jezikom teksta predložka.

U proučavanome tekstu prevladavaju ekavski refleksi jata, i to u svim položajima u riječi (kako u korijenskim morfemima tako i u prefiksima i sufiksima) bez obzira na foneme u postpoziciji, što svjedoči o ekavskim primjerima kao o varijantno neobilježanima, odnosno o namjeri autora da piše ekavskim čakavskim književnim jezikom. Ekavski refleksi u osnovama riječi raspodijeljeni po pripadajućim im korijenima jesu sljedeći:

běda: bedah: 101^r, 14; bedami: 101^r, 18; bedu: 102^v, 5

** bėditi: pobedi: 106^v, 21*

** bėgėti (bėžati): bežete: 108^r, 12; bežit: 102^v, 15- 16*

bėsz: besi: 104^v, 21

bolėti (bolėzn): bolezn: 100^r, 21; 100^r, 22- 100^v, 1; 100^v, 13; 102^v, 11

*cėliti (*cėľ/jľ): celenie: 102^r, 12; iscelen: 100^v, 4; isceli: 100^r, 18; 100^r, 19; 100^r, 21- 22; 103^r, 7; 103^r, 21; 103^v, 1; 103^v, 2; 103^v, 3; 103^v, 4- 5; iscelit: 101^r, 8; iscelu: 100^v, 20*

cėna: mnogocen(e)noũ: 100^v, 8

cėstiti: ocesti: 100^r, 9

dėľz: nerazdelena: 103^v, 4; predel: 108^r, 5; predelih: 105^r, 5; predelom: 108^v, 9;

pridelih: 104^v, 15

dėlo: deli: 105^r, 4; 108^r, 21

⁵⁶ O ikavsko-ekavskoj zakonitosti u čakavskome v. Lukežić 1990.

⁵⁷ Mihaljević 1991: 58.

- děti* (**dety*): *blagodet*: 105^v, 7- 8; *blagodetiû*: 105^v, 17- 18
děva: *dev*: 103^v, 20; *devami*: 106^r, 3; 108^r, 19- 20
gněvъ: *gneva*: 104^v, 14
grěxъ: *grehi*: 100^r, 4; 100^r, 9; 100^r, 22; *sagrešaûčih*: 102^v, 13-14
kolěno: *kolene*: 108^r, 13
korěň (<*korenъ*): *koren*: 108^r, 14
krěpiti: *ukrepi*: 100^v, 17
lěto: *let*: 100^v, 18; *leta*: 107^r, 15
měra: *neizmernie*: 99^v, 15; *smerenač*: 102^r, 9; *smerenie*: 100^r, 7; *smerenimi*: 99^r, 12;
smereno: 99^v, 15; *smereniû*: 99^v, 16
mlěko: *mlekom*: 105^v, 21
město: *mesta*: 104^r, 11; 106^r, 10; 106^r, 11; *meste*: 99^r, 18; *mesteh*: 104^v, 18
něsm-: *nesmo*: 107^r, 16
prěďъ: *pred*: 107^r, 15
prět-: *preču*: 107^r, 19; 107^r, 4; 108^v, 7; *zaprečaû*: 106^v, 22; 107^r, 18; *zapreti*: 106^r, 22
pěti (*pěsnъ*): *pesan*: 99^v, 12
rěka: *rece*: 108^r, 9; *rekami*: 104^v, 7
rěk-: *resta*: 99^r, 3; *reše*: 99^r, 3
srěda: *srede*: 104^v, 8; 107^v, 20
sěděti (*sěsti*): *sede*: 107^v, 17; *sedi*: 104^v, 3- 4
**sěťъ*: *posečæet*: 101^v, 4; *posečenie*: 101^v, 8; *poseti*: 101^v, 10- 11; 102^v, 21; *posetiti*:
101^v, 11
sněgъ: *snežnago*: 107^r, 11
**spějati*: *prospešastvo*: 102^r, 13
svěťъ: *prosvečæet*: 105^r, 19- 20; *prosvečen*: 103^v, 11; *svetečimi*: 104^v, 2-3; *svetilniki*:
104^v, 2; 107^v, 15-16
sъměti: *smeite*: 107^r, 13-14; *smete*: 108^v, 8; 108^v, 11
**těxa*: *utešit*: 101^r, 7; 101^r, 19
tělo: *tela*: 102^r, 12; *telesnie*: 100^v, 1; *telo*: 100^v, 17; 103^r, 8; 103^r, 12; *telom*: 100^v, 16;
telu: 99^v, 22
**vrěďъ* / **vrěda*: *vrejenija*: 99^r, 15
viděti: *nenavideti*: 108^v, 12; *videhom*: 105^v, 6
věd- (*věsti*): *ispovednici*: 103^v, 7; *ispovednik*: 103^v, 19-20; 108^r, 4;
ispovedniki: 106^r, 5-6; 108^r, 19; *ispovednikom*: 108^v, 3-4; *prepovedet*: 99^r,
11; *svedeteli*: 102^r, 18; *svedetelstvo*: 105^r, 16-17; *svedetelstvuet*:
105^r, 17; 105^r, 18-19; *veduče*: 101^v, 21; *zapovedaû*: 107^v, 12; *zapovei*: 99^v, 3;
zapovedi: 99^v, 9

věkъ: *vece*: 99^v, 5; *večna*: 101^r, 20; *večni*: 99^v, 14; 101^r, 13; 101^v, 8; 106^v, 10;
večnomu: 104^r, 2; *veki*: 104^r, 4; *vekomъ*: 104^r, 4
věra: *maloveri*: 106^r, 22; *vernago*: 100^r, 17; *veru*: 105^r, 18; *veruûčim*: 105^v, 12
větrъ: *vetar*: 106^v, 19; *vet(a)r*: 108^r, 5; *vetri*: 106^v, 1-2; *vetru*: 106^r, 23
zъrěti: *prizrel*: 99^v, 19; *prizreti*: 99^v, 18

Ekavski refleksi uobičajeni su u prefiksima: *prečistomu*: 99^r, 9; *predelih*: 105^r, 5; *predelom*: 108^v, 9; *preiti*: 108^v, 11; *prepovedet*: 99^r, 11; *presl(a)vnuû*: 104^r, 22; *preistol*: 107^r, 15; *prestolom*: 104^v, 5; kao i u nastavcima i sufixima: *hrame*: 99^v, 17; *meste*: 99^r, 18; *mire*: 105^r, 21; *odre*: 102^v, 11; *pole*: 106^r, 8; 106^r, 13; *rece*: 108^r, 9; *sele*: 107^r, 12; *srede*: 107^v, 20; 104^v, 8; *tme*: 105^r, 14; *vece*: 99^v, 5 // *mne*: 106^v, 23; 100^r, 3; *sebe*: 106^r, 9; *tebe*: 106^v, 21; 9^r, 13 // *vsem*: 107^v, 3-2x; *vsemi*: 108^r, 16; 108^r, 17-18; 108^r, 20-2x; 104^v, 6; 104^v, 12; 107^r, 9; 104^v, 10 // *mesteh*: 104^v, 17; *oblaceh*: 106^v, 6-7; *pusteh*: 104^v, 17; *skrbeh*: 100^v, 10; 100^r, 8; *vseh*: 104^r, 15; 106^r, 14 // *be*: 105^r, 11-3x; 105^r, 16; 105^r, 18; 105^r, 19; 105^r, 21; 99^v, 12; *bežete*: 108^r, 12.

Ikavizme nalazimo u znatno manjem broju. Ikavizam u primjeru *pridelih*: 104^v, 15 varijantan je u odnosu na lik: *predelih* 105^r, 5. Kako je riječ o kontekstu s izostavljenim prijedlogom *v*, zbog ikavizma je moguće i čitanje s drugačijim značenjem izdvojenoga leksema: *pri delih*: 104^v, 15, značenjem koje je u spomenuti kontekst teško uklopiti. Bez ekavskoga adekvata u proučavanome tekstu ikavizam je u primjeru: *pridne*: 101^v, 14. Za ikavizme u osnovama riječi nalazimo sljedeće primjere:

bižit: 102^v, 14. Interferencijska kontaktna fonološka varijanta stilski funkcionalna u kontekstu:

102^v, 13-16 (*sa*) *sagreša|ûčih bo ruk ne bižit nemoč*
na prizivaniem Imene tvoego postidit se i bež|it;

bolizni: 102^v, 17. Distantno varijantan lik u odnosu na četiri ekavska, varijantno neobilježena primjera iz ostatka teksta. Nadovezuje se na ekavski lik u primjeru 102^v, 11:

i pomoč emu prinesti rači na odre boleznj | ego 102^v, 11-12
tvoeû milostiû bolizni izbavi|t se 102^v, 17-18;

griha: 104^r, 4; *grihovnie*: 100^r, 8-9; *grisi*: 100^r, 19; *grišan*: 100^r, 18; *sagrišaem*: 101^v, 18. Primjer *griha* (*bez griha shranite*: 104^r, 3-4) distantno je fonološki varijantan u odnosu na primjere: *grehi* i *sagrešaûčih*. Varijantan potonjemu primjeru jest lik: *sagrišaem*. Primjer *grihovnie* kontaktna je fonološka varijanta u odnosu na *grehi* u iskazu u kojemu je očita polarizacija *i* i *e* vokalâ kako radi variranja izrazom, tako i radi ritmičnosti:

I uzi ego gri|hovnie otrišiti grehi emu ocesti 100^r, 8-9

Primjeri *grišan* i *grisi* dio su izraza koji se u tekstu nalazi između dvaju izraza s ekavskim likovima:

100^r, 3-4^a *otпусти moli|m ti se g(ospod)i grehi n(a)še*
 100^r, 18-19^b *i ače grišan budet otpustet se emu grisi*
 100^r, 22^c *i grehi emu otpusti*

Osim variranja ekavizama i ikavizama različitost sintagmi “otpuštanje grijeha” postiže se na sintaktičkome planu izmjenom redosljeda i likova glagola i pripadne mu imenice; redosljed V-O(ak) iz primjera *a* obrnut je u primjeru *c*: O(ak)-V. Lični glagol s direktno izraženom zapovijedi u kondicionalnome izrazu primjera *b* zamijenjen je bezličnim: *otпустet se*, koji uza se zahtijeva imenicu u nominativu. Nominativni se lik od adekvatnih mu i susjednih akuzativnih likova uz različiti refleksi jata razlikuje i provedenom palatalizacijom.

kripost: 100^r, 2. Primjer je distantno varijantan s ekavizmom u glagolu: *ukrepi*:

100^r, 2 *kripost moē I hvala moē g(ospod)ь*

100^v, 17 *telo emu ukrepi*;

mirnimi: 99^r, 14. U kombinaciji s prilogom mjesta, kao dio izraza koji u kontaktnome položaju ima strukturalno i značenjski podudaran, paralelan izraz:

99^r, 11-12 *hoteće sdě ži|ti š nimi smernimi rabi tvoimi*

99^r, 13-14 *hoteće | sade žiti s nami mirnimi rabi tvoimi*.

U navedenim primjerima grafijske su i fonološke varijante likovi *sdě-sade* i *smernimi-mirnimi*. Prilog *sdě* u vjerojatnom izgovoru [zde] jest crkvenoslavensko-čakavski interferencijski lik koji je, u svrhu variranja izrazom, oprečan govornomu čakavskom liku *sade*. Ulogu variranja izraza ima i ikavsko-ekavsko variranje u riječima za pojam “smjernost”: *smernimi-mirnimi*. U varijantnome, ikavskome liku pridjeva izostavljen je početni suglasnik pa taj lik kao izdvojen leksem preuzima i značenje leksema u kojemu je *-i-* izvorno (pridjev “miran” koji u crkvenoslavenskome okruženju nosi i značenje “svjetovan”). Kontekstualna uključenost vezuje ga kao interferencijsku (ikavizam kao odraz južnočakavskoga ili štokavskoga) fonološku kontaktnu varijantu uz smisao leksema koji mu prethodi kao varijantno neobilježeni lik. Variranju navedenoga izraza pridonosi i varijantnost u licu osobne zamjenice (3.-1.), varijantnost koja dalje osigurava i sustavski varijantan lik prijedloga ispred palatala: *š nimi-s nami*.

otrišiti: 100^r, 9 (<*rěšiti*) Pridonosi ritmičnosti i variranju izraza (v. *grěxь*).

rikami: 107^v, 19. Primjer je interferencijska stilska varijanta u odnosu na lik *rekami*. Unosi različitost u izraz:

i g(4)mi rekami tekučimi 104^v, 7

i g(4)mi rikami tekučumi 107^v, 19-20

Različitosti pridonosi i zamjena vokala *i* vokalom *u* ispred nazala u participu koja na jezičnome planu može imati i čakavsku i kajkavsku podlogu.

siči: 99^r, 4; *issičenu*: 99^r, 4 (<**sěkti*) Navedeni južnočakavizmi nemaju u proučavanome tekstu ekavskih adekvata. Ritmički se uklapaju u ikavski kontekst u kojemu se kombinacijom visokoga napetog vokala i stridentnih suglasnika jezično ozvučuje “sjećanje nežita”:

99^r, 4- 5 *nežita siči i krv issičenu istribi|ti Iz očiū raba božič*;

smite: 107^r, 16; 108^v, 10. Primjeri su kontaktno varijantni, dakle i naglašeno stilski funkcionalni s ekavskim adekvatima:

da ne s|meite pristupiti 107^r, 13-14

da ne smite reči lažuće 107^r, 16

da ne smite pridruženi biti 108^v, 10

da ne smete po nih preiti 108^v, 10-11;

utišeniem: 106^r, 6. Kao kontaktna fonološka varijanta unosi blagu prekidnost u ritmično nizanje glagola i pripadnih im glagolskih imenica, odnosno u etimološku figuru:

101^r, 5-8 *da ispravleniem | tvoim Ispravit se*

I utišeniem tvoim | utešit se

I naučeniem tvoim naučit | se,⁵⁸

vrime: 106^r, 17 (<*vrěme*) Primjer u proučavanome tekstu nema svoga ekavskog adekvata.

Za ikavizme u sufiksima nalazimo primjere: *v pustih mestih* (105^r, 6) kao varijantan u odnosu na: *v pusteh mesteh* (104^v, 17); primjer *vsih s(ve)tih* (108^r, 3) varijantan je u odnosu na: *vseh s(ve)tih*: 104^r, 15; dok je ikavizam u primjeru: *selih* (106^r, 14) razlikovni element glasovno ujednačene sintagme: *vseh selih* (106^r, 14).

Navedeni ikavizmi proučavanoga teksta kao stilski funkcionalne varijante odraz su interferencije sjevernoga (ekavskoga) čakavskoga i nešto južnijega ikavsko-ekavskoga ili ikavskoga čakavskog, uz moguće naslojavanje štokavskoga. Takvo je naslojavanje donekle podudarno utjecaju kajkavskoga i crkvenoslavenskoga na ekavske reflelese.

III.a.2. Velik broj čakavskih starih tekstova s nepravilnom izmjenom *e* i *a*⁵⁹ na mjestu nekadanjega prednjeg nazala otvara pitanje radi li se u takvim slučajevima o utjecaju susjednih jezičnih sustava (kajkavskoga i štokavskoga), odnosno o sekundarnoj zamjeni *a* sa *e*, ili je riječ o tekstovima nastalim na području na kojemu prvotna zamjena *e* sa *a* nije bila redovita pojava kako to ističe Malić (1972.) analizirajući primjere iz najstarije hrvatske pjesmarice. Spomenuti primjeri pomiču granicu mješovitoga refleksa prednjega nazala u 14. stoljeće, "kada se još nije moglo raditi o nekom značajnijem utjecaju štokavskog zaleđa na istočnočakavske govore".⁶⁰ Tu zamjenu Malić karakterizira kao glasovnim putem dobivenu značajku govora srednjodalmatinskih otoka. Prema tome bi različiti ostvaraji prednjega nazala bili čakavske sustavske varijante.⁶¹

Tekst kojim se mi bavimo nastao je u vrijeme kad možemo govoriti o inojezičnim utjecajima na čakavski predložak i glede refleksa samo prednjega nazala teško da bismo ga uopće mogli uvrstiti u čakavske tekstove: ima *e* na mjestu praslavenskoga *e* u svim slučajevima osim u glagola na *-jeti* gdje se refleksi kolebaju. U proučavanome tekstu ne

⁵⁸ Radi variranja ponovljene sintagme refleksa jata zamjenjuje se *s* u u primjeru: *utušeniem tvoim utešit se*: 101^r, 19

⁵⁹ Primjeri u kojima se iza *j*, *ž* i *č* na mjestu praslavenskoga *e* podjednako mogu naći i *a*, kao tipičan čakavski refleks, i *e*.

⁶⁰ Malić 1972: 111.

⁶¹ Moguće kao osobitost nestalih prijelaznih govora između čakavštine i štokavštine. V. Ivić 1985: 183 i 193 i Belić 1960: 73.

nalazimo mnogo primjera pa nam ni autorova koncepcija ne može biti do kraja jasna. U položaju iza palatala nalazimo tek primjer *začelo*: 105^r, 10. Ostalo su primjeri spominjane glagolske osnove:

$a < e$	$e < e$
<i>obēr</i> : 105 ^r , 15	
<i>priēše</i> : 105 ^r , 22	<i>et</i> : 100 ^r , 18
<i>priēt</i> : 105 ^v , 1	

Dvojake reflekske prednjega nazala u glagolskoj osnovi - *jēti* kao i u brojnim drugim glagoljskim tekstovima nalazimo i u cijelome Tkonskom zborniku. U okvirima Tkonskoga zbornika takvi refleksi najvjerojatnije nisu odraz zbrke u sustavu, već su posljedica težnje za variranjem izraza koja podlogu nalazi u autorovoj svijesti o jezičnim raznolikostima bliskih mu sustava.⁶² Takvi primjeri ističu odjelitost jezika teksta kako od autorova materinjega jezika tako i od govornoga jezika područja svoje primjene pa su tipični odrazi knjiškosti. Njihovu održivost u govornim sustavima tek treba detaljnije istražiti određivanjem distribucijskih pravila putem analize sviju primjera te kontekstâ i značenjskih odnosa u koje ti primjeri ulaze.

III.a.3. Slogotvorno se *r* u proučavanome tekstu i u primjerima iskonskoga *r* i u primjerima *r+ɛ*⁶³ dosljedno bilježi samo kao *r*, bez ikakva popratna vokala na mjestu "pazvuka".⁶⁴ Bilježenje *r* bez popratna vokala može biti i odraz knjiškosti (crkvenoslavenske ili čakavske). Germanska posuđenica **kirko*/ **kiriko* (nj. *kirche*) u čakavskome je liku: sa *cri-* tamo gdje kajkavci imaju *-ir-* / *-er-*, a štokavci *r*: *crikav*: 100^r, 1; 105^v, 15; *crikvami*: 106^v, 6-7; *crikvi*: 102^v, 19.

⁶² U ostatku Tkonskoga zbornika *e* refleksi uglavnom se koriste radi rime, npr.:

I telo ko bi | propeto
svetlostiū bi obujeto (21^v, 18-19),
on jih oče rad z muk zneti|
ako bi otill smrt prijeti (104^v, 9-10),
ciča kih sam ē plit priel
i cič kih sam muke trpel
i za kih sam ē limb razbil
od tamnosti nih izbavil (9^r, 6-9) i sl.,

iako i među brojnijim *a* refleksima ima onih koji su vezani rimom:

i kad budeš kraleovati
v kraljevstvo me rač priēti (156^r, 6-7),
š nim se imamo rvati
i od nega smrt priēti (11^r, 22-11^v, 1) itd.

⁶³ Palatalizirane i nepalatalizirane varijante prema Mugušu. V. Muguš 1971: 51.

⁶⁴ "Hrvatski su jezikoslovci [...] isticali da se ispred *r* čuje neki 'mukli ili poluněmi glas' (Babukić), 'poluglasnik' (Šulek), 'mukli glasnik' (Veber), 'samoglasac' (A. Starčević). Već je Grammont pokazao da sonanti *l*, *r*, *m*, *n* nisu, s fonetskoga gledišta, samoglasni: tamo gdje ti suglasnici tvore slog javlja se uvijek popratni samoglasnik, i to ispred ili iza njih." Junković: 1978: 159-160.

Bilježenje slogotvornoga *l* u proučavanome tekstu odražava “ortoepski i ortografski uzus” hrvatskoglagoljskih srednjovjekovnih tekstova,⁶⁵ a može biti i odraz govora u kojima tek krajem 15. stoljeća dolazi do promjena izgovora slogotvornih sonanata. Raznolikost zamjena slogotvornoga *l* u našim glagoljaškim tekstovima (*u, ul, lu, ol, li, le, al*) pa i raznolika adaptacija pojedinih tuđica govori u prilog tvrdnji kako se i uz *l* izgovarao “pazvuk”. Damjanović navodi kako je “nesređenost toga pazvuka omogućila [...] različite grafijske realizacije koje su izravna posljedica nesigurnosti kojom se u govorima zamjenjivalo slogotvorno *l*”.⁶⁶

Raznoliko bilježeni refleksi od *l* u pojedinim glagoljaškim tekstovima, kao odrazi govorne šarolikosti, više od vjernoga odražavanja pojedinih govornih likova odražavaju načelo da je raznolikost u pismu odraz govorne raznolikosti.

U proučavanome tekstu u kratkim slogovima redovito nalazimo *l* na mjestu slogotvornoga *l* u vjerojatnom izgovoru “pazvuk” + *l*:

(*dǣlgǔ, a, o*): *dlgotu*: 102^r, 13

(*pǣlnǔ*): *ispln*: 105^v, 7
isplnenie: 99^v, 9
naplni: 103^r, 3

(*pǣlǔtǔ, plǔti*): *plt*: 105^v, 15
pl(b)t: 103^r, 21
pltaiskie: 105^v, 3-4
vplčeniem: 107^v, 7

(*vǣna*): *vlnami*: 106^r, 19

U primjeru s dugim slogom nalazimo *ul*:

(*dǣlgǔ, dǣlga*): *dulgi*: 100^v, 7.

III.a.4. Poznato je kako su se praslavenski jerovi u starohrvatskome izjednačili već u 10. i 11. stoljeću,⁶⁷ čime je dobiven vokal srednjega reda, tzv. šva (*ǫ*). Takav se poluglas u slabome položaju počinje gubiti već u 11. stoljeću, a u jakome vokalizirati od 12. stoljeća.⁶⁸ Primjeri vokalizacije slabih poluglasa znatni su u svim hrvatskim sustavima. Moguš (1977.) ističe kako je pojava vokaliziranja poluglasa u slabome položaju u čakavskome i

⁶⁵ Damjanović 1984: 65.

⁶⁶ Isto: 64.

⁶⁷ Jurišić I, 1992: 59.

⁶⁸ Isto: 59. “Prve zamjene poluglasa sa *a* u hrvatskim glagoljskim rukopisima zabilježene su u *Splitskom fragmentu misala* s početka 13 st.: *vsaki, prěčastnikomǔ, pričastnikǔ*, a od polovice tog stoljeća pojavljuju se i prve zamjene izvornog *a* znakom za poluglas (štipićem).” Mihaljević 2002: 200. “Jaka se varijanta svakog *ǫ* i *ǰ* razlikovala od slabe nesumnjivo većom energijom daha i artikulacije. To i jest razlog zašto u jakim pozicijama nije dolazilo do redukcije *ǫ* i *ǰ*, nego do njihova prijelaza u drugi vokal.” Moguš 1971: 48.

kajkavskome znatno češća nego u štokavskome.⁶⁹ Takve primjere u čakavskome nalazimo potvrđene u tekstovima već u 13. stoljeću⁷⁰ i oni su odraz općenite čakavske tendencije prema jakoj vokalnosti, koja se manifestira i “povećanim brojem samoglasničkih fonema”.⁷¹ Analiza glagoljaških tekstova pokazuje “opću nesigurnost provođenja procesa vokaliziranja sve do u 16. stoljeće”.⁷²

U proučavanome tekstu nema traga čuvanju poluglasa; takvome čuvanju koje bi ostavljalo upitnim čitanje pojedinih riječi. Zabilježeni dočetni poluglasi predmet su grafije i stilistike, a ne fonologije. Osobitost proučavanoga teksta jest slaba zastupljenost čakavske jake vokalnosti. Tipični čakavski primjeri s vokaliziranim poluglasima u slabome položaju osim što su rijetki imaju i svoje nevokalizirane varijantne parnjake, što svjedoči o interferenciji sustavâ.

Vokalizirani poluglas redovito je vokal *a*; u osnovi riječi: *molitav*: 99^r, 22 (<*modlitъvъ*); *otac*: 103^r, 7 (<*otъcbъ*); *priëm*: 99^v, 22 (<*prijъmъ*);⁷³ *prišad*: 100^r, 1 (<*šъdbъ*); *sasal*: 105^v, 21 (<*sъsati*); *tamni*: 107^r, 21; *tamnice*: 102^r, 16-17; *tamnih*: 108^r, 15; *tamnim*: 107^v, 3-4 (<*тъmъnyi*); u prefiksima: *sazda*: 103^r, 21... i sufiksima: *grišan*: 100^r, 18; *crikav*: 105^v, 15; 100^r, 1; *srdačnie*: 100^v, 1; *prasad*: 105^r, 7; *pltaiskie*: 105^v, 3-4; *mužaiskie*: 105^v, 4... Sekundarno umetnut i vokaliziran poluglas nalazimo u primjerima tipa: *rekal*: 100^r, 13; *misal*: 103^r, 14; 103^r, 15; *korabal*: 106^r, 17; *pesan*: 99^v, 12...

Uobičajeni govorni likovi jesu demonstrativi s vokaliziranim poluglasom: *sa*: 102^v, 16; 105^r, 16; 105^r, 20; 106^v, 1 i *ta*: 106^v, 19, kao međufaza promjene do lika s dočetnim *j*. U proučavanome tekstu nema primjera čakavske upitne zamjenice *ča* ni izvedenica od nje, nalazimo tek interferencijske govorno-crkvenoslavenske primjere: *kto*: 106^v, 1 (<*kъto*) i *čto*: 106^r, 21 (<*čъto*).

Primjere čakavske jake vokalnosti nalazimo u priložima: *kade*: 104^r, 11 (<**kъde*) i *sade*: 99^r, 14 (<**sъde*) koji su kao takvi tipični čakavizmi. Likovi od pridjeva *zblb*/**zblъjb* jesu dvostruki:

ot svakogo zla : 103^r, 16

od zla ob[l]aka: 104^r, 5

deli vašimi zlimi: 105^r, 4

toli zla: 106^v, 15

demune zali: 106^v, 11

Takva je dvostrukost karakteristična za još neke čakavske tekstove,⁷⁴ no teško da se radi o sustavskoj varijantnosti jer su brojni i tekstovi u kojima je vokalnost takvih primjera beziznimna. Moguće je da se u povodu za tekstom predložka (crtkvenoslavenski) u navedenim primjerima bilježi ili izostavlja poluglas, a čita [a]. Slabi je poluglas vokaliziran

⁶⁹ Moguš 1977: 20.

⁷⁰ Isto: 21.

⁷¹ Isto: 23.

⁷² Damjanović 1984: 68.

⁷³ O promjenama napetih jerova, odnosno o promjenama jerova u susjedstvu glasa *j* v. Mihaljević 2002: 207-208.

⁷⁴ V. npr. Malić 1972: 96.

i u primjerima: *vlatičastvo*: 99r, 18-19; *prospešastvo*: 102r, 13; *božastvo*: 106r, 1, koji ne moraju biti samo čakavski, a vokaliziran je i u primjerima: *svateći se*: 107^v, 16; *svatit se*: 105^r, 14- 15 (<*svbtēti*), koji odražavaju crkvenoslavenski. Primjer *svatit se* s vokaliziranim poluglasom kao interferencijska fonološka varijanta stilski je funkcionalan u kontekstu s primjerima *tma* i *tme*, u kojima vokalizacija nije provedena i koji su kao takvi varijantni u odnosu na prije navedene pripadne im pridjeve:

i s(vě)tb ego va tme svatit se

i tma ego ne obět 105^r, 14-15.

Semantički kontrast "svjetla" i "tame" u navedenome primjeru na jezičnome se planu ostvaruje kako svijetlim (stridentnim) i tamnim (nazalnim) suglasnicima, tako i korijenskim vokalom *a* koji karakterizira "svjetlo" za razliku od nevokalizirane imenice za "tamu" u kojoj je zbog toga bilabijalno nazalno *m* posebno naglašeno.⁷⁵

Odras je crkvenoslavenskoga utjecaja i refleks *e* u primjeru *semrtiû*: 104^r, 18; 105^v, 16; 107^v, 8 (<*sъmьrtь, sьmьrti*). Taj se primjer značenjski uvijek odnosi na Krista (Boga) i pojavljuje se kao sredstvo zaklinjanja u instrumentalnoj sintagmi: *semrtiû ego*. Time je on stilska varijanta u odnosu na neobilježeno govorno *smrti*: 101^v, 16 koje se odnosi na čovjeka: *I smrti ne preda me*: 101^v, 16.

III.b. Neslogotvorni elementi u kontaktu. U poglavlju koje slijedi osvrnut ćemo se na neke suglasničke varijantne ostvaraje kao kontekstno uvjetovane, odnosno kao rezultate dodira različitih suglasnika zbog kojih može doći i do variranja nekih samoglasnika. U tome su nam smislu zanimljivi prijedlozi, inicijalno *v-*, dodiri suglasnika na granici morfema unutar riječi te kontekstima uvjetovano čitanje grafema *č, l i n*.

Prijedlog *sъ* u liku *s* dolazi ispred sljedećih riječi:

s bodobivšim: 99^r, 20

domom: 103^r, 6

nami: 99^r, 14

nebes: 101^r, 17

nebes: 102^v, 21

toboû: 103^r, 20

vami: 105^r, 9

višnim sudom: 107^r, 8- 9

Ispred palatala jest palatalna varijanta prijedloga: *š nimi*: 99^r, 12, dok je ispred *s* prijedlog u liku *sa*, što se uklapa i u grafijsku maniru izostavljanja istih slogova na granici riječi: (*sa*) *agrešaûčih*: 102^v, 13-14.

⁷⁵ "Moramo pretpostaviti stanovitu analogijsku motiviranost jezika, riječi, njihovo oponašanje vanjezične stvarnosti [...] upravo od istraživanja glasovne mimeze (uz sintaktička i, poglavito, simbologijska istraživanja) moramo očekivati filološke odgovore na postavljeno pitanje kako basma djeluje. Fizičke osobine glasova i njihovih kombinacija podjednako su u zavisnosti o ljudskim emocijama koliko i o svojstvima svijeta i prirode [...]" Sambunjak 1999:200.

Prijedlog *kъ* ima položajno uvjetovanu, sustavsku varijantu u liku *ka* koja se javlja ispred vokala: *ka I(su)su*: 106^r, 20, u ostalim je primjerima neobilježeni lik *k*:

k poznaniû: 102^v, 6
sarri: 99^v, 19
satnikovu otroku: 99^v, 20
sim predelom: 108^v, 9
tači: 99^v, 19- 20
toboi: 99^v, 19
videniû: 102^v, 8
životu: 104^r, 1

Prijedložno i prefiksarno *ot* [*<ot(ъ)*] ima uobičajeni varijantni lik *od*, koji nije uvijek odraz sustavskih pravila o jednačenju po zvučnosti (iako se najčešće javlja upravo ispred zvučnih suglasnika) pa se može raditi i o interferencijskim (s likovima na *-t* kao crkvenoslavenizmima ili s likovima na *-d* kao govornim) i dijakronijskim sustavskim varijantama (s likovima na *-d* kao inovacijama). U prefiksima prevladava *ot-*: *otpusti*: 100^r, 3; *otpustet*: 100^r, 19; *otreni*: 108^r, 5; 108^r, 6; 108^r, 7; *otrini*: 103^r, 4; *otrzi*: 102^v, 6; *otrze*: 102^v, 7. Primjer *otiti*: 102^v, 13 ima interferencijsku varijantu u primjeru *odtidi*: 106^v, 18 koja je rezultat predočbe o suglasniku *-t-* kao o dijelu osnove, a ne dijelu prefiksa, osnove kojoj se onda naknadno dodaje prefiksarno *od-* koje je podudarno s *-d-* u imperativnoj osnovi; varijanti koja je kao takva, sa slivenim izgovorom *d i t* u jedan, srednje zvučni glas, sasvim obična u nekim štokavskim govorima. Prijedlog *ot* nalazimo u sljedećim sintagmama i likovima:

	ot	od
(+ V)	<i>evanj(e)lista</i> : 99 ^r , 10 <i>oca</i> : 105 ^v , 7 <i>uz</i> : 102 ^r , 17	
(+ Cb)	<i>kolene</i> : 108 ^r , 13 <i>krvi</i> : 105 ^v , 3 <i>pohoti</i> : 105 ^v , 3; 105 ^v , 4 <i>predel</i> : 108 ^r , 5 <i>see</i> : 108 ^r , 11 <i>sele</i> : 107 ^r , 14 <i>sodomlan</i> : 102 ^r , 20	<i>krivih</i> : 102 ^r , 17-18 <i>tebe</i> : 101 ^v , 20-21
(+Cz)	<i>b(og)a</i> : 105 ^r , 16; 106 ^v , 18; 105 ^v , 4-5 <i>glubini</i> : 102 ^r , 19-20 <i>z(e)mle</i> : 102 ^r , 15-16	<i>bolezni</i> : 100 ^r , 21 <i>domu</i> : 106 ^v , 19 <i>godine</i> : 103 ^r , 5 <i>zla</i> : 103 ^r , 5

(+ sonant) <i>nego</i> : 100 ^r , 10; 100 ^v , 1; 103 ^r , 4	<i>loža</i> : 100 ^v , 13
<i>matež</i> : 106 ^r , 16	
<i>rova</i> : 102 ^r , 18-19	
<i>vas</i> : 100 ^r , 14	
<i>vsakogo</i> : 103 ^r , 16	<i>vsakoga</i> : 102 ^r , 14
<i>vsakoe</i> : 103 ^v , 8	

Primjer *od* u sintagmi *od krivih svedeteli*: 102^r, 17-18, u kojoj su se u susjedstvu našla dva različita i različito zvučna suglasnika, što nije u skladu s pravilima sustava, interferencijski je motivirana stilska varijanata koja je element variranja, ali i, između po tri puta ponovljena prijedloga *ot*, kopulativni element i središte diskurza temeljenog na nabrojanju prijedložnih izraza:

Izbavil esi

s(i)ni Iz(drae)l(o)vi

ot | zemle eûpataiskie

I pavla

o(t) tamni|ce

I pavla

ot uz

susannu

od krivih | svedeteli

daniela

ot rova lavo|va

I tri otroki ogannie I ûnu

ot glu|bini mora

lota

ot sodomlan

Posebno je zanimljivo pitanje tekstnih ostvaraja prijedložnoga i prefiksalnoga *vž-*. Slijed *v+C* često je rezultat proteze nastale zbog nemogućnosti nekih vokala da se nađu na početku riječi, u prvom redu vokala *ž, b i y*, odnosno *đ i i* u starohrvatskim govorima. U štokavštini (s potvrdoma od 12. st.⁷⁶) kao i na jugoistoku čakavskoga prevladava težnja za uklanjanjem početnoga *v* iz navedene skupine, i to njegovom promjenom u slogotvornu varijantu: *u*. Sjeverozapadni čakavci čuvaju staro stanje: s početnim *v* i eventualnom vokalizacijom poluglasa (*v-* ili *va-*). Izoglosa razdiobe *u-* i *v-* u čakavskome jest na otocima pred Zadrom, gdje se miješaju jedni i drugi likovi, iako neke tipične sjeverozapadne likove možemo naći i dosta južnije. Kajkavci također zadržavaju inicijalno *v* koje kao specifično kajkavsku

⁷⁶V. Malić 1972: 124.

položajnu inačicu dobiva *vu-*. U kajkavskome od 16. stoljeća (ako ne i prije) svako početno *u* dobiva protetsko *v* i izjednačuje se tako s primjerima koji imaju izvorno *v-* i naknadno umetnuto *-u-*: “u kajkavskom dijalektu 16. stoljeća protetsko se *v* stopilo s iskonskim *u* u jedinstven fonem *v*, odnosno u fonemski skup *vu*, jednako kao i u živim kajkavskim govovima”,⁷⁷ odnosno dolazi do neutralizacije opreke: {*u-* (<**u-*)= *v*∅ -[(<**v*∅)> *v*∅-]}> *v-* / *vu-*, kako na početku riječi tako i iza vokala.

“Tako se stvara odnos *v-*: *vu-*: *vzeti*: *vuzmem*, gdje je *v-* osnovni oblik, a *vu-* varijanta za izbjegavanje nedopustivih skupova *v* + C [...] s vokalom *u* tamo gdje bismo očekivali refleks za poluglas (*vun*) i s konsonantom *v* tamo gdje bismo se nadali slijedu *vu-* (*vloviti*).”⁷⁸

Navedenim raznolikostima valja pridodati i utjecaj crkvenoslavenskoga zbog čega se neki primjeri tradicijski bilježe s inicijalnim *v* iako se najvjerojatnije izgovaraju drugačije.⁷⁹

U proučavanome tekstu prevladava inicijalno *v*. Neodređena zamjenica uvijek je u nepremetnutome liku: *vse*: 99^r, 7 [...] ⁸⁰; *vas*: 106^v, 13 (s vokaliziranim poluglasom); *vsakim*: 99^r, 16 [...], kao i složenice u kojima sudjeluje: *vsemogi*: 101^r, 13; 101^v, 8; 102^r, 6; *vsemogučago*: 107^v, 14; *vsemogučim*: 105^v, 9-10. Očuvano protetsko *v* nalazimo u primjerima:

(*v*∅*dova*): *vdov*: 103^v, 20; *vdove*: 103^v, 7

(varijante prefiksa *v*∅*z*/*z* /-, *v*∅*z*-: varijantno neobilježen lik *vz-*, lik s vokaliziranim poluglasom *vaz-/vza-*, bezvučna varijanta *vs-* te asimilacijske varijante: *van-*, ispred nazala, i *v-*, ispred *-s-* i *-š-*): *vzbudil*: 101^v, 2; *vzda*: 102^v, 20; *vzdignet*: 100^v, 14; *vzimaete*: 107^r, 6; *vznesenim*: 105^v, 14-15; 107^v, 9; *vzлагаem*: 102^r, 10-11; *vzrati*: 100^v, 3; *vzašastiem*: 105^v, 17; *vanmeši*: 100^r, 7; *vshoenie*: 99^v, 1-2; *vskresenie*: 107^v, 9; *vskrešeniem*: 105^v, 16; *všastiem*: 104^r, 20

(prefiks *v*∅: na mjestu izvornoga *v*∅- kao i umjesto *v*∅*z-*): *vlez*: 106^r, 17; *vlit*: 103^v, 3; *vseli*: 105^v, 5-6; *vspomeni*: 108^r, 19 *vstanet*: 102^v, 18; *vloženie*: 102^r, 10; *vloži*: 102^v, 12; *vložite*: 106^r, 7

(prefiks *v*∅*n-*): *vniti*: 99^r, 8

(u primjerima ispred *p*): *vpadite*: 105^r, 5; *vplčeniem*: 107^v, 7

Varijante prefiksa *v*∅*z-* u nekim primjerima imaju slobodnu distribuciju, što rezultira njihovom stilskom funkcionalnosti u izrazu:

^a *strašnim skrešeniem ego i divnim všastiem ego ne nebesa* 104^r, 19-20

^b *vskrešeniem ego i divnim vzašastiem na nebo* 105^v, 16-17

⁷⁷ Junković 197: 37.

⁷⁸ Isto: 36.

⁷⁹ V. Malić 1972: 125.

⁸⁰ Sve primjere *v*. u poglavlju o zamjenicama.

Autor varira navedeni izraz: neprovođenjem ponavljanja posvojnoga zamjениčkog *ego* (*ego- ego^a: ego- o^b*), različitim brojevima imenice *nebo* (mn.^a: jd.^b), različitim likovima prijedloga *na* (*ne^a: na^b*) te različitim likovima prefiksa *vz-* (*v-^a: vza-^b / všastiem- vzašastiem/ i o^a: v-^b /skrešeniem- vskrešeniem/*).

Prefiks *vy-* nalazimo u primjeru: *vihititi*: 101^r, 11-12. Zanimljiv je primjer *navudite*: 105^r, 4 koji izgleda kao primjer s protetskim *v* na granici prefiksa i osnove, odnosno kao kajkavizam, no u Rječniku kajkavskoga književnog jezika spomenuti glagol nalazimo tek u značenju: “osušiti (što) na dimu”,⁸¹ a ne i u značenju “naštetiti” koje ima spomenuti primjer. Prema tome je vjerojatno da se radi o zamjeni *-h-* sa *-v-* (najvjerojatnije štokavskoj) u glagolu koji “jezična svijest stavlja u vezu sa *hud* i pisci pišu *huditi* (*na-*) ‘naškoditi’ prema iterativu *naudati*”,⁸² iako rječničke potvrde za takve primjere dolaze tek iz 17. i 18. stoljeća.⁸³ U okvirima proučavanoga teksta nije nemoguća pretpostavka da je spomenuti primjer ujedno i nespretni kajkavizam autora čakavca ili štokavca koji zna kako su i kajkavizmi sastavnica čakavskoga književnog jezika, koji zna i koji su kajkavizmi, ali su mu, kao autoru kojemu kajkavaski nije materinji jezik, distribucija i značenjski odnosi pojedinih kajkavizama prilično nejasni. Vjerojatni kajkavizmi toga teksta jesu i navedeni primjeri s *-v-* ispred *-p-*, dok su mogući kajkavizmi i neki drugi primjeri s inicijalnim *v*.

Prijedlog *vš* pretežno je u liku *v* kao varijantno neobilježeno, dok se kao položajna, sustavska varijanta javlja lik s vokaliziranim poluglasom: *va*. U iznimnim slučajevima, zbog interferencijom uvjetovanoga poremećaja distribucije, može se promijeniti varijantna obilježnost spomenutih likova, kojoj se onda pridodaje i stilska funkcionalnost. Raspodjela pojedinih likova jest sljedeća:

v:

(+ Cz): *v bedah*: 101^r, 14

bran: 102^v, 5

c(ěsa)r(a)stvo: 102^v, 9

d(a)n: 104^v, 19; 106^r, 12; 107^r, 16

dvore: 101^v, 15

(+ sonant): *v jeonu*: 106^v, 10

mire: 105^r, 21

mori: 106^r, 18

morsku: 106^r, 10

nas: 105^v, 6

naša: 106^r, 11

naši: 102^v, 12

nem: 99^v, 7; 99^v, 11; 102^r, 7

nemže: 102^v, 1

ninašnem: 99^v, 5

rece: 108^r, 9

(+ Cb): *v hrame*: 99^r, 16; 99^v, 17

korabal: 106^r, 17

pagubah: 101^r, 13

pl(b)t: 103^r, 21

pole: 106^r, 7-8

predelih: 105^r, 5

pučini: 104^v, 17; 105^r, 5-6

⁸¹ RHKKJ VII, 1955: 150.

⁸² Skok II: 535- 536.

⁸³V. npr. AR U tekstu III a 5 u srodnome kontekstu i značenju nalazimo primjer sa *-h-*: *nahabiti*.

pusta: 104^r, 11; 106^r, 10

(+V): *v* *^a*ad*: 104^r, 9

pusteh: 104^v, 17

ime o(t)ca: 106^v, 23- 107^r,

pustih: 105^r, 6

ime tvoe: 101^v, 4

sebe: 106^r, 9

ono vrime: 106^r, 17

seh: 107^r, 13

sem: 106^r, 13; 107^r, 12

skrbah: 100^r, 8; 100^v, 10

sp(a)senie: 100^r, 3

svedetelstvo: 105^r, 16- 17

svoč: 105^r, 22

svoei: 103^r, 13

tebe: 103^r, 16

tom: 105^r, 13

va:

(+ V): *va ime g(ospod)ne*: 100^r, 16

ime ego: 105^v, 2

ime o(t)ca: 99^r, 5; 104^v, 20; 105^r, 8; 106^r, 15; 107^r, 18; 107^v, 14; 108^v, 12-13

ime ot(b)ca: 100^v, 21

ino svoiti: 104^v, 15

ogan: 106^v, 10

(+ v): *va veki vekomь*: 104^r, 4

višni život: 103^r, 10

vsakom meste: 99^r, 18

vseh selih: 106^r, 14

vsem krstěnstvi: 106^r, 18

(+ t): *va te*: 103^v, 3

tme: 105^r, 14

(+ d): *^b*va d(obro)*: 104^r, 9

Primjeri s varijantnim likom *va* ispred *v* i *t* sustavski su opravdani jer olakšavaju izgovor. Brojnost primjera ukazuje na to kako je varijantni lik *va* sustavski opravdan i ispred vokala. Primjeri s prijedlogom *v* u tome položaju, nastali zbog podložnosti norme inojezičnim

utjecajima, stilski su funkcionalne varijante u ulozu variranja izraza. Stilski nefunkcionalna iznimka jedino je primjer označen *^b, koji se može čitati i kao *^a.

Prijedlozi i prefiksi s dočetkom na –z ispred bezvučnih konsonanata imaju sustavsko varijantni lik na –s. Prijedlog *bezъ* javlja se u liku *bez* ispred zvučnoga konsonanta: *bez griha*: 104^r, 4, te ispred sonanta: *bez negože*: 105^r, 12; *bez vrejenja*: 99^r, 15. Ispred bezvučnoga konsonanta javlja se varijantni lik: *bes pakosti*: 99^r, 15, koji je zbog kontaktnosti s varijantno neobilježenim likom i stilski funkcionalan:

da živet bes pakosti i bez vrejenja: 99^r, 15.

Prijedlog *iz-* nalazimo samo u primjeru: *iz očiū*: 99^r, 5. Prefiks *iz-* kao varijantno neobilježen javlja se ispred zvučnih konsonanata: *izbavit*: 102^v, 17-18; *izbavi*: 103^r, 17-18, dok ispred bezvučnih dolazi u sustavski varijantnome liku *is-*: *isceli*: 103^r, 7; *ispnenie*: 99^r, 9; *ispravleniem*: 101^r, 5; *ispraviti*: 101^r, 6; *issičenu*: 99^r, 4; *istribiti*: 99^r, 4-5. Primjer *issičenu* čuva granicu prefiksa i osnove unatoč provedenom jednačenju po zvučnosti. Prefiksarno *raz-*: *razliet*: 104^v, 16, ispred bezvučnih konsonanata ima sustavski varijantan lik *ras-*: *raspet*: 103^v, 2; *raspučeši*: 101^r, 3; *rastrgnut*: 106^r, 9.

Od suglasničkih pojava unutar sloga valja istaknuti primjere rotacizma. Promjenu intervokalnoga *ž* u *r* uzrokovanu fonetskim razlozima, odnosno bliskošću artikulacije *r* i *ž* ispred vokala *e* te gubitkom frikativnosti glasa *ž*,⁸⁴ u proučavanome tekstu nalazimo u primjeru u kojemu –*r-* kao interferencijski razlikovni element bliskih izraza stilski funkcionalno zamjenjuje crkvenoslavenski navezak –*že*:

- I. *nigdor nam ne prereče* 104^v, 19
- II. *niktože n(a)m ne prereče* 106^r, 12
- III. *niktože nam ne proreče* 107^r, 17

Variranje navedenoga izraza, uz varijantne likove spomenutoga naveska, ostvaruje se i grafostilemom kraćenja (*nam- nm*) te varijantnim likovima glagolskoga prefiksa: *pre-/ pro-*. Rotacizam nalazimo i u izrazito čakavskome primjeru: *premore*: 108^r, 3.

Refleksi praslavenskoga **d'* u tekstu su dosljedno čakavski (*j*): *nishoenie*: 99^v, 2; *raspučeši*: 101^r, 3; *roeniem*: 105^v, 14; *vrejenja*: 99^r, 15; *vshoenie*: 99^v, 1-2. Dvojako bilježenje fonema /j/: Ø i *j*, prije je grafijska osobitost nego odraz govora koji uz čakavsko *j* ima i štokavsko *d'*. Na mjestu stranoga (grčkoga) *g'* također je *j*: *anj(e)l*: 99^r, 1 [...]; *arhanj(e)l*: 99^r, 1 [...]; *brijidi*: 104^r, 16; *brijidu*: 104^v, 1-2; *privjif[di]*: 104^r, 13; *privjidi*: 108^r, 3.

Staro –*jt-* i –*jd-* iz sveze glagola *iti* i prefiksa *po-*, *pre-* ostaje neizmijenjeno u primjerima: *poidi*: 99^r, 1; *preidi*: 107^r, 13. Gubitkom poluglasa iz skupine –*Cbj-*, u izgovoru i u pismu, ne dolazi do promjene bilježenja slijeda C+ [ja]; skupina *ja* i dalje se bilježi grafemom *ě* iako nema obilježene vokalnosti ispred sebe, što može signalizirati bilježenje palataliziranoga (štokavskoga) izgovora u primjerima: *děvle*: 106^v, 18; *děvli*: 107^r, 2; 107^r, 7-8; *děvli*: 105^v, 9. Palataliziranost je vjerojatno zabilježena i u primjeru: *priděte*: 107^r, 15. Manja je vjerojatnost takvoga izgovora u primjerima *t + j*: *krstěninu*: 104^r, 12; *krstěnstvi*: 106^r, 8; *krstě(ne)*: 106^v, 8. U primjeru *[tr]uždeču*: 99^v, 18 očuvana je crkvenoslavenska skupina –*žd*.

⁸⁴V. Malić 1972: 131.

Na kraju riječi i sloga redovito nalazimo neizmijenjeno dočetno *l*, kako u domaćim riječima tako i u posuđenicama; *anj(e)l*: 99^r, 1 [...]; *arhanj(e)l*: 99^r, 1 [...]; *misal*: 103^r, 14; *korabal*: 106^r, 17; *predel*: 104^v, 18 i sl. Za grčko (i hebrejsko) *b* nalazimo *v* u primjeru: *herovimi*: 106^r, 2⁸⁵ koje je u kontaktnome položaju s riječi: *serafimi*: 106^r, 2, u kojoj *f* nije varijantno jer je od hebrejskoga *ph*, i koje ima varijantu u liku: *herofimi*: 104^v, 12. Preuzeto –*f*– iz navedene riječi dolazi u paru s govornim likom riječi koja ima izvorno –*f*–, likom s inicijalnim *š*:

herovimi i serafimi: 106^r, 2 *herofimi i šerafimi*: 104^v, 12
herofimskih i šerafimskih: 107^v, 17-18.

Uobičajeni su knjiški primjeri geminiranoga *n* kao elementa koji razlikuje pridjev od pripadne mu imenice: *istinni*: 105^r, 19; 105^v, 8; *istinnim*: 107^v, 5; *ogannie*: 102^r, 19. U stranim imenima osim udvojenoga *n*: *susannu*: 102^r, 17 nalazimo i udvojeno *r*: *sarru*: 101^v, 13. Primjeri tipa *častnoe*: 102^r, 5; *gospodstvom*: 106^r, 2 jesu odrazi nastojanja za čuvanjem morfološke strukture riječi ili su dijakronijske sustavske varijante u odnosu na primjere u kojima su provedene odgovarajuće asimilacije.

Fonem /ć/ kao i skupina /šč/ u tekstu su označeni grafemom *č* i u pronađenim primjerima nema osobitih poteškoća pri čitanju kad imamo na umu kako je u čakavskom **t*' dalo *č* dok su grupe **st*' i **sk*' dale *šč*.⁸⁶

Dvojbeno čitanje nekih primjera sa *l* i *n* rezultat je sinkronijskih sustavskih varijantnosti palatalnih i nepalatalnih *l* i *n* koji se u glagoljaškim tekstovima bilježe jednako pa njihovo eventualno palatalno čitanje otkriva tek kontekst. Dvojbenosti pridonose i dijakronijske sustavske varijante u razdoblju provođenja depalatalizacije u nekim govorima. Pri otkrivanju palatala /*ń*/ pomažu nam provedene asimilacijske promjene: *š nimi*: 99^r, 12; palatalna varijanta nastavka: *ninašnem*: 99^v, 5 i sl. U primjerima tipa: *sp(a)senie*: 99^r, 8; *videniû*: 102^v, 8 očito se radi o *n + j*; u njima je fonem /*i*/ razdjelni element eksplicitnih nepalatalnih i potencijalnih palatalnih likova: “*spasene*”, “*videniû*”.

Ono što ponekad olakšava identifikaciju palatalnoga *l* često je i otežavajući činitelj. U literaturi se navodi kako je sigurna oznaka palatalnosti zabilježen skup *lû*, za razliku od skupa *lu* koji signalizira tvrdi izgovor. Takva je postavka održiva za govore u kojima je proveden proces depalatalizacije, no velik je broj tekstova u kojima su zabilježeni varijantni likovi sa *lu* (umjesto izvornoga *lû*), a odraz su govora u kojima depalatalizacija vjerojatno nije provedena. Depalatalizacija je u čakavskim govorima izrazito lokalna osobina,⁸⁷ dok je u mnogim kajkavskim govorima tipična. U kajkavskome se glas *l* “pošto je izgubio palatalnost, stapa s glasom *l* u jedinstveni fonem”,⁸⁸ ali se, prema Junkoviću, ta promjena u 16. stoljeću još ne provodi.⁸⁹ S druge strane, Damjanović (1984.) tumači skupove *lu* vjerojatnom kajkavskom depalatalizacijom čak i u Kolunićevu zborniku iz 15. st.⁹⁰

⁸⁵ Zajedno s primjerom *avramov*: 102^r, 7, kao vitacizam, odraz je grčkoga utjecaja. (V. Mihaljević 1997: 120)

⁸⁶ V. Damjanović 1984: 74.

⁸⁷ V. Mogaš 1977: 90.

⁸⁸ Junković 1972: 39.

⁸⁹ Isto: 40.

⁹⁰ V. Damjanović 1984:

U proučavanome tekstu nalazimo primjere: *lubav*: 99^v, 9; *lubvi*: 103^r, 4; *spasitelu*: 99^r, 7; *z(e)mlu*: 104^r, 6; 105^v, 10; 107^v, 6, kao vjerojatne odraze dvojakoga bilježenja skupa [ju]: kao *lu* i kao *lû*, i to zbog popuštanja pravila crkvenoslavenske norme kao i zbog variranja izrazom u okviru nove, čakavske norme književnoga izražavanja. Palatalnost navedenih primjera potvrđuje i palatalni vokativni dočetak *-u* u primjeru: *spasitelu*.

IV. Morfološki sustav i morfološke varijante

Morfološki sustav glagoljskih tekstova predstavljen je nizom varijantnih ostvaraja unutar pojedinih gramatičkih kategorija, takvih ostvaraja koji su prvotno bili regulirani pravilima sustava koji se brojnim analogijama transformirao u novi sustav (sustav današnjih govora), ostavljajući u prijelaznome razdoblju dijakronijske sustavske varijante koje svojom distribucijom svjedoče o tijeku promjena. Osim na dijakronijskoj liniji promjena jednoga sustava varijante nastaju i zbog utjecaja drugih sustava i kao interferencijske varijante relativno ih je lako "uočiti i razvrstati".⁹¹ Neke su od tih varijanti izraz autorove težnje za miješanjem sustava kao značajkom književnoga jezika i stilskom manirom razdoblja, iako ima i onih koje su kao odraz autorova materinjega govora ili jezika teksta predložka stilski primarno nefunkcionalne.

IV.a. Imenički sustav već u 14. stoljeću znatno reducira broj praslavenskih deklinacija.⁹² Najslabije proširene deklinacijske vrste (konsonantske promjene i u- promjena) nestaju, a čuvaju se one najobičnije (o- i jo- promjena m. i sr. r.; a-, ja- i i- promjena ženskoga roda).⁹³ Sustavska varijantnost palatalnih i nepalatalnih nastavaka u procesu analoškoga ujednačavanja rezultira dijakronijskim varijantama koje su još i dodatno podržane onim interferencijskim.⁹⁴

IV.a.1. U N. jd. imenica m. r. redovito nalazimo nulti nastavak. U sr. r. sustavska je razlika nepalatalnih (-o) i palatalnih (-e) dočetak:

(s-promjena): *nebo*: 106^v, 4

s(lovo): 105^r, 11- 3x; 105^v, 5

(n-promjena): *ime*: 105^r, 16

vladičastvo: 99^r, 18- 19 *balovanie*: 101^v, 6

začelo: 105^r, 10 *e(van)j(e)lie*: 106^r, 16

⁹¹ "Poznato je da je među jezičnim razinama najzatvorenija morfološka, tj. svaki jezični sustav upravo na toj razini najteže prima elemente drugih sustava. [...] No i kod genetski srodnih sustava razlike se, tamo gdje postoje, relativno lako uočavaju i razvrstavaju." Damjanović 1995: 71.

⁹² V. Malić 1972: 139. Taj se proces događa i prije pojave pismenosti. V. Belić 1, 1969: 5.

⁹³ Ujednačavanje nastavaka pojedinih promjena posljedica je i provedenih glasovnih promjena. V. Belić 1, 1969: 5.

⁹⁴ "Ali kada su tako na osnovu jednakosti izvesnih oblika počeli da se izjednačuju i ostali, to nije izvršeno prostom zamenom jednih oblika drugim oblicima, već su se za jedno vreme mogla upotrebljavati naporedno do dva ili više nastavaka. U toku vremena nastupali su ovi slučajevi: ili je jedan nastavak, za koji je bilo najviše unutrašnjih razloga, pobjedio i ostao sam u upotrebi, [...] ili je za izvestan padež ostalo više nastavaka, ovako dobivenih, koji su samo na nov način raspoređivani; ili su, najzad, nekoliko nastavci, utičući uzajamno jedni na druge, dali nove osobine nastavaka." Isto: 5.

iscelenie: 99^v, 7-8
isplnenie: 99^v, 9
more: 106^v, 2; 106^v, 5
smerenie: 100^r, 7
sp(a)senie: 99^r, 8
umilenie: 99^v, 8
zdravie: 99^v, 7
žitie: 99^v, 8

Imenice na *-ie* iza *-n-* odražavaju crkvenoslavensku normu bilježenja, ali ne nužno i crkvenoslavenski izgovor jer *-i-* u tim primjerima (podudarno s apostrofom u nekim drugim tekstovima) može biti samo označitelj palatalnoga izgovora fonema koji mu neposredno prethodi.

Imenice glavne promjene ženskoga roda imaju uobičajeno *-a*: *hvala*: 100^r, 2; *molitva*: 100^r, 17; *sila*: 100^v, 13; 104^r, 3; *tišina*: 106^r, 23; *tma*: 105^r, 15; *troica*: 103^v, 4; *tuča*: 106^r, 9; 104^v, 16; 108^r, 12; *voda*: 108^r, 8. Imenice *i*-promjene čuvaju konsonantski dočetak, odnosno nulti nastavak: *kripost*: 100^r, 2; *krotost*: 99^v, 8; *lubav* (< *v-* promjena): 99^v, 9; *nemoč*: 101^v, 10; 102^v, 14; *noč*: 99^v, 2; *plt*: 105^v, 5; *slabost*: 101^v, 5; *tvarь*: 108^r, 11.

UN. mn. m. r. uobičajeno je nastavačno *-i* ispred kojega se provodi druga palatalizacija: *anj(e)li*: 106^v, 3-4; 103^v, 5; *ap(osto)li*: 103^v, 6; *arhanj(e)li*: 103^v, 5; *e(van)j(e)listi*: 103^v, 6; *grisi*: 100^r, 19; *ispovednici*: 103^v, 7; *mučenic*: 103^v, 6; *patrěrsi*: 103^v, 5; *prizoviteri*: 100^r, 14-15; *proroci*: 103^v, 6; *vetri*: 106^v, 1-2; *zlotvorci*: 106^v, 11-12. N. mn. sr. r. ima *-a*: *slova* (< *s-* promj.): 106^r, 15; *imena* (*n-* promjena): 107^r, 2; 107^r, 22.

U množini ženskoga roda u starini se čuvala sustavska varijantnost palatalnih i nepalatalnih nastavaka pa su imenice s dočekom osnove na palatal imale *-e* (< *-e*), a one koje su završavale na tvrdi suglasnik imale su varijantno neobilježeno *-i* (koje je od *-y* pa se ispred njega ne provodi palatalizacija). U proučavanome tekstu nalazimo likove na *-i* i na *-e*, ali oni više nisu sustavske varijante jer se dočetak *-e* javlja i iza nepalatalnoga suglasnika:

<i>bez(d)ni</i> : 106 ^v , 6	<i>d(ě)ve</i> : 103 ^v , 7
<i>molitvi</i> : 106 ^r , 15; 100 ^v , 22	<i>molitve</i> : 99 ^v , 13
<i>sili</i> : 108 ^r , 13; 106 ^v , 4	<i>vdove</i> : 103 ^v , 7
	<i>zakletve</i> : 104 ^r , 5

Značajka je nekih čakavskih govora (na sjeverozapadnome području) čuvanje razlike palatalnih i nepalatalnih dočetakata i u N. mn., čak i ujednačavanje nastavaka prema nepalatalnima što je proces obrnut od onoga u ostatku čakavštine i u štokavštini.⁹⁵ Čuvanje nepalatalnih dočetakata karakteristično je i za crkvenoslavenske tekstove. Prevladavajući palatalni nastavci odlika su kako štokavskoga tako i većine čakavskoga. Navedeni varijantni likovi proučavanoga teksta mogu tako biti dijakronijske sustavske varijante, odnosno

⁹⁵ V. Belić 1, 1969: 87. "Iako se čakavsko narječje odlikuje mnogim obličkim arhaičnostima, te su arhaičnosti više sačuvane u paradigmatičkim oblicima, tj. u čuvanju relativno starih završnih morfema, nego u čuvanju brojnih starih obličkih kategorija." Finka 1971: 42.

pokazatelji promjene koja se odvija u sustavu i koja se manifestira ujednačavanjem nastavaka u korist palatalnih. U tome su slučaju likovi na *-i* varijantno obilježeni kao arhizmi. Likovi na *-i* mogu biti obilježeni i kao interferencijske varijante, ako ih promatramo kao odraze crkvenoslavenskoga utjecaja, kao što i likovi na *-e* mogu biti interferencijske varijante ako se u obzir uzme utjecaj južnočakavskoga ili štokavskoga. Znakovita je u tome smislu funkcionalnost i distribucija distantnih varijantnih likova *molitve-molitvi*. Lik *molitve* javlja se u naslovu kao običan, varijantno neobilježen govorni lik:

molitve bolniku ki je nemoćan čti : 99^v, 13,

u izrazu u kojem nalazimo i govorni lik zamjenice kao i zabilježeno *j* u nenaglašenome liku glagola "biti". Lik *molitvi* nalazimo kao dopunu glagolu u kolokaciji s arhaičnim i knjiškim zamjeničkim *sie*:

budite tebi molitvi sie 100^v, 21-22

ideže ležet molitvi sie 106^r, 15;

evokacija crkvenoslavenskoga u navedenim izrazima podržana je i crkvenoslavenskim naveskom *-že te*, moguće, dočetnim *t* u prezentu.

IV.a.2. U genitivu jednine m. i sr. r. prevladava *-a* uz tek pokoji arhaizam koji se manifestira u primjerima s očuvanim dočetnim *e* iz konsonantskih deklinacijskih promjena te u primjeru koji čuva nastavak *u*-promjene. Za m. r. nalazimo sljedeće primjere:

andreš: 103^v, 16; *apata*: 103^v, 17; *arhanj(e)la*: 103^v, 14-15; *benedikta*: 103^v, 17; *b(og)a*: 105^r, 11; 105^r, 12; 105^r, 16; 105^v, 5; 106^v, 8; 107^v, 14; *daniela*: 102^r, 18; *dažd[a]*: 107^r, 11; *duha*: 104^v, 20; 105^v, 9; 105^v, 18; 106^r, 15; 107^r, 1; 107^r, 18; 107^v, 15; 108^v, 13; 100^r, 20; 100^v, 21; *evanj(e)lista*: 99^r, 10; *gneva*: 108^r, 10; 106^r, 7; 104^v, 14; *g(ospoda)*: 108^r, 2; 103^r, 11; 104^r, 13; 107^v, 8; *g(ospo)d(i)na*: 105^r, 2; 107^v, 11; *grada*: 108^r, 11; *griha*: 104^r, 4; *is(u)h(rst)a*: 105^r, 3; 103^r, 12; 104^r, 13; 107^v, 8; 107^v, 11; 108^r, 2; *iv(a)na*: 103^v, 15; *križa*: 107^r, 20; *krstitela*: 103^v, 15; *lota*: 102^r, 20; *mateš*: 106^r, 16; *mihovila*: 103^v, 14; *mira*: 106^v, 20; *nežita*: 99^r, 4; *oblaka*: 104^r, 5; *oca*: 105^v, 7; *ot(b)ca*: 100^v, 21; *o(t)ca*: 104^v, 20; 105^r, 8; 106^r, 15; 107^r, 1; 107^r, 18; 107^v, 15; 108^v, 13; 99^r, 5; *paraklita*: 105^v, 18; *pavla*: 103^v, 16; 102^r, 16; 102^r, 17; *petra*: 103^v, 16; *raba*: 99^r, 5; *raš*: 107^v, 20; 104^v, 8; *rova*: 102^r, 18; *sina*: 104^v, 20; 105^v, 9; 106^r, 15; 107^r, 1; 107^r, 18; 107^v, 15; 108^v, 13; 100^v, 21; *zakona*: 99^r, 9.

Nastavak glavne promjene preuzele su i imenice nekadanje *i-* (*gospoda*) i *u*-promjene (*sina*). Izniman je primjer genitiv *domu*: 101^v, 15; 106^v, 19 koji se, gledano na cjelinu korpusa starih hrvatskih tekstova, dosta često javlja i proučavatelji ga redovito karakteriziraju kao knjiški, crkvenoslavenski lik. Brojnost primjera upućuje na to kako se možda radi i o čakavskome (ili kajkavskome) govornom arhaizmu, uz uvjet da je proces zamjene *u*-nastavka *a*-nastavkom tekao postupno i da se dočetno *u*, kao zaobljeni staržnji vokal, najdulje očuvalo u položaju iza bilabijalnoga nazala (*m*). Za *a*-dočetak u sr. r. nalazimo: *bezakoniš*: 102^r, 14; *evanj(e)liš*: 105^r, 10; *kameniš*: 107^r, 10; *loža*: 100^v, 13; *mora*: 102^r, 20; *oholstviš*: 108^v, 17; *prišastiš*: 99^r, 6; *srca*: 102^v, 6; *ufaniš*: 101^v, 20; *veseliš*: 103^r, 4; *vrejenija*: 99^r, 15; *žitiš*: 102^r, 13; 100^v, 11-12. Primjeri s očuvanim nastavkom konsonantskih promjena (*-e*): *imene*: 102^v, 15; *kolene*: 108^r, 13;⁹⁶ *nebes*: 102^v, 21, koji preuzimaju nastavke *o*-promjene još od 14. st.,⁹⁷ zbog posvemašnje zastupljenosti u glagoljskim tekstovima mogu biti i čakavski

⁹⁶ Imenica *o*-promjene koja preuzima dočetak konsonantskih promjena zbog *-n*-u osnovi

⁹⁷ V. Daničić 1981: 19.

arhaizmi (arhaizmi doba u kojem su zapisani) kao i odrazi crkvenoslavenskoga utjecaja. Varijantni genitivni nastavci u jednini ženskoga roda, kao rezultat čuvanja razlike palatalnih i nepalatalnih dočeta, značajka su sjeverozapadne varijante čakavskoga;⁹⁸ u nekim govorima ona je i do danas očuvana. U proučavanome tekstu nastavak *-i* (<-y) nalazimo kod imenica s nepalatalnim dočetkom osnove: *brijidi*: 104^r, 16; *d(ě)vi*: 108^r, 3; 103^r, 14; 105^v, 22; *glavi*: 102^v, 7; *glubini*: 102^r, 19-20; *molitvi*: 103^v, 21⁹⁹; *nepravdi*: 103^v, 8; *privjidi*: 108^r, 3; *pohoti*: 105^v, 3; 105^v, 4; *prisonod(ě)vi*: 104^r, 14; *sili*: 104^r, 12; *sl(a)vi*: 102^r, 5; *tomi* (m.r.): 103^v, 17; *unšini*: 102^r, 13. Imenice na palatal imaju dočetno *e* (<ě): *b(ogo)r(od)ice*: 103^v, 14; *marie*: 108^v, 2; 103^v, 14; 104^r, 14; 105^v, 22; *matere* (<r-promj.): 108^r, 2; *tamnice*: 102^r, 16- 17; *tuče*: 108^r, 11; *vole*: 102^v, 6; *z(e)mle*: 102^r, 16. Primjeri s dočetnim *e* iza nepalatala: *godine*: 104^r, 5; *[s]lužbe*: 101^r, 1, kao interferencijske varijante odražavaju južnočakavski ili štokavski. Imenice ž.r. i-promjene imaju uobičajeno genitivno *-i*: *bolezni*: 100^r, 21; 100^v, 13; 102^v, 11; *bolizni*: 102^v, 17; *krvi* (<v-promj.): 105^v, 3; *lubvi* (<v-promj.): 103^r, 4; *milosti*: 99^v, 15; 100^v, 3- 4; *misli*: 102^r, 12; *oblasti*: 106^r, 13; *pakosti*: 104^v, 13; 99^r, 15; *radosti*: 103^r, 3; *skrbi*: 103^v, 9; *tvari*: 107^v, 6; *zapovedi*: 99^v, 9.

Genitiv množine većine osnova (sve osim onih koje su se mijenjale po i-promjeni) u praslavenskome je završavao na *ъ* ili *ь*, koji su se nakon ujednačavanja kao poluglasi u slabu položaju redovito gubili, ostavljajući duljinu na prethodnome slogu. Čakavski jezik u cjelini sve do danas čuva kratke genitive koji su redovito s nultim obličnim nastavkom. U proučavanome tekstu nalazimo: /m. r./: *anj(e)l*: 99^r, 1; 108^r, 15; 108^r, 16; 103^v, 18; 108^r, 3; *ap(osto)l*: 103^v, 19; *arhanj(e)l*: 99^r, 1; 103^v, 18; *duh*: 101^r, 1; *e(van)j(e)list*: 103^v, 19; *ispovednik*: 103^v, 19-20; *mučenik*: 103^v, 19; *m(u)č(e)nik*: 108^r, 4; *patrěrah*: 103^v, 18- 19; *predel*: 108^r, 5; 104^v, 18; *prorok*: 103^v, 19; *sodomlan*: 102^r, 20; /sr.r./: *let*: 100^v, 11; *nebes*: 101^r, 17; 104^v, 4; /ž. r./: *dev*: 103^v, 20; *ruk*: 102^r, 10; 102^v, 14; *svetic*: 104^r, 15; *s(ve)tic*: 108^r, 4; *tisučs*: 102^v, 2; *uz*: 102^r, 17; *vdov*: 103^v, 20. Uobičajeni je primjer duala: *očiû*: 99^r, 5. U primjeru *patrěrah -h* nije dio lokativnoga nastavka, već je dio osnove riječi *s*, duljenjem prouzročeni, umetanjem vokala *a* ili poluglasa koji je i vokaliziran. Primjer m. r. s dočetnim *i*: *svedeteli*: 102^r, 18 analoški preuzima dočetak i-promjene: *-i* (<-i) i kao takav je dijakronijska sustavska varijanta.¹⁰⁰

Uporaba množinskih likova genitiva umjesto adekvatnih akuzativnih sintaktička je osobitost koja je najraširenija u čakavskome.¹⁰¹ U proučavanome tekstu nalazimo primjer:

*zaklinaû v|as i proklinaû vas anj(e)l tamnih s(ve)timi | vsemi anj(e)l
b(o)žih* 108^r, 14- 16,

u kojemu je prvi genitivni izraz [*anj(e)l tamnih*] na mjestu akuzativa, manje vjerojatno na mjestu vokativa, dok je drugi [*anj(e)l b(o)žih*] u genitivu zbog prethodnog mu antonimnog izraza, ili se radi o genitivu s izostavljenim prijedlogom *ot*.

⁹⁸ V. Belić 1, 1969: 38- 39.

⁹⁹ Može biti i i-promjena ako je N.: *molitav*, a ne: *molitva*.

¹⁰⁰ Interferencijska varijanta može biti primjer genitiva množine s dočetnim *a* koji uz to ima i štokavski množinski umetak *-ov-*: *lavova*: 102^r, 18-19, što odgovara biblijskome smislu, ali se vjerojatnije radi o genitivu jednine neodređenoga pridjeva u postpoziciji pripadne mu imenice. (v. poglavlje o pridjevima).

¹⁰¹ Zima nalazi i nešto malo štokavskih primjera i nijedan kajkavski. V. Zima 1887: 199.

IV.a.3. Dativ jednine imenica muškoga i srednjega roda ima nastavak *u*: /m. r./: *anj(e)lu*: 99^v, 2; *bolniku*: 99^v, 13; *dauidu*: 102^v, 4-5; *dobitku*: 104^r, 12; *dumu*: 99^r, 9; *goliědu*: 102^v, 5; *gradu*: 102^v, 1; *grguru*: 108^v, 2; *i(su)su*: 106^r, 20; *krstěninu*: 104^r, 12; *nevjitu*: 102^v, 1; *otroku*: 99^v, 20; 102^v, 4; *rabu*: 99^v, 17; 100^v, 11; 101^v, 3-4; 106^v, 23; *solomunu*: 108^v, 2; *vetru*: 106^r, 23; *životu*: 104^r, 1; /sr. r./: *moru*: 106^r, 22; *poznaniū*: 102^v, 6; *razastviū*: 106^v, 16; *smereniū*: 99^v, 16; *telu*: 99^v, 22; *videniū*: 102^v, 8. Primjer *srći*: 100^r, 6 ima lokativno dočetno *i* i vrlo lako može biti lokativ s izostavljenim prijedlogom *v*. Primjer očuvane konsonantske n-promjene: *imeni*: 99^r, 21; 102^v, 20 kao interferencijska stilska varijanta evocira crkvenoslavenski. Imenice ž. r. glavne, *i*- i *v*-promjene imaju dočetno *i*: *crikvi*: 102^v, 19; *duši*: 103^r, 15; 99^v, 22; *ezekii* (m. r.): 100^v, 11; *nemoči*: 102^v, 13; *sarri*: 99^v, 19; *slavi*: 106^v, 14; *smrti*: 101^v, 16; *svoeti*: 105^r, 5; *tači*: 99^v, 19; *toboi*: 99^v, 19; *voli*: 101^v, 19; *vselenei*: 99^r, 11.

Za množinu nalazimo samo primjere m. r., i to s nastavkom *om*: *anj(e)lom*: 107^v, 4; *čedom*: 105^v, 1; *č(lově)kom*: 106^v, 7; 105^r, 14; *predelom*: 108^v, 9; *vekom*: 103^v, 4. Spomenuti je nastavak uobičajen u starim hrvatskim jezičnim sustavima, pogotovo u čakavskome i u kajakavskom. U štokavskim tekstovima dolazi tek od kraja 15. st.¹⁰²

IV.a.4. Akuzativ jednine imenica m. r. koje označavaju što neživo jednak je nominativu i ima nulti nastavni morfem: *ad*: 104^r, 7; *bran*: 102^v, 5; *d(a)n*: 106^r, 12; 104^v, 19; 107^r, 16; *dom*: 99^v, 10; 106^v, 13; *grad*: 108^r, 6; 104^v, 22; 107^r, 5-6; *hram*: 99^r, 13; 99^r, 22; 99^v, 7; *koren*: 108^r, 14; *k[r]ov*: 99^r, 7; *mir*: 105^r, 20; *ogán*: 106^v, 10; *presto*: 107^r, 15; *put*: 103^v, 12; 104^r, 1; *sud*: 104^r, 21; 107^v, 10; *um*: 103^r, 9; 103^r, 14; 103^v, 11; *vapai*: 102^r, 3; *vetar*: 106^v, 19; *vetr*: 108^r, 5; *život*: 103^r, 10; 101^v, 2. Akuzativ jednine imenica m. r. koje znače što živo još je u kasnom praslavenskome počeo uzimati oblik genitiva, tako nalazimo primjere: *anj(e)la*: 101^r, 17; 103^r, 5; *ap(osto)la*: 101^r, 21; *avrama*: 103^r, 2; *b(og)a*: 99^r, 19; *č(lově)ka*: 105^r, 20; *g(ospod)a*: 99^r, 19; *isaka*: 103^r, 2; *ěkova*: 103^r, 2; *otroka*: 101^v, 12; *petra*: 101^r, 21; *vraga*: 106^v, 21. Iznimni su primjeri akuzativa s nultim nastavkom kao odraz crkvenoslavenskoga predložka tekstu: *ap(osto)l*: 100^r, 13; *ěkov*: 100^r, 13. Spomenute imenice dolaze uz prijedlog *pro*: *pro ap(osto)l tvoi ěkov*, koji (prijedlog) u pripadnome kontekstu ima značenje: “preko, posredstvom, putem”.¹⁰³ Navedeni je prijedlog običan u češkome¹⁰⁴ (u značenju: “po, za, radi”¹⁰⁵) i u latinskome (u značenju: “za, u prilog, u ime, na korist, kao da”¹⁰⁶).

Akuzativ srednjega roda uvijek je jednak nominativu pa u jednini nalazimo uobičajene sustavske *-o/-e* varijante: *-o*: *c(ěsa)r(a)stvo*: 102^v, 9; *dobro*: 104^r, 9; *nebo*: 108^r, 9; 104^r, 6; 104^r, 18; 105^v, 10; 105^v, 17; 107^v, 6; 107^v, 10; *prospešastvo*: 102^r, 13; *slovo*: 99^v, 12; *telo*: 103^r, 8; 103^r, 12; *vlađičastvo*: 101^r, 15-16; *-e*: *celenie*: 102^r, 12; *e(van)j(e)lie*: 99^v, 11; *more*: 102^r, 7; *nishoenie*: 99^v, 2; *očišćenie*: 100^v, 22; *posećenie*: 101^v, 8; *sp(a)senie*: 100^r, 3; *srce*: 103^r, 9; 103^v, 11; *svršenie*: 103^r, 15; *utežani[e]*: 103^v, 13; *vloženie*: 102^r, 10; *vshoenie*: 99^v, 1-2. Primjeri *vrime*: 106^r, 17 i *ime*: 105^r, 8; 105^v, 2; 99^r, 5; 107^r, 1; 108^v, 13; 100^r, 16; 100^v,

¹⁰² V. Belić 1, 1969: 65.

¹⁰³ Radi se o parafraziranju dijela Jakovljeve poslanice, dakle o riječima koje Bog upućuje vjernicima posredstvom apostola Jakova. Usporedi Biblija: 202, 14-16.

¹⁰⁴ O češkim elementima u našim glagoljaskim tekstovima v. Hercigonja 1975: 57-80.

¹⁰⁵ V. Srbocharvatsko český slovník

¹⁰⁶ V. Latinsko-hrvatski rječnik: 837.

21; 101^v, 4; 102^r, 5; 104^v, 1; 104^v, 20; 106^r, 15; 107^r, 18; 107^v, 14 kao primjeri konsonantske n-promjene imaju -e od -e.

U jednini imenica ž. r. akuzativ ima -u (<-o) za glavnu promjenu i -o za imenice i-promjene: -u: *bedu*: 102^v, 5; *čistotu*: 102^r, 12; *dlgotu*: 102^r, 13; *dušu*: 103^r, 8; 103^v, 10; *glavu*: 102^r, 4; *jeonu*: 106^v, 10; *ūnu* (m.r.): 102^r, 19; *kuču*: 99^r, 6; *mar(i)ū*: 106^v, 2; *molitvu*: 100^r, 15; *pučinu*: 106^r, 10; *ruku*: 102^r, 4; 102^v, 12; *sarru*: 101^v, 13; *sl(a)vu*: 102^v, 19; 105^v, 6-2x; *službu*: 100^v, 4; 100^v, 5; *stranu*: 108^r, 12; *susannu*: 102^r, 17; *taču*: 101^v, 12; *tobiū* (m.r.): 101^v, 13; *tuču*: 108^r, 6; 107^r, 5; *veru*: 105^r, 18; *vinu*: 103^r, 18; 100^v, 19; *vodu*: 108^r, 7; 104^r, 10; 107^r, 5; *zemlu*: 107^v, 6; *z(e)mlu*: 102^r, 7; 104^r, 18; 105^v, 10; *z(e)m[lu]*: 108^r, 9; -o: *blagoder*: 105^v, 7-8; *boliz(a)n*: 101^v, 17; *crikav* (<v-promj.): 100^r, 1; 105^v, 15; *korabal*: 106^r, 17; 99^r, 6; *krv* (<v-promj.): 99^r, 4; *milost*: 100^r, 4; *milos[t]*: 102^r, 3; *m(i)l(o)st*: 99^v, 22; *misal*: 103^r, 14; 103^r, 15; *molitav*: 99^r, 22; *nemoč*: 100^r, 21; *oblast*: 105^v, 1; *pl(b)t*: 103^r, 21; *pesan*: 99^v, 12; *pomoč*: 102^v, 11; 106^v, 23. Za ž. r. nalazimo i jedan primjer akuzativa duala, s provedenom drugom palatalizacijom: *ruci*: 102^v, 12.

Akuzativ množine sr. r. ima uobičajeno dočetno *a*: *baltovaniē*: 101^r, 20; *mesta*: 106^r, 10; 106^r, 11; 104^r, 11; *sela*: 108^r, 10; *usta*: 104^v, 22. Muški i ženski rod u množini čuvaju stari nepalatalni dočetak *i* koji je od *y* pa se ipred njega ne provodi palatalizacija. Takav dočetak značajka je mnogih čakavskih govora. U ž. r. osim -i od -y javlja se i etimološko -i u imenicama i-promjene: -i (<-y): *ēzvi*: 101^r, 15; *molitvi*: 103^v, 13; *molit[vi]*: 99^r, 12; *nečistoti*: 103^r, 5; *nogi*: 103^v, 12; *pučini*: 105^r, 5-6; *sili*: 107^r, 22; 107^v, 13; 108^r, 7; *uzi*: 100^r, 8; -i: *bolezni*: 100^r, 22-100^v, 1; *napasti*: 100^r, 10. Primjer: *tuge*: 107^r, 6, s palatalnim dočetkom iza nepalatalnoga suglasnika, može biti dijakronijska sustavska kao i interferencijska varijanta. Čakavski govori osim očuvanoga dvojstva palatalnih i nepalatalnih nastavaka mogu vršiti jednačenje nastavaka kako u korist nepalatalnih tako i u korist palatalnih (kao u štokavskome).

Nastavak *i* (<-y) u m. r. nalazimo u sljedećim primjerima: *anj(e)li*: 105^v, 9; *b(aho)rniki*: 107^r, 4-5; *besi*: 104^v, 21; *č(lově)ki*: 106^v, 9; 102^v, 3; *dulgi*: 100^v, 7; *grehi*: 100^r, 4; 100^v, 9; 100^r, 22; *otroki*: 102^r, 19; *s(i)ni* (<u-promj.): 102^r, 15; *veki*: 104^r, 4; *(vě)ki*: 100^v, 9.

U primjeru: *tvorcem nebo i z(e)mlu* 105^v, 10 akuzativ stoji umjesto genitiva. Takva njegova sintaktička uloga obična je uz prijedloge *do*, *od*, *sa* u čakavskome i ponešto u dubrovačkome štokavskom.¹⁰⁷

IV.a.5. Vokativ jednine muškoga roda obilježen je dvojstvom palatalnih (-u) i nepalatalnih (-e) dočetak ispred kojih se provodi prva palatalizacija: -e: *bože*: 99^v, 14; *b(ož)e*: 108^r, 9; 106^v, 12; 99^r, 7; 100^r, 13; 101^r, 2; 101^r, 3; 101^r, 21; 101^v, 8; 102^r, 6; 102^r, 7-4x; *demune*: 106^v, 11; *děvle*: 106^v, 18; 106^v, 21; *is(u)h(rst)e*: 104^r, 6; *is(us)e*: 106^v, 21; *krste*: 106^v, 12; 100^v, 8; *oče*: 106^v, 3-2x; 102^r, 6; -u: *c(ěsa)ru*: 108^r, 9; *sp(a)siťelu*: 99^r, 7. Imenica i-promjene "gospod" koja obično preuzima nastavke glavne promjene u vokativu čuva svoj izvorni nastavak: *g(ospod)i*: 106^r, 20; 99^r, 13; 99^r, 22; 99^v, 7; 99^v, 11; 99^v, 12; 100^r, 4; 100^r, 18; 100^r, 20; 100^v, 6; 100^v, 15; 101^r, 2; 101^r, 10; 101^v, 3; 101^v, 7; 101^v, 11; 101^v, 16; 101^v, 17; 102^r, 2; 102^r, 15; 102^r, 21; 102^v, 3; 102^v, 10-2x; 102^v, 21; 103^r, 2; 104^r, 6.

Za jedninu a-promjene nalazimo tek jedan primjer s uobičajenim dočetnim *o*: *sotono*: 106^v, 17. Od množinskih likova nalazimo primjere m. r. s uobičajenim -i koji su likom

¹⁰⁷ V. Zima 1887: 231.

jednaki onim nominativnim: *anj(e)li*: 106^v, 22; 107^r, 2; 107^r, 7 te primjer kratke množine s provedenom drugom palatalizacijom: *dusi*: 104^r, 17.

IV.a.6. Lokativ jednine imenica o-promjene imao je u tekstovima četvere nastavke: refleks jata, *-i* kod imenica na palatal, *-i* kod imenica i-promjene i *-u* kod imenica u-promjene. U velikom broju štokavskih govora sva se četiri nastavka govore sve do kraja 15. st., kad kod svih imenica počinje prevladavati *-u* iz u-promjene; takav proces zahvatio je i južnočakavsko područje.¹⁰⁸ Sjeverozapadni čakavski i kajkavski govori čuvaju staro stanje pa se u njima mogu naći sve četiri vrste nastavaka. U čakavskim govorima u kojima je *-ě* *-i* prevladava nastavak *-i* dok kod čakavaca ekavaca kao i kod kajkavaca prevladava nastavak *-e* (u kajkavskome je *ě*). Do analoškoga preuzimanja nastavka *-i* ili *-e* u spomenutim je govorima dolazilo i bez obzira na refleks jata. Junković ističe slabu čestotnost nastavka *-i* u kajkavskim tekstovima 16. st. te iz analize jezika Antuna Vramca zaključuje:

“1. uz višesložne semanteme nastavci su *-ě* i *-u* dublete, nastavak *-ě* je dubleta koja dominira; 2. uz jednosložne semanteme nastavci su *-ě* i *-u* ravnopravne dublete; 3. uz jednosložne semanteme koji svršavaju na palatal ili na *c* postoje tri ravnopravne dublete: *-ě*, *-u*, *-i*.”¹⁰⁹

Primjeri m. r. u proučavanome tekstu uglavnom se pridržavaju pravila sustava o raspodjeli palatalnih i nepalatalnih nastavaka pa nalazimo *-e* od *-ě* iza nepalatala (uz provođenje druge palatalizacije) te *-i* iza palatala:

dvore: 101^v, 15 *križi*: 103^v, 2
hrame: 99^r, 16; 99^v, 17
mire: 105^r, 21
odre: 102^v, 11
s(vě)te: 105^r, 17; 105^r, 19
vece: 99^v, 5

Primjer s preuzetim nastavkom u-promjene: *glasu*: 99^r, 10 interferencijska je varijanta (kao štokavizam ili južnočakavizam).

Sustavske varijante u jednini srednjega roda jesu:

meste: 99^r, 18 *mori*: 106^r, 18
sele: 107^r, 12 *srci*: 100^r, 6

Iznimka je *-i* od *-ě* u primjeru: *krstěnstvi*: 106^r, 7-8, kao i *-e* iza palatala u primjeru: *pole*: 106^r, 13; 106^v, 8. U primjeru *pole* radi se o *-ě*, odnosno o kajkavizmu kao odrazu autorove težnje za knjiškosti koji se izmjenjuje s, u istu svrhu upotrijebljenim, likom na *-i*:

v pole n(a)šem i va vsem krstěnstvi 106^r, 7-8.

¹⁰⁸ V. Belić 1, 1969: 10-11.

¹⁰⁹ Junković 1972: 114.

U jednini ženskoga roda u sjeverozapadnim čakavskim govorima obično u paru idu genitivno *-i* i lokativno *-e* (<-*ě*), za razliku od genitivnoga *-e* (<-*e*) i lokativnoga *-i* koji odražavaju prevagu palatalnih osnova kao značajke južnočakavskih i štokavskih govora zabilježene u tekstovima još od 14. st.¹¹⁰ U proučavanome tekstu nalazimo samo imenice na nepalatalu u kojima je nastavak *e* (<-*ě*), uz provođenje druge palatalizacije, sasvim običan: *rece*: 108^r, 9; *službe*: 103^r, 13; *srede*: 107^v, 20; 104^v, 8; *tme*: 105^r, 14, dok je nastavak *i* rezultat jezičnih mijena ili interferencije sustavâ: *pučini*: 104^v, 17; *svoiti*: 104^v, 15.

Imenice o-promjene u množini su imale dvojake lokativne nastavke: *-ěhъ* (uz osnove na nepalatalu) i *-ihъ* (uz osnove na palatalu). S obzirom na refleks jata u pojedinim je govorima moglo doći do jednačenja prema *-ih* (ikavski) ili prema *-eh* (ekavski govori). Osim refleksima jata jednačenje je bilo podržano i morfološkim putem: utjecajem konsonantskih i i-promjene koji su imali nastavačno *-hъ/ -ehъ*. Kod primjera na *-ih* ne možemo sa sigurnosti reći radi li se o ikavskome refleksu jata ili o preuzimanju palatalnoga nastavka:¹¹¹

<i>oblacih</i> : 106 ^v , 6-7	<i>pridelih</i> : 104 ^v , 15
<i>obrazeh</i> : 108 ^v , 16-17	<i>predelih</i> : 105 ^r , 5; 107 ^r , 13.

U sr. r. prevladavaju primjeri na *-ih*: *mestih*: 105^r, 6; *nebesih*: 107^v, 14; 104^v, 3; *selih*: 106^r, 14. Nastavačno *-i-* u primjeru *selih* ima razlikovnu ulogu unutar pripadne mu sintagme pa je i stilski funkcionalno: *va vseh selih*: 106^r, 14, i to najvjerojatnije na fonološkome planu (variranje refleksâ jata). Stilska je, vjerojatno fonološka, varijanta i primjer: *mesteh*: 104^v, 17 kao razlikovni element ponavljanih sintagma:

v pusteh mesteh 104^v, 17
v pustih mestih 105^r, 6.

U glavnoj promjeni ž. r. uobičajeno je množinsko *-ah*: *bedah*: 101^r, 4; *kolesnicah*: 107^v, 17; *pagubah*: 101^r, 13, kao i *-eh*, s analoški preuzetim *-e-*,¹¹² za i-promjenu: *skrbah*: 100^r, 8.

Sintaktički je osobit primjer lokativa s izostavljenim prijedlogom: *gneva svoego [v] pridelih naših* (104^v, 15).¹¹³

IV.a.7. U tekstu temeljenom na nabranjanju zaklinjalačkih sredstava kao sredstava kojima se poništava Zlo i bolest instrumental je razumljivo najzastupljeniji padež. U o-promjeni i m. i sr. r. za instrumental jednine nalazimo nastavak *-om* i njegovu palatalnu varijantu *-em*. Taj je nastavak realizacija jedne od praslavenskih varijanti i nad nastavcima *ьтъ/ ѣтъ* prevladao je u govorima još u doba dijalekatske diferencijacije praslavenskoga, u doba diobe na sjeverne i južne slavenske govore. Za m. r. nalazimo sljedeće primjere: *-om*: *anj(e)lom*: 105^v, 20; *antonom*: 108^v, 4; *b(og)om*: 104^v, 3; 105^v, 9; 107^v, 6; 107^v, 16; *domom* (< u-promj.): 103^r, 6; *duhom*: 104^r, 20; 107^r, 8; *d(u)h(o)m*: 105^v, 11; 107^v, 4; *fransčiskom*: 108^r, 3; *gabrielom*: 108^r, 17; *gnevom*: 101^r, 5; *g(ospodo)m*: 104^r, 16; 101^r, 12; 105^v, 11;

¹¹⁰ V. Belić 1, 1969: 39.

¹¹¹ Jurišić ističe kako su lokativi na *-ih* kod čakavaca i kajkavaca savim obični. V. Jurišić 1, 1992:128.

¹¹² V. Belić 1, 1969: 73.

¹¹³ "Lokativ bez prijedloga nalazi se kad kad u starijoj čakavštini i kod dubrovačkih pisaca, češće u novijoj čakavštini i u kajkavštini." Zima 1887: 228.

gradom: 107^v, 21; *grobom*: 108^r, 1; *ispovednikom*: 108^v, 3-4; *is(u)h(rsto)m*: 101^r, 12; 103^r, 6; 105^v, 11; *ivanom*: 108^r, 22; 104^v, 9; *erusalimom*: 107^v, 21-22; *kirěkom*: 107^v, 21; *krstom*: 106^v, 9; *mahaelom*: 108^r, 17; *markom*: 108^r, 21; 104^v, 9; *mihailom*: 108^r, 16; *mlekom*: 105^v, 21; *moiseom*: 108^r, 22; *paraklitom*: 104^r, 21; 105^v, 12; *postom*: 105^v, 15; *prestolom*: 104^v, 5; *prorokom*: 108^v, 1; *rabom*: 108^r, 22; 99^r, 20; *rapailom*: 108^r, 17; *sinom*: 105^v, 10; 107^r, 8; 107^v, 4; *sudom*: 107^r, 9; *tobielom*: 108^r, 17; *-em: križem*: 107^v, 22-108^r, 1; 104^r, 18; 105^v, 13; 107^r, 19; *mateem*: 104^v, 9; *matejem*: 108^r, 21; *ognem*: 107^r, 9; *o(t)cem*: 105^v, 9; 107^r, 8; 107^v, 4; *tvorcem*: 104^r, 17; 105^v, 10; 107^v, 6.

Samo je nekoliko imenica srednjega roda na nepalatal: *balstvom*: 100^v, 20; *balstvoim*: 101^r, 8; *božastvom*: 106^r, 1; *gospodstvom*: 106^r, 2; *telom*: 100^v, 16; *vладиčastvom*: 104^v, 5-6. Primjer *balstvoim* varijanta je u odnosu na: *balstvom* i kao takav formiran je pod utjecajem zamjenice u postpoziciji: *balstvoim tvoim* 101^r, 8. Imenice na palatal znatno su brojnije; riječ je o imenicama (uglavnom glagolskim, ali i nekim drugim izvedenicama) s tvorbenim formantom *-je-* (< *-vje*) i tvorbenim formantom *-iie*¹¹⁴: *blagovečeniem*: 105^v, 19-20; *ispravleniem*: 101^r, 5; *ěvleniem*: 101^r, 8-9; *milosrdiem*: 102^v, 9; *nakazaniem*: 100^v, 18-19; *naučeniem*: 101^r, 7; *obrezaniem*: 105^v, 14; *oliiem*: 100^r, 16; *pogrebeniem*: 104^r, 19; *prišastiem*: 104^r, 21; 105^v, 13-14; 107^v, 10; *prizivaniem*: 102^v, 14-15; *prošeniem*: 100^r, 11; *roeniem*: 105^v, 14; *skrešeniem*: 104^r, 19; *utišeniem*: 101^r, 6; *utušeniem*: 101^r, 19; *vplčeniem*: 107^v, 7; *vskresenie[m]*: 107^v, 9; *vskrešeniem*: 105^v, 16; *všastiem*: 104^r, 20; *vzašastiem*: 105^v, 17; *vznseniem*: 105^v, 14-15; *zdraviem*: 99^v, 21-22; *znameniem*: 107^r, 20; *žitiem*: 99^r, 16.

U instrumentalu jd. ž. r. javljaju se višestruke varijante prouzročene kako pravilima unutar pojedinoga sustava tako i interferiranjem različitih sustava. Još od najstarijega vremena pojedinih hrvatskih jezičnih sustava javljaju se u tome padežu dvojaki nastavci: *-o* koje se promijenilo u *-u* te *-o'q* koje je nastalo prema zamjениčkom nastavku (prema *to'q*)¹¹⁵ i koje već od X. st., gubitkom nazalnosti i intervokalnoga *j*, daje: *-ou* te dalje: *-ou>* *-ov*. "Ovakvi instrumentali s dočetkom *ou* (*ov*) nalaze se u Listini Kulina bana od godine 1189. [...] a govore se još i danas [1944.] kod čakavaca na otoku Silbi."¹¹⁶ Zamjenjivanje dočetnoga *v* sa *-m* u nastavku *ov* prema Beliću jest odraz utjecaja zamjениčke deklinacije,¹¹⁷ dok Junković ističe općenitu zamjenu *-ov* nastavka sa *-om* nastavkom pod utjecajem nekih imeničkih dočetaka.¹¹⁸ Nastavak *o'q*, odnosno njegove zamjene značajka su jugoistočnih čakavskih i štokavskih govora, dok je zamjena nastavka *q* značajka sjeverozapadnih čakavskih i kajkavskih govora. Nastavak *q* može biti odraz staroga sveslavenskoga instrumentala na *-an*, ali i rezultat stezanja nastavka *oIQ*.¹¹⁹

U proučavanome tekstu nalazimo tipičan sjeverozapadni čakavski nastavak za I. sg. ž.r. *-u*, i to bez ikakva naknadno dodana *-m* ili *-n*, kako u imenica na palatal tako i u imenica s nepalatalnim dočetkom osnove: *agatu*: 108^v, 4; *brijidu*: 104^v, 1-2; *d(ě)vu*: 105^r, 2; 104^v, 2; 107^v, 11; 108^v, 4; 108^v, 5; *epratu*: 104^v, 8; 107^v, 20; *iliu* (m.r.): 108^v, 1; *ûliěnu*: 108^v, 5; *krizmu*: 107^r, 20; *luku* (m.r.): 108^r, 22; 104^v, 9; *margaretu*: 108^v, 4-5; *mariu*: 105^r, 2; 104^r,

¹¹⁴ O navedenim tvorbenim formantima pregledno govori Jurišić. V. Jurišić II, 1992 : 47-48 i 51-53.

¹¹⁵ V. Jurišić II, 1992: 135.

¹¹⁶ Isto: 135.

¹¹⁷ V. Belić 1969: 41.

¹¹⁸ Junković 1972: 126.

¹¹⁹ V. Bošković 1985: 34-36.

22; 107^v, 11; *muku*: 104^r, 18; 107^v, 8; 105^v, 15; *privjidu*: 108^v, 5-6; *roditelnicu*: 105^r, 2; *ruku*: 104^r, 6; *tigru*: 104^v, 8; 107^v, 20; *troicu*: 105^v, 12; *vodu*: 104^r, 10. Imenice i- i r-promjene čuvaju nastavak *iû* (<-b'ô) vjerojatno pod utjecajem crkvenoslavenskoga: /r-promj./: *materiû*: 104^r, 22; 105^r, 2; 107^v, 11; /i-promj./: *blagodetiû*: 105^v, 17-18; *krviû*: 100^v, 8; *milostiû*: 100^r, 20; 101^r, 3-4; 101^r, 5; 102^v, 17; *mudrostiû*: 108^v, 1; (*po*)*močiû*: 100^v, 3; 101^r, 20; *semrtiû*: 104^r, 18; 107^v, 8; 105^v, 16. Primjer *milostû*: 101^r, 9 kontaktna je stilska varijanta u odnosu na primjere 101^r, 3-4; 101^r, 5. Interferencijske varijante jesu i primjeri s nastavkom *o' u* kao odrazi crkvenoslavenskoga -o'ô. Takvi primjeri imaju i uobičajene sustavske palatalne -e-varijante: *žvoû*: 101^r, 3; *siloû*: 107^v, 14 // *desniceû*: 99^v, 4; *dušeû*: 100^v, 16.

U instrumentalu množine m. i sr. roda nalazimo -i (<-y) pred kojim se ne provodi palatalizacija. Takav je nastavak karakterističan za brojne čakavske i kajkavske govore: /m. r./: *anj(e)li*: 104^v, 11; 106^r, 1; *ap(oso)li*: 108^r, 19; *arhanj(e)li*: 104^v, 11; 106^r, 1; *e(van)j(e)listi*: 108^r, 21; *evanj(e)listi*: 106^r, 4; *glasi*: 105^v, 19; *herofimi*: 104^v, 12; 104^v, 4; *herovimi*: 106^r, 2; *ispovedniki*: 108^r, 19; 106^r, 5-6; *m(u)čen(iki)*: 104^r, 22; *muč(e)niki*: 106^r, 4; *m(u)č(e)n(i)ki*: 108^r, 19; *oblastniki*: 106^r, 1-2; *patrêrh[ij]*: 108^r, 18; *proroki*: 108^r, 19; *rabi*: 99^r, 12; *serafimi*: 104^v, 4-5; *serafi[mi]*: 106^r, 2; *svetilniki*: 107^v, 15-16; 104^v, 2; *šerafimi*: 104^v, 12; /sr. r./: *deli*: 108^r, 20-21; 105^r, 4; *usti*: 100^r, 5. Nastavak -mi u primjeru: *darmi*: 99^r, 17 preuzet je iz u-promjene. Ostali primjeri imaju -imi koje je kontaminacija nastavaka *i* i *mi* ili odraz utjecaja zamjeničke deklinacije. Primjeri su to koje možemo naći i u liku sa -i pa se dakle radi o dijakronijskim stilskim varijantama: *evanj(e)listimi*: 106^r, 5; *e(van)j(e)l(i)stimi*: 104^v, 9. Izniman je primjer *krilitacimi*: 106^v, 18 koji je vjerojatno pod izravnim utjecajem kojega zamjeničkoga lika. Nastavak *mi* izvoran je i kod imenica ž. r. i-promjene: *tvarmi*: 108^r, 20. Ostale imenice ž. r. imaju uobičajeno -ami koje se u kajkavskome i čakavskome dosta dobro čuva dok se u štokavskome već od 15. st. počinje zamjenjivati s dativom množine:¹²⁰ *bedami*: 101^r, 18; *crikvami*: 106^r, 6-7; *devami*: 108^r, 19-20; 106^r, 3; *d(ě)vami*: 106^r, 6; *knigami*: 105^r, 3; *molitvami*: 101^v, 1; 104^r, 13; 104^r, 14; 104^r, 15; 104^r, 16; *ranami*: 101^v, 20; *rekami*: 104^v, 7; *rikami*: 107^v, 19; *silami*: 107^v, 16-17; 106^r, 4; 104^v, 7; 105^v, 20-21; *s(ve)fticami*: 108^r, 18; 108^v, 6; 104^v, 10; 104^v, 13; *tugami*: 101^r, 18; *vlnami*: 106^r, 19. Nalazimo i dva primjera duala, jedan za o-promjenu: *ap(osto)loma*: 106^v, 17 i jedan za i-promjenu: *očima*: 103^r, 3.

IV.b. Zamjeničke riječi dijele se u dvije velike skupine: lične i ostale s nominalnom deklinacijom te pridjevske zamjenice u koje ubrajamo pokazne, posvojne, odnosne i neodređene. Od pravih ličnih zamjenica, onih koje upućuju na sudionike u govoru (1. i 2. lice) u proučavanome tekstu nalazimo potvrde za N. jd. 1. lica samo u novijem, govornom liku koji je postao od staroga *jazb* gubitkom dočelnoga poluglasa i glasa -z-: *ě*: 104^v, 19; 106^r, 12; 106^v, 20; 107^r, 17. Za N. mn. uobičajeni su likovi: *mi* (s -i<-y i sa *m-* koje je preuzeto iz jedninskih padeža): 102^r, 10 te *vi* (<vy, u službi vokativa): 106^v, 22. U G. jd. nalazimo uobičajeni lik 2. lica: *tebe*: 101^v, 20-21, a u G. mn.: *nas* (za 1. lice): 99^v, 3 i *vas* (za 2. lice): 100^r, 14. Za D. jd. 1. lica nalazimo stari lik bez vokalizirana poluglasa: *mne* (<*mьně*): 106^v, 23; 108^v, 17; 100^r, 3, uz varijantan lik s ikavskim refleksom jata i korijenskim -e- koje je preuzeto iz genitiva ili iz dativnih likova 2. lica lične i povratne zamjenice: *meni*: 108^v, 9. U tekstovima se takvi likovi javljaju od 14. st.¹²¹ Za D. 2. lica nalazimo trojake likove:

¹²⁰ V. Jurišić 1, 1992: 137.

¹²¹ V. isto: 150.

enklitičko *ti*: 100^r, 4; 100^v, 15; 101^v, 3; 101^v, 7; 102^r, 1; 102^v, 10; 103^r, 13; 106^v, 12, koji je sustavska varijanta u odnosu na naglašene likove koji su međusobno interferencijski varijantni kako fonološki, s obzirom na refleks jata, tako i grafijski: *tebi*: 100^v, 22; 101^r, 10; 103^r, 19- *tebe*: 99^r, 13; *tebē*: 106^v, 14. Množinski dativni likovi redovito su kratki, bez dodanoga dualnoga –a: *n(a)m*: 106^r, 12; *nam*: 100^r, 4; 102^r, 3; 104^v, 19; 107^r, 17; *vam*: 104^v, 20; 106^r, 12; 107^r, 17-18; 107^r, 19; 107^v, 4; 107^v, 12; 108^v, 7. U A. jd. 2. lica prevladava enklitičko *te* (<te): 99^r, 19; 100^r, 20; 100^v, 6; 101^r, 2; 101^r, 16; 102^r, 2; 102^v, 16; 103^r, 7-2x; 103^r, 8; 103^r, 10; 103^r, 12; 103^r, 19; 103^r, 21; 103^v, 1-2x; 103^v, 2; 103^v, 3-2x; 103^v, 5; 103^v, 8; 103^v, 9; 103^v, 10; 104^r, 3; 104^r, 4; 105^v, 22; 106^v, 17, koje je jednom napisano: *tē*: 104^r, 2. Uz navedene javljaju se i primjeri koji su postanjem G. jd.: *tebe*: 106^v, 21; 103^r, 16; 103^v, 21; 106^v, 11. Za 1. lice nalazimo samo: *me* (<me): 99^v, 12; 101^v, 15; 101^v, 16-2x. U A. mn. dolaze likovi iz genitiva: *nas*: 101^v, 3; 101^v, 7; 105^v, 6; *vas*: 104^r, 17; 104^v, 21; 105^v, 8; 107^r, 2; 107^r, 21-2x; 108^r, 14-15; 108^v, 7, uz varijantne im knjiške izvorne akuzativne likove: *ni* (<ny): 106^r, 20-21; 100^r, 12; 102^r, 1; *vi* (<vy): 107^r, 7-2x; 107^v, 13, koji su vjerojatno crkvenoslavenski iako se iznimno mogu pronaći i u čakavskome.¹²² Za L. jd., koji je jednak D., nalazimo ekavske primjere: *tebe*: 103^r, 16 i povratno: *sebe*: 106^r, 9. U I. jednine interferira crkvenoslavenski nastavak i čakavska fonologija (-q> -u): *mnoû*: 104^r, 9; *toboû*: 103^r, 20. Instrumental množine ima likove koji su karakteristični za kajkavske i čakavske, čak i za neke štokavske govore: *namî*: 99^r, 14; *vamî*: 105^r, 9.

Zamjenica za 3. lice postanjem je anaforička zamjenica koja se odnosila uvijek na imenicu i koja je tek naknadno, osobito uz glagole, dobila značenje trećega lica (kao lica koje ne sudjeluje u govoru) te poprimila neke osobine pravih ličnih zamjenica.¹²³ Uz starije likove s inicijalnim *j* javljaju se kao dijakronijske sustavske varijante likovi s inicijalnim *n* koji su u početku kao sustavske varijante dolazili samo iza prijedloga. Takvo *n-*, koje je u zamjenicama redovito palatalizirano, zapravo je dočetak nekadanjih prijedloga koji se u spoju prijedloga i zamjenice odvojio od prijedložne riječi i stopio sa zamjeničkom pa se kao sastavni dio zamjenice počeo javljati i položajno neuvjetovano. Varijantnosti likova pridonosi i korištenje genitivnih likova za izražavanje posvojnosti, tipično za crkvenoslavenski kao i za starinu hrvatskih sustava. U proučavanome tekstu pronalazimo sljedeće varijantne likove pojedinih padeža:

G. sg.:

lična zamjenica: *ego*: 101^r, 11-2x; 101^r, 12; 101^v, 11; 102^r, 15; 103^r, 1; 103^r, 3; 103^r, 6; 105^r, 15; 105^r, 21; 105^r, 22; 106^v, 2;

označitelj posvojnosti: *ego*: 100^r, 8; 101^v, 1; 102^v, 6; 102^v, 12; 102^v, 13; 104^r, 18-3x; 104^r, 19-2x; 104^r, 20-2x; 104^r, 22; 105^r, 14; 105^v, 2; 105^v, 6; 105^v, 10; 105^v, 15; 105^v, 16-2x; 106^r, 18; 106^r, 20; 106^v, 13; 107^v, 8-2x; 107^v, 9; 107^v, 10; 108^r, 1-2x; 108^r, 2; 108^r, 21;

lična zamjenica iza prijedloga: *ot nego*: 100^r, 10; 100^v, 1; 103^r, 4

G. pl:

ih: 105^v, 1;

¹²² V. Finka 1971: 50.

¹²³ V. Belić 1, 1969: 100.

posvojno: *ih*: 99^v, 2-2x

uz prijedlog: *o nih*: 99^v, 3; *pokon nih*: 108^v, 9

D. sg.: *emu*: 99^r, 8; 100^r, 8; 100^r, 9; 100^r, 19; 100^r, 22; 100^v, 6; 100^v, 17; 101^v, 5; 101^v, 6; 102^r, 12; 102^r, 21; 102^v, 3; 102^v, 11; 103^r, 5

D. pl.:

im: 99^r, 3; 105^v, 1; 106^r, 21. U primjeru 105^r, 18 koristi se umjesto odgovarajućega lika jednine.

nim: 100^r, 11. Bez prijedloga kao dijakronijska sustavska varijanta.

D. du.: *ima*: 99^r, 4

Za A. sg. nalazimo lik iz genitiva, i to u vezi s prijedlogom: *na nego*: 100^v, 9; 103^r, 2. Pravo akuzativno *i* nalazimo u nadasve nejasnu kontekstu: *i srete i*: 99^r, 2 kao zamjenu za "7 anjela i 7 arhanjela" pa se vjerojatno radi o okrnjenome liku G. pl. u službi A. istoga broja: *i[h]*. Takav akuzativ: *ih* nalazimo i u primjeru 105^r, 1 koji ima interferencijske knjiške varijante u likovima: *e*: 100^r, 16; 108^r, 11; *j(e)*: 99^v, 3. s –*e* od –*e*. Za L. sg. nalazimo: *v nem*: 99^v, 1; 99^v, 7; 99^v, 11; 102^r, 7; *po nem*: 106^r, 17, a za pl.: *po nih*: 107^r, 13; 108^v, 11; *na nih*: 107^v, 17. U instrumentalu nalazimo: *nad nim*: 100^r, 15 (za jedninu) i *š nimi*: 99^r, 12 (za množinu). Za ž. r. nalazimo tek jedan primjer G. sg. u nestegnute liku *i* u službi posvojne zamjenice: *ee* (<*jeje*): 105^r, 5, kao vjerojatna interferencijska (čakavsko-crkvenoslavenska) varijanta jer se u starohrvatskome izmijenjen lik ove zamjenice bilježi već od 14. st.¹²⁴

Interferencijske varijante odnosno zamjenice obilježene su crkvenoslavenskim naveskom –*že* i varijantne su u odnosu na neobilježene, obične čakavske stegnute likove tipa: *ki* < **kyj**b*. Sklonidba crkvenoslavenskoga relativa *iže*, *aže*, *eže* jednaka je sklonidbi anaforičkih *i*, *e*, *a* (< **j**b*, **j**e*, **j**a*). U tekstu nalazimo primjere:

N. sg. m.: *iže*: 100^r, 12; 100^r, 13; 101^r, 2; 101^r, 3; 101^r, 13; 101^r, 15; 101^r, 18; 101^r, 21; 102^r, 6; 103^r, 6; 103^r, 18; 103^r, 20; 103^r, 21; 103^v, 3; 105^r, 19; 105^r, 22; 105^v, 3

N. sg. n.: *eže*: 105^r, 13

U kosim padežima uobičajeni su sustavski varijantni likovi s obzirom na dodir zamjenice i prijedloga:

G. sg.:

egože: 100^v, 7; 100^v, 18; 101^v, 4; 101^v, 10

bez negože: 105^r, 12

f.: *eeže*: 106^r, 5

¹²⁴ V. Jurišić 1, 1992: 156.

D.sg.: *emuže*: 105^r, 16

D. pl.: *imže*: 107^r, 2; 107^r, 22

A. sg. n.: *ěže*: 105^v, 21

A. pl. m.: *eže*: 99^r, 10- 2x; 105^v, 19; f.: 100^r, 11; 102^r, 10 (-e< -e)

L. sg.: *v nemže*: 102^v, 1.

Čakavske likove odnosno zamjenice nalazimo u: N. sg. m.: *ki*: 99^v, 13; 107^r, 19; 107^r, 20; 102^r, 7; 103^v, 1; 104^r, 6; 104^r, 8; 104^v, 3-4; N. pl. *ki*: 104^v, 1; 104^v, 21; 107^r, 5; 107^v, 17 (u primjeru 107^v, 17 zamjenjuje imenicu ž.r.); A. sg. f.: *ku* (<*ko* 'q): 108^v, 1.

U proučavanome tekstu ne nalazimo čakavskoga refleksa upitne zamjenice, lik *čto* (<*čbto*): 106^r, 21 odraz je crkvenoslavenskoga. Utjecaj crkvenoslavenskoga očit je u neodređenoj zamjenici izvedenoj od navedene upitne: *ničtože*: 105^r, 12-13. Uz upitno *kto* (< *kbtto*): 106^v, 1; 100^r, 14 nalazimo i neodređenu izvedenicu u govornome liku: *nigdor*: 104^v, 19, koja ima i knjiške, interferencijski varijantne likove: *niktože*: 106^r, 12; 107^r, 17; *nikomuže* (D. sg. m.): 104^r, 12. Praslavensku zamjenicu **koterъjъ*, čije je izvorno značenje "koji od dvojice", nalazimo u neodređenu liku: *nikoter*: 108^v, 11, koji je odlika zapadnih čakavskih kao i zapadnih kajkavskih govora.

Od ostalih zamjenica po pojedinim padežima nalazimo sljedeće likove:

N. sg. m.: *naš*: 105^v, 22; 103^r, 20; 99^v, 7; *n(a)š*: 106^v, 3; 106^v, 14; 99^r, 7; *otai*: 106^v, 14¹²⁵; *sa*¹²⁶: 102^v, 16; 105^r, 16; 105^r, 20; 106^v, 1; *si*: 104^r, 8; 104^r, 11; *ta*: 103^r, 19; /n/: *se*: 106^v, 20; 105^r, 11; *to*: 106^v, 20; 104^r, 5; *tvoe*: 99^r, 19; /f./: *moč*: 100^r, 2; *naša*: 101^v, 4; *sič*: 104^v, 16; 106^r, 9; *tvoč*: 100^v, 13; 108^r, 1;

N. pl. m.: *svoi*: 105^r, 22; *vsī*¹²⁷: 103^v, 8; 105^r, 17; 106^v, 1; /n./: *sič*: 106^r, 15; /f./ (-e<-e): *sie*: 100^v, 22; 106^r, 15; *vse*: 106^v, 4; 106^v, 6; 108^r, 12;

G. sg. m.: *n(a)šego*: 103^r, 12; *n(a)š(e)go*: 105^r, 3; 107^v, 8; 108^r, 2; *sego*: 100^r, 7; 100^r, 21; 100^v, 12; 100^v, 19; 106^v, 20; *svoego*: 104^v, 14; *tvoego*: 99^v, 6; 100^r, 6- 7; 101^v, 6; 101^v, 15; 102^v, 15; 102^v, 21; 108^r, 10; *vašego*: 106^r, 7; *vsakogo*: 103^r, 16; /n/: *vsakoga*: 102^r, 14¹²⁸; /f./

¹²⁵ Noviji lik, s vokaliziranim poluglasom, inicijalnim *o* i dočetnim *j*, kontaminacija je pokaznih *ovъ* i *tb*.

¹²⁶ Pokazno *ta* i *sa* uobičajena je starohrvatska međufaza promjene, s vokalizacijom jakih poluglasa, do novijih likova s dodanim dočetnim *j*.

¹²⁷ Neodređena zamjenica "sav" uvijek je u nepremetnutome liku, što je u pripadnome kontekstu više sjevernočakavska nego crkvenoslavenska osobitost.

¹²⁸ U čitavu tekstu nalazimo samo dva primjera s novijim zamjeničkim nastavkom: *ga*, i to u ulozu stilskih varijanti:

102^r, 14 *od vsakoga vražič bezakonič*

103^r, 16 *ot vsakoga zla;*

kontaktno su varijantni likovi:

sego raba tvoga 100^v, 13

raba tvoego sego 100^r, 15.

(-e<-e): *see*: 108^r, 11¹²⁹; *tvoee*: 99^v, 16; 100^v, 4; 102^r, 5-2x; 102^v, 7; 103^r, 4; *vsakoe*: 103^v, 8; *vsee*: 107^v, 6;

G. pl.: *naših*: 102^r, 10; *n(a)š(i)h*: 104^v, 18; *sih*: 108^r, 5; *vseh* (-e<-ě-): 104^r, 15; *vsih* (-i<-ě-)¹³⁰: 103^v, 18; 103^v, 20; 104^v, 4; 108^r, 3;

D. sg. m./n.: *n(a)š(e)mu*: 99^v, 16; *semu*: 99^v, 16; 101^v, 3; *tvoemu*: 99^r, 21; 99^v, 17; 100^v, 11; 102^v, 1; 102^v, 4; 102^v, 20; *vsemu*: 99^r, 8; /f./: *tvoei*: 101^v, 19; 102^v, 19; 103^r, 16; *vsej*: 99^r, 10; *vsoi*: 105^r, 4¹³¹;

D. pl.: *sim* (<*simъ*): 108^v, 9; *vsem* (<*всѣмъ*): 107^v, 3;

A. sg. m.: *sego*: 99^v, 20-21; 101^v, 9; 101^v, 13; 100^v, 15; 102^r, 11; 106^v, 13; *si*: 99^r, 13; 99^r, 22; 99^v, 7; 99^v, 10; *ta*: 106^v, 19; *tvoego*: 99^v, 21; 100^v, 6; 100^v, 15; 101^r, 4; 101^r, 17; 101^r, 18; 101^r, 21; 101^v, 9; 101^v, 13-14; 102^r, 11; 103^r, 1; 106^v, 13; *tvoga*: 100^v, 13; *tvoi*: 103^r, 9; 100^r, 13; 103^v, 11; *vas*: 106^v, 13; /n./: *ono*: 106^r, 17; *tvoe*: 101^r, 15-16; 101^v, 8; 103^r, 9; 103^r, 13; 103^v, 11; /f./ (-u<-o): *siû*: 101^v, 17; *svoû*: 103^r, 15; *tvoû*: 100^r, 1-2x; 100^r, 5; 102^r, 4; 102^v, 12; 103^r, 9; 103^r, 14;

A. du. f.: *naši*: 102^v, 12;

A. pl. m.: (-e<-e): *n(a)še*: 100^r, 4; *vse*: 99^r, 7; 99^v, 1; 99^v, 10; 100^v, 7; 100^v, 13; 103^r, 5; 105^v, 8; 107^r, 4; 107^r, 8; /n./: *naša*: 106^r, 11; *siě*: 108^r, 10; *svoě*: 105^r, 22; *vsa*: 102^r, 7; 105^r, 12; *v[sa]*: 104^r, 6; /f./: *tvoe*: 103^v, 12;

L. sg. m./n.: *n(a)šem*: 106^r, 8; 106^r, 14; *sem*: 106^r, 13; 107^r, 12; 99^r, 16; 99^v, 17; *tom*: 105^r, 13; *vsem*: 106^r, 8; *vsakom*: 99^r, 18; /f./: *svoei*: 103^r, 13;

L. pl.: *n(a)ših*: 106^r, 14; 104^v, 15; *seh*: 107^r, 13¹³²; *vseh* (-e<-ě-): 106^r, 14;

I. sg. m./n.: *n(a)šim*: 103^r, 6; *n(a)š(i)m*: 101^r, 12; 105^v, 11; *n(a)š[im]*: 104^r, 16; *sem* (<*всѣмъ*): 106^r, 9; *svoim*: 103^r, 18; *tem* (<*тѣмъ*): 101^r, 12; 103^r, 6; 104^v, 3; 105^r, 12; 105^r, 21; *tvoim*: 99^r, 20; 100^v, 19; 100^v, 20; 101^r, 6-2x; 101^r, 7; 101^r, 8; 101^r, 9; 101^r, 19; 102^v, 9; *vsacim*: 103^v, 4; *vsakim*: 99^r, 16; /f./ (-u<-o): *tvpeû*: 99^v, 4; 100^v, 8-9; 101^r, 10; 101^r, 20; 102^v, 17;

¹²⁹ Nestegnuti genitivni likovi ženskoga roda najvjerojatnije su odraz crkvenoslavenskoga.

¹³⁰ Varijantni, stilski funkcionalni likovi zamjenica najčešće se ostvaruju variranjem refleksâ jata:

103^v, 20 *vsih s(ve)tih*

104^r, 15 *vseh s(ve)tih*

¹³¹ Varijantni, crkvenoslavensko-čakavski likovi D. sg. f. neodređene zamjenice stilski su funkcionalni jer pridonose blagozvučju sintagmi kojih su dio. Noviji, govorni lik *vsoi* ima -o- analogijom prema nepalatalnim zamjeničkim osnovama tipa: *tъ- togo*:

eže vsej vselenei prepovedet 99^r, 10-11

vsoi svoiti 105^r, 4-5

¹³² Gubitak inicijalnoga v u navedenome primjeru, ako nije odraz manire kraćenja na granici riječi: [v] *vseh*, tipična je sjeverozapadnočakavska inovacija pa je spomenuti primjer dijakronijska sustavska varijanta u odnosu na *vseh*.

I. du.: *tvoima*: 103^r, 3

I. pl.: *našimi*: 100^r, 5; *tvoimi*: 99^r, 12; *vašimi*: 105^r, 4; *vsemi*: 104^v, 6; 104^v, 12; 105^v, 20; 106^r, 3; 106^r, 6; 108^r, 20; 105^v, 18-19; 107^r, 9; 108^r, 16; 108^r, 17-18; 108^v, 6; 108^r, 20; 104^v, 10.

IV.c. Interferencijska i dijakronijska sustavska varijantnost kod pridjeva obogaćena je sinkronijskom sustavskom varijantnosti razlikovanja određenih i neodređenih likova u nekolicini padeža u kojima je pismo još očuvalo razliku između spomenutih dviju kategorija. Neodređeni pridjevi mijenjali su se kao imenice glavne promjene (po palatalnoj i nepalatalnoj varijanti), ali vrlo rano dolazi do narušavanja imeničkoga sustava nastavaka kod spomenutih pridjeva i preuzimanja zamjениčkih dočeta. To se najranije zbilo s I. jd. m. i sr. r. koji preuzima zamjениčko dočeto *im* pa su primjeri s *-om* u tekstovima zastupljeni tek u tragovima. Određeni su se pridjevi sklanjali kao spoj imenice i postpozitivne zamjenice *i*, 'a, 'e, s ujednačavanjem likova u nekim padežima. Stezanjem vokala nastavci određenih pridjeva u nekim se padežima izjednačuju (u pismu) s nastavcima neodređenih, koji još i naknadno preuzimaju nastavke i likove određenih pridjeva pa se spomenuta varijantnost oblika postupno potpuno zatire. Likovi neodređene (imeničke) promjene pridjeva svjedoče o razini pismenosti (povećavaju stilsku vrijednost teksta) kao što nestegnuti likovi među određenim pridjevima svjedoče o knjiškosti (crkvenoslavenskoj) i vezi s tradicijom.

U N. sg. m. razlikuju se likovi određenih i neodređenih pridjeva. Neodređeni likovi su na konsonant i s nultim nastavkom dok određeni imaju *-i* koje je nastalo promjenom: *-y|> -ii> -i*:

-bn-: *g(ospoda)n*: 108^r, 12; *grišan*: 100^r, 18; *nemoćan*: 99^v, 13;

-en-: *iscelen*: 100^v, 4

-ov-: *avramov*: 102^r, 7; *isakov*: 102^r, 7; *krstov*: 108^r, 6-2x; *zakhčov*: 99^r, 8;

-av-: *zdrav*: 100^v, 20;

-iv-: *milostiv*: 102^r, 20-21; 102^r, 21- 102^v, 1; 102^v, 4;

-zl-: *iěkoval*: 102^r, 7

-ęt-: *s(ve)t6*: 107^v, 19- 3x; *s(ve)t*: 108^r, 1-3x;

-i: *boži*: 103^v, 9-10; *b(o)ži*: 103^r, 7; 103^r, 12; 103^v, 1; *č(lověč)ski*: 105^r, 8; *istinni*: 105^r, 19; *nebeski*: 103^r, 11; *sedmoobrazni*: 104^r, 2- 3; *s(ve)ti*: 99^r, 2; 103^r, 8; 103^v, 3; 104^r, 2.

Dočeto *i* ima i N. pl. m. (<*-ii*): *boži*: 103^v, 8; *děvli*: 107^r, 2; *g(ospo)dni*: 106^v, 23; *maloveri*: 106^r, 22; *s(ve)ti*: 106^v, 22; 103^v, 8; 107^v, 22; *tamni*: 107^r, 22.

U jednini ženskoga roda nakon stezanja određenoga nastavka (*-aja> -aa> -a*) likovi su se izjednačili s neodređenim likovima koji imaju izvorno *-a*: *nerazdelena*: 103^v, 4; *različna*: 101^v, 10; *s(ve)ta*: 103^v, 4. Varijantan je ponešto prerađen knjiški lik: *velič*: 106^r, 23 koji evocira crkvenoslavensku uzvišenost biblijskoga sadržaja: *i abie sta tišina velič*, a u njemu interferiraju crkvenoslavenski nastavak (*-ě-*) i govorni pridjevski morfem *-i-*. Za množinu ženskoga roda nalazimo samo određene nestegnute likove kao odraze crkvenoslavenskoga; likove koji evociraju uzvišenost i koji su činitelji usporavanja ritma: *-ie (-yje> -ije> -ije)*: *crikvenie*: 100^r, 15; *nebeskie*: 106^v, 5; *protivnie*: 108^r, 12-13. U primjeru *crikvenie* naglašeno interferiraju crkvenoslavenska morfologija i čakavska fonologija.

U genitivu se uglavnom čuva razlika između određenih i neodređenih pridjeva. Za G. sg. o-promjene određenih pridjeva u hrvatskim se sustavima još od najranije pismenosti bilježe likovi koji su nastali analogijom prema zamjeničkoj deklinaciji (s -o- kao u: *tog*) i s dočetnim *a* iz imeničke o-promjene koje je, budući da nema padežne razlikovne uloge, postalo pomično i stilski funkcionalno. U proučavanome tekstu uglavnom nalazimo stegnute, crkvenoslavenske nastavke (-ago < -aago < -aego < -ajego): *dobrago*: 107^r, 14-15; *edinočedago*: 105^v, 7; *gradnago*: 107^r, 10; *ledenago*: 107^r, 11; *nemočnago*: 100^r, 21; *snežnago*: 107^r, 11; *s(ve)tago*: 107^v, 15; 108^v, 13; *s(ve)t(a)go*: 100^r, 20; 100^v, 21-2x; 100^v, 14; 103^v, 15; 103^v, 16-2x; 103^v, 17-2x; 104^r, 21; 105^r, 9; 105^r, 10; 105^v, 18; 107^r, 1; 107^r, 18-19; 107^r, 20; *tučnago*: 107^r, 11; *vernago*: 100^r, 17; *višnago*: 104^r, 3; *vsemogučago*: 107^v, 14. Neodređeni pridjevi imaju uobičajeno -a: *božiē*: 99^r, 5; *iūdova*: 108^r, 13-14; *s(ve)ta*: 106^r, 16; *vražiē*: 102^r, 14; *zla*: 104^r, 5. Tu možemo ubrojiti i genitivni lik posvojnoga pridjeva: *lavova*: 102^r, 18-19, koji se nalazi u postpoziciji pripadne mu imenice što je u starim hrvatskim jezičnim sustavima savim običan red riječi. Tako se izraz *ot rova lavova* smisleno vezuje uz biblijsku sintagmu *lavska jama*.¹³³ U ž. r. nalazimo nestegnute likove određenih pridjeva s nastavkom *ie* (< -ijē < -yjē): *b(la)ž(e)nie*: 104^r, 13; 104^r, 14; 104^r, 16; 108^r, 2; 108^r, 3; *eūpataiskie*: 102^r, 16; *ledenie*: 107^r, 12; *mužaiskie*: 105^v, 4; *neizmernie*: 99^v, 15; *nevidimie*: 107^v, 7; *pltaiskie*: 105^v, 3-4; *svetie*: 103^v, 13-14; *vidimie*: 107^v, 7.

U množini nalazimo jedan primjer neodređenoga pridjeva s nultim nastavkom: *krstov*: 108^r, 5:

*I vsih s(ve)tih anj(e)l | patrērah prorok ap(oso)l m(u)č(e)n(i)k
Ispovednik I s(ve)ti[c] | krstov* 108^r, 3-5.

Navedeni je primjer, ako se ne radi o imenici sa množinskim umetkom, afektivan završetak nabiranja, ritmički podudaran s kratkim imeničkim likovima niza. Ostali su G. pl. uobičajeni stegnuti likovi određenih pridjeva s -ih (< -iih < -yihъ): *b(o)žih*: 104^r, 15; 108^r, 16; *krivih*: 102^r, 7; *nečistivih*: 101^r, 1; *(sa)grešaūčih*: 102^v, 14; *s(ve)tih*: 103^v, 18; 103^v, 20; 104^r, 15; 107^r, 13; 108^r, 3; *tamnih*: 108^r, 15; *vidimih*: 102^v, 8. Primjer *vidimih* spoj je staroga participa i novoga, stegnutog nastavka.

U dativu se također čuva morfološka razlika između određenih i neodređenih pridjeva. D. sg. m./n. neodređenih pridjeva ima uobičajeno -u: *božiū*: 106^v, 23; *mirnu*: 99^v, 3; *satnikovu*: 99^v, 20, dok određeni pridjevi imaju obično govorno -omu kao stegnuti lik (umjesto *uemu*) u kojemu je -o- preuzeto iz zamjeničke promjene i koji se u tekstovima javlja još od početka pismenosti:¹³⁴ *bl(a)že nomu*: 108^v, 2; *bolnomu*: 100^v, 2; *nanezrelonom*: 108^v, 2-3; *nemočnomu*: 100^r, 17-18; *s(ve)tomu*: 99^r, 21; 100^v, 20; *večnomu*: 104^r, 2. Primjer *nanezrelonom*, koji je pod utjecajem pokazne zamjenice, ukazuje na labilnost dočetnoga *u* koje se, osim što se izostavlja, od 16. st. često i zamjenjuje sa *e*. U ženskome rodu nalazimo tek dva primjera: određeni lik: *s(ve)tei*: 102^v, 19 s mekim zamjeničkim dočetkom koji je u tekstovima dosta zastupljen, pogotovo u L. sg., pa Belić s pravom otvara mogućnost da spomenuti nastavak nije samo odraz crkvenoslavenskoga -ēi već i odraz stanja u nekim

¹³³ V. Biblija: 875.

¹³⁴ "Ako uzmemo našu promenu određenih prideva, videćemo da ona predstavlja sredinu između zameničke promene i pridevske: od zameničke promene dobivena je vokalska boja, a od stare pridevske promene dobivena je dužina vokala." Belić 1, 1969: 147.

čakavskim govorima;¹³⁵ neodređeni lik: *petrovi*: 99^v, 19-20 (sa -i od -ě) također može biti čakavski arhaizam. Za množinu nalazimo tek jedan primjer s običnim stegnutim nastavkom određenih pridjeva (-*yimъ* > -*iim* > -*im*): *tamnim*: 107^v, 3.

A. sg. m. određenih pridjeva ima -i (< -yi): *b(o)ži*: 107^r, 15; *mirni*: 104^r, 1; *pravi*: 103^v, 12; *sudni*: 106^r, 10; 104^v, 19; 107^r, 16; *studen*: 108^r, 5; *večni*: 106^v, 10; *višni*: 103^r, 10, a neodređenih -o: *davidov*: 108^r, 14; *prosvećen*: 103^v, 11. U značenju akuzativa koriste se i genitivni likovi; određeni: *b(la)ž(e)nago*: 101^r, 21; *s(ve)t(a)go*: 101^r, 17, i neodređeni: *mirna*: 103^r, 5; *satnikova*: 101^v, 12. Nastavak srednjega roda ovisi o palatalnosti ili nepalatalnosti završnoga suglasnika osnove; tako nalazimo likove sa -o: *svršeno*: 102^v, 18; *krstovo*: 106^v, 1, i sa -e: *g(ospod)ne*: 100^r, 16; *pridne*: 101^v, 14. Uz to nalazimo i određene nestegnute likove: *častnoe*: 102^r, 5; *nebeskoe*: 102^v, 9; *svetoe*: 102^r, 5; *s(ve)toe*: 101^v, 8. Za likove ženskoga roda na -u ne može se sa sigurnosti reći radi li se o određenim stegnutima ili o neodređenima (-u < -o), jer su se nakon stezanja nastavci izjednačili. U proučavanome tekstu nalazimo: *bl(agoslov)nu*: 104^r, 10; 108^r, 7; 108^r, 8; *[do]bru*: 108^r, 8; *morsku*: 106^r, 10; *petrovu*: 101^v, 12; *s(ve)tu*: 104^r, 10; *tanku*: 108^r, 8; *[z]dravu*: 106^v, 2. Nestegnuti određeni lik: *s(ve)tuû*: 100^r, 1 ima grafem *û* pod utjecajem susjednih zamjeničkih riječi:

[...] *m(i)l(o)st tvoû v crikav s(ve)tuû tvoû prišad* 99^v, 21- 100^r, 1.

U množini muškoga roda nalazimo nestegnute određene likove, sa -ie od -yĵe, kao odraz crkvenoslavenskoga: *grihovnie*: 100^v, 7; *ogannie*: 102^r, 19, uz iznimne primjere neodređenih likova s dočetnim nepalatalnim i (< -y): *děvli*: 105^v, 9; *iz(drae)l(o)vi*: 102^r, 15. Osobiti su i akuzativi: *eretniče*: 106^v, 8 i *razvratniče*: 106^v, 8. Dočetno a u množini srednjega roda može biti nastavak neodređenih pridjeva kao i proizvod stezanja određenih (od -aja): *pusta*: 106^r, 10; 104^r, 11; *večna*: 101^r, 20. Interferencijski varijantan navedenima jest nestegnuti (crkvenoslavenski) lik: *smerenaě*: 102^r, 9. U množini ženskoga roda nalazimo nestegnute određene likove na -ie (< -yĵe): *božie*: 99^v, 10; *č(lověč)skie*: 107^r, 6; *grihovnie*: 100^r, 8-9; *mnogie*: 100^r, 22; *morskie*: 105^v, 6; *protivnie*: 107^v, 13; *srdačnie*: 100^v, 1; *svršinie*: 100^r, 10; *telesnie*: 100^v, 1. Primjeri: *aerske*: 107^r, 21; 107^v, 13; 108^r, 7 i *tobiine*: 102^v, 7 mogu biti određeni stegnuti i neodređeni s preuzetim palatalnim dočetkom (-e).

Za V.sg. m. nalazimo: *děvli*: 107^r, 7-8; *g(ospo)dni*: 106^v, 23; *milostivi*: 99^v, 14; *strašni*: 106^v, 3; *večni*: 99^v, 14; 101^r, 13; 101^v, 8; *veliki*: 106^v, 3; *vsemogi*: 99^v, 14; 101^r, 13; 101^v, 7-8; 102^r, 6; *zali*: 106^v, 11, a za množinu istoga roda: *nečisti*: 104^r, 17.

U L. sg. m., kao i u D., uobičajeni su govorni likovi s nepalatalnim zamjeničkim formantom -o-: *prečistomu*: 99^r, 9 ili s palatalnim -e- i izostavljenim dočetnim u: *ninašnem*: 99^v, 5 u izrazu:

blagovolno poživem v ninašnem vece 99^v, 5.

U ženskome rodu nepalatalni zamjenički nastavak običan je u primjerima: *ino[i]*: 104^v, 15; *morskoj*: 104^v, 17. Palatalni nastavak u primjeru: *s(ve)tei*: 103^r, 13 može biti čakavski arhaizam kao i adaptirani crkvenoslavenski nastavak -ěi. Lokativno množinsko -ih objedinjuje rezultate stezanja nastavka određenih pridjeva (-*yihъ*) i ikavizacije nastavka neodređenih (-*ěhъ*). Lokativi na -ih/ -eh u čakavskome su sasvim obični. U proučavanome

¹³⁵ V. isto: 151.

tekstu nalazimo: *herofimskih*: 107^v, 17-18; *šerafimskih*: 107^v, 18; *visokih*: 102^r, 7-8. Primjer: *pustih*: 105^r, 6 interferencijska je varijanta u odnosu na neobilježeni sjeverozapadni čakavski lik: *pusteh*: 104^v, 17:

v pusteh mesteh 104^v, 17

v pustih mestih 105^r, 6.

U instrumentalu muškoga i srednjeg roda prevladava stegnuti određeni nastavak: *-im* (< *-yim*): *blagim*: 99^r, 16; *b(la)ž(e)nim*: 107^v, 21; *bodobivšim*: 99^r, 20; *božim*: 105^v, 13; 107^r, 9; *b(o)žim*: 105^v, 2; *bož(i)im*: 108^r, 22; *divnim*: 105^v, 16-17; 104^r, 20; *g(ospo)dnim*: 105^v, 14; *g(ospo)dkim*: 104^v, 5; *istinnim*: 107^v, 5; *edinočedim*: 105^v, 10-11; *krstovim*: 107^r, 19; *prvim*: 99^v, 21; *strašnim*: 104^r, 19; *s(ve)tim*: 103^r, 18; 107^v, 5; 104^r, 21; 108^r, 22; 105^v, 11; 105^v, 13; 105^v, 20; 105^v, 19; 107^r, 8; 107^v, 21; *troičnim*: 107^v, 5; *višnim*: 107^r, 8-9; *vsemogućim*: 105^v, 9-10. Izraziti je crkvenoslavenizam očuvani nastavak instrumentala neodređenoga pridjeva: *edinom*: 107^v, 5 u biblijskome kontekstu:

preću vam o(t)cem I sinom I

d(u)hom | s(ve)tim

troičnim edinom Istinnim | b(ogo)m 107^v, 4-6.

Brojni pridjev "jedin" imenskim se nastavkom izravno izrazno slaže s imenicom koju atribuiru (*bogom*) čime se dodatno naglašava jedinstvo božanskih osoba.¹³⁶ U jedini ženskoga roda nalazimo uobičajene neodređene likove s čakavskim imeničkim dočetkom *u*: *bl(agoslovle)nu*: 104^r, 10; *b(la)ž(e)nu*: 104^v, 1; 108^v, 4; 108^v, 5; *edinu*: 105^v, 12; *s(ve)tu*: 104^r, 10, 105^v, 12; 105^r, 1. Određeni likovi imaju nestegnuti, adaptirani crkvenoslaveniski nastavak *uju* (< *-q'ô*): *b(la)ž(e)n(u)û*: 107^v, 10; *mnogocen(e)noû*: 100^v, 8; *presl(a)vnuû*: 104^r, 22. U množini sviju rodova nalazimo određeni stegnuti nastavak: *-imi* (< *-yimi*) koji je u čakavskim govorima sasvim običan: *b(la)ž(e)nimi*: 104^v, 11-12; *bogatimi*: 99^r, 17; *božimi*: 107^r, 10; 106^r, 6; 104^v, 10-11; 105^v, 21; 108^r, 18; 108^r, 20; 108^v, 6-7; *bož(i)imi*: 104^v, 13; *čistimi*: 106^r, 3; *mirnimi*: 99^r, 14; *nebeskimi*: 99^r, 17; 106^r, 3-4; 104^v, 6; *smernimi*: 99^r, 12; *s(ve)timi*: 104^v, 6; 106^r, 3; 106^r, 6; 104^v, 10; 104^v, 11; 107^r, 9; 108^r, 18; 108^v, 6; *s(ve)tim[i]*: 108^r, 15; *z(e)m(a)lskimi*: 99^r, 18; *zlimi*: 105^r, 4. Nastavačno *e* u primjeru: *moiseevemi*: 105^r, 3 rezultat je asimilacije.

IV.d. Od glagolskih oblika u proučavanome tekstu prevladavaju imperativ i prezent kao odlika pripadne književne vrste. Bajalački tekstovi temelje se na zaklinjanju, često izraženom bilo direktnim bilo indirektnim zapovijedima, koje se odvija u vremenu samoga izgovaranja i ima učinak opetovanosti pa je i bezvremensko. Pripovjedački dijelovi takvih tekstova sekundarni su dodaci koji se prilikom interpoliranja često transformiraju i oblično prilagođavaju dramskim elementima magijske djelatnosti.

IV.d.1. Infinitiv, koji je postanjem imenički oblik, u proučavanome se tekstu najčešće javlja kao dopuna kojemu drugom glagolu. Uvijek je u liku s dočetnim *i*, i to uz sljedeće glagole:

¹³⁶ Moguće je i da se izvorno radi o grafijskoj zamjeni *i* i *o* koja je zadržana jer je na semantičkome planu dogmatski funkcionalana.

budi_ : izbaviti: 101^r, 11; *naka(za)ti:* 101^r, 11; *razoroti:* 101^r, 19; *vihititi:* 101^r, 11-12. Konstrukcije sa 3. sg. imperativa glagola "biti" imaju modalno značenje ublažene zapovijedi ili istaknute molbe, a kao potenciju podrazumijevaju značenje tipičnoga čakavskoga futura.¹³⁷

dast_ : biti: 105^v, 2. Infinitiv u rečenici s dativnom sintagmom kao odraz crkvenoslavenskoga dativa s infinitivom nadopunjuje direktni objekt glagola "dati": *dast im oblast čedom̃ | b(o)žim biti* 105^v, 1.

hoteće_ : svezati: 106^v, 7; *žiti:* 99^r, 11-12. Particip zamjenjuje indikativno **xot'q*, **xotěti* koje u kombinaciji s infinitivom izražava futur I.¹³⁸ Uporabom participa naglasak se stavlja na imenske riječi, one koje su u ulozi vršitelja radnje ili nositelja stanja.

imat_ : pokloniti se: 106^v, 16. U konstrukciji s veznikom *da* odražava opisni imperativ (za 3.sg.) koji implicira indikativno vršenje radnje u budućnosti (zbog crkvenoslavenske uloge glagola *imati* kao pomoćnoga u tvorbi futura).

obitaše_ : stati: 102^v, 2. Gotovo tautologičnim spojem glagolâ naglašava se trajnost i svevremenost radnje. Infinitivom se kompenzira dio trajanja radnje koji je nestao uporabom aorista (3.pl.) umjesto imperfekta.

pridet_ : suditi: 106^v, 7. Infinitiv uz glagol kretanja koji (kao prezent svršenoga glagola) izražava futur I, u proročanskome kontekstu označava realnu buduću radnju.

rači_ : napraviti: 104^r, 1; *prizreti:* 99^v, 18; *uslišati:* 103^v, 21-104^r, 1; *_ rači: bl(agoslovi)ti:* 104^r, 7; *posetiti:* 101^v, 11; *poslati:* 101^r, 16-17; *prinesti:* 101^v, 9; 102^v, 11; *privesti:* 104^r, 2; *shraniti:* 103^r, 19; *_ račil esi: bl(agos)l(o)vi(ti):* 103^r, 1; *stvoriti:* 104^r, 7. Konstrukcija odražava modalno značenje dopuštanja i pozitivnu obojenost spremnosti obavljanja radnje. Kao opisni, ublaženi imperativ uobičajena je u starim čakavskim tekstovima.¹³⁹

smete_ : nenavideti: 108^v, 12; *preiti:* 108^v, 11; *priložiti:* 108^v, 8-9; *pristupiti:* 108^v, 8; *smeite_ : pristupiti:* 107^r, 14; *smite_ : reči:* 107^r, 16; *pridruženi biti:* 108^v, 10. Likovi prezenta, koje nadopunjuju infinitivi, redovito su negirani i u vezi sa *da*:

da ne smete po nih preiti 108^v, 10-11

da ne smite reči 107^r, 16 i sl.,

kao opisni imperativi ili kao dijelovi konstrukcije koja je kontaminacija opisnoga i izravnoga imperativa: *da + smeite*. Opisnim, neizravnim imperativom ublažava se zapovijed, izraz

¹³⁷ "Infinitiv perfektivnih i imperfektivnih glagola s pomoćnim glagolom *budem* nalazi se vrlo često u starijoj čakavštini i kod starodubrovačkih pisaca, sasvim rijetko u novijoj čakavštini, a u štokavštini na jugu samo u nekim slučajevima." Zima 1887: 256.

¹³⁸ "Infinitiv perfektivnih i imperfektivnih glagola s pomoćnim glagolom *hoću* nalazi se u toj službi najčešće u štokavštini, rjeđe u starijoj čakavštini i kod dubrovačkih pisaca, još rjeđe u novijoj čakavštini; a u kajkavštini, čini se, nikad." Zima 1887: 256.

¹³⁹ "Mjesto prostoga oblika imperativa nalazi se u staroj čakavštini *hoti, rači, dostojaj*, uz infinitiv i *čini da*." Zima 1887: 278.

dobiva na usporenosti i knjiškoj uzvišenosti, za razliku od identičnih diskurza usmene književnosti u kojima se, u svrhu što jače trenutačne afektacije, naglašeno gomilaju upravo izravni imperativi. Neizravna komunikacija s predmetom poništavanja prikladna je za amulete koji, za razliku od trenutačne aktualizacije usmenoga teksta u okviru pučkoga rituala, pohranjeni na neko mjesto podrazumjevaju kontinuirano, svezremensko (bezvremensko) djelovanje.

spodobi_: *vniti*: 99^r, 8; *spodobi*: *žiti*: 100^v, 17-18. Modalna konstrukcija kojom se izražava molba (ublažena zapovijed) i prihvatljivost radnje ili stanja izraženih infinitivom.

stvari_: *bl(agoslovi)ti*: 104^r, 7; *stvari*: *hraniti*: 103^r, 13. Postanjem je frazeološki kalk (pod utjecajem latinskoga ili talijanskog). Označava molbu (ublaženu zapovijed) i pozitivnu spremnost prihvaćanja radnje izražene infinitivom.

učinite_: *reči*: 104^v, 18-19. Konstrukcija koja je postanjem vjerojatno frazeološki kalk i koja je u tekstovima uobičajena kao opisni imperativ. U pripadnome kontekstu nosi modalno značenje naglašene mogućnosti ostvaraja radnje u budućnosti.

zapovedaû_: *tvoriti*: 107^v, 12; *zapovii_*: *otiti*: 102^v, 13. Infinitivom se ublažava eksplicitno spomenuta (i izražena) zapovijed i pridaju joj se značajke knjiškosti i trajnosti.

Varijantni navedenim likovima jesu infinitivi koji se izravno ne nadovezuju ni na koji drugi glagolski oblik. Infinitivi *siči*: 99^r, 4 i *istribiti*: 99^r, 4-5 implicitno se nadovezuju na glagol kretanja iz pitanja koje im neposredno prethodi:

I resta Im: kamo Idete

I reše | Ima: nežita siči I krv issičenu Itribiti 99^r, 3-5.

Likovi *blagosloviti*: 99^r, 6; *otrišiti*: 100^r, 9, *reči*: 101^v, 5 u funkciji su variranja navedenih imperativnih konstrukcija, a postanjem su vjerojatno ostaci frazeološkoga kalka *za+* infinitiv ili konstrukcije *učini/stvori* + infinitiv. Primjer *blagosloviti kuću Ili korabal*: 99^r, 6 naslov je jednoga zaklinjalačkog dijela i implicira značenje imperativa ili uvodno *ovo je za/ učini/stvori [...]*. Lik *otrišiti* označava prijelaz od opisnoga k izravnomu imperativu i činitelj je ritmičke povezanosti pripadnog mu užeg konteksta:¹⁴⁰

da raba tvo|ego sego smerenie blagovolno vanmeši |

I v skrbeh pomožeši emu

I uzi ego gri|hovnie otrišiti

grehi emu ocesti 100^r, 9.

Izraz *reči pokaza me*: 101^v, 15, koji je uvod u manju zaklinjalačku cjelinu, kao čakavizam može označavati imperativ: "reci: pokaza me", može podrazumijevati uvodno: "ovo je za..." ili indikativni glagol: "učini/ stvori".

¹⁴⁰ Nastavak *-ti* umjesto *-ši* može biti i posljedica disimilacije unutar lika s osnovom na *-š-*

Lik *pokloniti se*: 99^r, 20-21 u pripadnome kontekstu:

[...] *hvalim g(ospod)a b(og)a n(a)š(e)go | s bodobivšim se rabom tvoim
pokloni|ti se Imeni s(ve)tomu tvoemu* 99^r, 19-21,

ima zancenje prezenta (za futur) i imperativa, a podrazumijeva uvodno *učinim*.

IV.d.2. Brojnost prezentskih likova proučavanoga teksta osigurana je mogućnošću izražavanja modalnosti, pretežno zapovijedi, a ponekad i želje, konstrukcijom *da* + prezent koja je kao takva u ulozu opisnoga i ublaženoga, indirektnoga, knjiškoga imperativa. Varijantnost pojedinih prezentskih nastavaka može biti dijakronijska i interferencijska. Dvojstvo nastavaka u 1. sg. (-*m*/-*u*) odraz je praslavenske sinkronijske sustavske varijantnosti tematskih (-*o*) i atematskih (-*m*_o) dočetak. U hrvatskim sustavima postupno dolazi do prevladavanja nastavka atematskih glagola. Proces zamjene nastavka *u* (< *o*) nastavkom *m* vjerojatno je počeo od glagola s tematskim morfemom -*a*-, i to negdje od 13. st.¹⁴¹ Odrazi toga procesa jesu varijantni likovi u tekstovima iz 15. i 16. st., iako je to već vrijeme kada čuvanje nekih -*u* nastavaka postaje manirom bilježenja kako u glagoljaških autora tako i u renesansnih pjesnika. Ta je manira prije evokator arhaičnoga govora i stare hrvatske knjiškosti nego evokator crkvenoslavenskoga. U proučavanome tekstu -*u* imaju: *iscelu*: 100^v, 20; *izmu*: 106^v, 20; *preču*: 104^v, 20; 106^r, 13; 107^r, 19; 107^v, 4; 108^v, 7; *proklinaû*: 107^r, 7; 107^t, 21; 108^r, 15; *zaklinaû*: 104^r, 17; 104^v, 21; 105^v, 8; 105^v, 22; 106^v, 9-10; 106^v, 16-17; 107^r, 7; 107^t, 21; 107^v, 12-13; 108^r, 14; 108^v, 7; *zapovedaû*: 107^v, 12; *zapreçaû*: 106^v, 22; 107^r, 18. Izuzev glagola *iscelu* i *izmu* svi su preostali zaklinjalački, zapovjedni i performativni; radnja koju označavaju njihovo je izgovaranje.

Noviji likovi 1. sg. (oni na -*m*) jednače se s knjiškim (crkvenoslavenskim) likovima 1. pl. U praslavenskome su postojala tri nastavka za 1. pl.: -*mo*-, -*me*-, -*m*_o. Hrvatski su sustavi uglavnom preuzeli nastavak *mo*, s izuzetkom dijela kajkavskoga u kojemu je -*me*. Nastavak *m*_o nalazimo u staroslavenskome, u kojemu se sporadično može javiti i nastavačno -*mo*, "ali samo kao rezultat vokalizacije krajnjega *ь* (ispred *i*)".¹⁴² Hrvatskoglagoljski tekstovi preuzimaju crkvenoslavenski nastavak u adaptiranome liku, s ispuštenim dočetnim poluglasom, i u brojnim slučajevima samo nam kontekst, ponekad čak ni to, može otkriti radi li se o prvome licu jednine ili množine. Nastavak -*mo* nalazimo u prezentu glagola "biti": *esmo*: 108^r, 12; *nesmo*: 107^r, 16. Nesumnjivi množinski interferencijski likovi s nastavkom -*m* jesu: *pogibaem*: 106^r, 21 (*spasi n|i êko pogibaem* 106^r, 20-21) i *vzлагаem*: 102^r, 10-11 (*eže mi vz|лагаem* 102^r, 10-11). Ostali likovi s tematskim morfemima -*ae*- mogu biti i množinski i jedninski. U svakom slučaju, u njima interferiraju crkvenoslavenski morfem (samo tematski, ili tematski i nastavačni) i čakavska fonologija:

obličaem (se): 101^v, 19: može se nadovezivati na prethodno: *pokaza me g(ospod)i I smrti ne preda me* (101^v, 16), kao što može biti i u vezi s onim što slijedi: *ne v(e)lmi prognevaeši se na ni* (102^r, 1);

prizivaem: 102^r, 5-6: *podai nam milos[t] | tvoû I položi ruku na glavu | svetoe I častnoe Ime sl(a)vi tvoee prizi|vaem* (102^r, 3-6);

¹⁴¹ V. Belić 2, 1969: 57 i Vončina 1967: 46.

¹⁴² Hamm 1958: 159.

sagrišaem: 101^v, 18; *ěko sagrišaem protivu | tvoei voli* (101^v, 18 19), isto kao *obličaem*.

U istome kontekstu s glagolima *obličaem* i *sagrišaem* jesu i glagoli s tematskim morfemom *-e-*: *odmečem*: 101^v, 21 (*I ufaniě od te|be ne odmečem* 101^v, 20-21); *priemlem*: 101^v, 18 (*siu boliz[a]n | priemlem* 101^v, 17-18).

Glagoli s tematskim morfemom *-i-* mogu biti i jedninski i množinski bez značajnijega utjecaja na smisao konteksta u kojem se javljaju: *hvalim*: 99^r, 19; *molim*: 99^r, 21; 100^r, 3-4; 100^v, 5-6; 100^r, 20; 100^v, 15; 101^r, 1-2; 101^v, 3; 101^v, 7; 102^r, 1; 102^v, 10; 106^v, 12; *prinosim*: 100^r, 6; *prosim*: 99^v, 15; 102^v, 16. Radi se o glagolima kojima se vjernici obraćaju Bogu pa mogu funkcionirati i kao obrazac koji se izgovara u jednini ili u množini s obzirom na broj subjektâ izgovaranja.

U 2. sg. prevladava nastavak *-ši* iz konjugacije tematskih glagola kao rezultat crkvenoslavenskoga utjecaja. Glagol "biti" čuva atematski nastavak *-si* i u hrvatskim jezičnim sustavima kao i u staroslavenskome:

-si:

-o -: *esi*: 99^v, 18; 100^r, 13; 100^v, 8; 100^v, 12; 104^r, 8; 100^v, 18; 102^r, 6; 102^v, 15; 103^r, 1

-ši-:

-e-: *bieši*: 101^r, 15; *otreneši*: 100^r, 10; *pomožeši*: 100^r, 8; *privedeši*: 102^v, 8-9; *vanmeši*: 100^r, 7; *živeši*: 100^r, 12; 102^r, 8; 103^r, 20;

-ae-: *otpučaeši*: 101^r, 3; *priziraeši*: 102^r, 9; *pomagaeši*: 101^r, 14-2x¹⁴³; *počedaeši*: 101^r, 2; *prognevaeši*: 102^r, 1; *raspuěeši*: 101^r, 3; *zboraeši*: 101^r, 4;

-i-: *okropiši*: 99^v, 12; *ustroiši*: 101^r, 15.

U 2. pl. uobičajeni je nastavak *-te*. Od drugoga lica množine imperativa često ga razlikuje samo čestica *da* ispred glagola. U proučavanome tekstu nalazimo primjere u konstrukciji s *da*: *-a-*: *imate*: 106^r, 13; *-i-*: *navudite*: 105^r, 4; *pustite*: 104^v, 14; *smite*: 107^r, 16; 108^v, 10; *stvorite*: 104^v, 13-14; *učinite*: 104^v, 18; *vložite*: 106^r, 7; *-e-*: *smete*: 108^v, 8; 108^v, 11. U primjeru:

zaklina[û] vi I proklinau vi anj(e)li dē|vli [...]

da ne poš(a)let kameniě gradnago 107^r, 7-8; 107^r, 10,

obilježeni lik 3. sg. prezenta smisaono je 2. pl. istoga vremena s izostavljenim *-e*. Pravi su prezenti likovi s durativnim tematskim morfemom *-a-*: *posilaete*: 107^r, 6; *sastavlaete*: 107^r, 5; *vzimaete*: 107^r, 6, kao oznaka radnji koje su stalna osobina "anjel dēvlih". U ulozi

¹⁴³ Primjer je stilski funkcionalno varijantan u odnosu na lik *pomožeši*:

I. [i da] v skrbh pomožeši emu 100^v, 8

II. bože Iže v pagubah sućah | pomagaeši

III. I v bedah pomagaeši 101^r, 13-14.

U primjeru I. svršeni je prezent u ulozi opisnoga imperativa s implicitno sadržanim futuroom kao vremenom u kojem će se radnja realno ostvariti. U primjerima II. i III. radi se o običnome indikativnom prezentu (za svevremenost) u izrazima kojima se atribuire Boga.

atribuiranja jest i prezent s tematskim *-i-* u primjeru: *besi ki | grad nosite*: 104^v, 21-22. Primjeri *idete (-e-)*: 99^r, 3 i *este (-o-)*: 106^r, 22 dijelovi su upravnoga govora:

99^r, 3 *resta Im: kamo Idete*
106^r, 21-22 *gl(agol)a Im I(su)s: čto tako stra|šilivi este.*

Lik *priděte*: 107^r, 15 u izrazu: *egda priděte pred prestol b(o)ži | v d(a)n sudni* (107^r, 15-16), kao svršeni prezent u vremenskoj rečenici, značenjski zamjenjuje futur drugi kao prebduće vrijeme radnji iz izraza koji neposredno slijedi: *da ne smite reči lažuće* (107^r, 16). Kako umjesto svršenoga prezenta za futur I. drugoga izraza stoji opisni imperativ, tako se i futur II. u izrazu koji prethodi može pomaknuti za jedno vrijeme te se umjesto participom i prezentom izražava samo svršenim prezentom. Uporaba prezenta svršenih glagola za oznaku futura I. savim je obična u starim čakavskim i kajkavskim govorima, i općenito je uporaba perfektivnoga prezenta u značenju futura toliko u “prirodi toga glagolskog oblika” da se može naći gotovo u svim indoeuropskim jezicima.¹⁴⁴ Uporaba prezenta umjesto futura II. osobitost je štokavskoga.¹⁴⁵ Primjer *smeite*: 107^r, 13-14 oblikom je imperativ, ali je u prezentskoj konstrukciji (s česticom *da*): *da ne s|meite* (102^r, 13-14). Primjer *pakostite*: 107^r, 12 oblikom je imperativ koji je identičan prezentskome liku pa može implicirati i izostavljenu česticu *da*, uklapajući se tako u osebujan niz krnjih i dvosmislenih (imperativno - prezentskih) konstrukcija:

proklinaû vi anj(e)li dëvli vse [...]
da ne poš(a)let kamenië gradnago [...]
I ne pakostite v sem sele [...]
da ne smeite pristupiti [...]
egda priděte pred prestol b(o)ži [...]
da ne smite reči lažuće [...] 107^r, 7- 16.

Pojavu *-t* u trećem licu jednine i množine u pojedinim tekstovima proučavatelji pripisuju više njegovu javljanju u govorima negoli crkvenoslavenskome utjecaju. Sekundarnu pojavu *-t* Belić tumači postanjem od enklitičke zamjenice *t*,¹⁴⁶ no vjerojatnije je da se radi o sporadičnom, čakavskom čuvanju praslavenskoga nastavka sve do 16. st., kako dobro navodi Malić:

“lakše je vjerovati da je sporadični nastavak *-t* u 3. l. sg. i pl. prezenta ostatak starine (praslavenske), koji se nakon 16. st. više nikako ne javlja u književnim (crkvenim) tekstovima, i da je on u književnosti upotrebljavan poduprt pisarskom tradicijom, ali da se isto tako sporadično mogao čuti i u živom govoru, nego da se razvio iz jednog neobičnog, afektivnog načina izražavanja.”¹⁴⁷

¹⁴⁴ Belić 2, 1969: 133.

¹⁴⁵ V. Zima 1887: 252.

¹⁴⁶ Belić 2, 1969: 58.

¹⁴⁷ Malić 1972: 166.

U trećem licu jednine i množine proučavanoga teksta prevladava dočetano *t*, dok su primjeri s *-ø* dijakronijske sustavske varijante (inovacije). Brojnost starinom varijantno obilježenih likova podržana je njihovom zastupljenosti i u drugome, crkvenoslavenskome jezičnom sustavu. Za sg. nalazimo:

-*t*:

- a) glagoli koji uz česticu *da* označavaju imperativ: *-i-*: *iscelit (se)*: 101^r, 8; *ispravit (se)*: 101^r, 6; *izbavit (se)*: 102^v, 17-18; *ěvit (se)*: 102^v, 18-19; *naučit (se)*: 101^r, 7; *obratit (se)*: 104^r, 9-10; 106^r, 11; *utešit (se)*: 101^r, 7; *-e-*: *budet*: 99^v, 7; *idet*: 106^r, 10; *nakažet (se)*: 101^r, 9; *primet*: 101^r, 20; *pomožet*: 100^r, 17; 101^v, 6; *razliet (se)*: 104^v, 16; *rečet*: 100^r, 1; *skončacet*: 104^r, 10; *sp(a)set (se)*: 101^r, 10; *svedetelstvuet*: 105^r, 17; 105^r, 18-19; *učuet (se)*: 100^v, 19; *utegnet*: 101^v, 14; *vstanet*: 102^v, 18; *vzdvignet*: 100^v, 14; *-a-*: *imat*: 106^r, 11-12; 106^v, 15-16;
- b) nesvršeni glagoli koji označavaju pravi prezent koji može biti i gnomski (svevremenski): *-e-*: *pomagaet*: 103^r, 19; *prepovedet*: 99^r, 11; *posečacet*: 101^v, 4; *vsičet*: 101^v, 5; *prosvečacet*: 105^r, 19-20; *-i-*: *slišit (se)*: 105^r, 8; *udržit*: 101^v, 10; *bežit*: 102^v, 15-16; *bižit*: 102^v, 14; *-ø-*: *est*: 106^v, 1;
- c) glagoli koji označavaju historijski prezent: *-i-*: *svatit (se)*: 105^r, 14-15; *-e-*: *izidet*: 106^v, 15; *obět*: 105^r, 15; *pridet*: 106^v, 6; *-ø-*: *dast*: 105^v, 1; *-a-*: *pričet*: 105^v, 1
- d) svršeni glagoli koji označavaju futur I.: *-i-*: *naškodit*: 104^r, 11-12; *postidit (se)*: 102^v, 15; *shranit*: 103^r, 6; *-e-*: *podvignet (se)*: 106^v, 5
- e) galgol "biti" (*-ø-*) za tvorbu: pasiva: *est*: 107^r, 19; 103^v, 2; 103^v, 3; perfekta: *est*: 105^v, 22; kondicionala: *budet*: 100^r, 14;

-*ø*:

- a) glagol "biti" (*-ø-*) za tvorbu pasiva: *e*: 107^r, 20; *je*: 99^v, 13;
- b) nesvršeni glagoli za pravi prezent koji može biti i svevremenski: *-ø-*: *je*: 101^r, 12; 103^r, 6; *-e-*: *rove*: 105^r, 7; *ručē*: 105^r, 7; *ugotovae (se)*: 100^v, 5¹⁴⁸; *-i-*: *sedi*: 104^v, 3-4;
- c) nesvršeni glagoli kao historijski prezent: *gl(agola)*: 105^v, 19; 106^r, 21;

pl.

-*t*:

- a) glagoli koji uz česticu *da* označavaju imperativ: *-a-*: *imut*: 105^r, 18; *-e-*: *rastrgnut (se)*: 106^r, 9; *-i-*: *živet*: 99^r, 15; *tvoret*: 100^r, 15;
- b) glagoli koji se koriste kao historijski prezent: *dvižut (se)*: 106^v, 5; *poslušau̇t*: 106^v, 2; 106^v, 11; *trepčut*: 106^v, 4; *tresut (se)*: 106^v, 6;
- c) nesvršeni glagoli za pravi i svevremenski (gnomski) prezent: *ležet*: 106^r, 14; *počivaût*: 107^v, 22; *sut*: 107^r, 2; 107^r, 22;

¹⁴⁸ U navedenome primjeru interferiraju govorni nastavak (*-ø-*) i knjiški tematski morfemi (*-ae-*).

- d) svršeni glagol za futur I.: *otpustet*: 100^r, 19;
 e) glagol "biti" u službi pasiva: *sut*: 104^v, 1

-o:

- a) glagol za historijski prezent: *idu*: 106^r, 17;
 b) nesvršeni glagoli za svezremenski (gnomski) prezent: *sede*: 107^v, 17; *su*: 104^r, 5.

IV.d.3. U tekstovima se dosta rano bilježe ujednačeni nastavci praslavenskih triju aorista (asigmatski i dva sigmatska). Ujednačeni likovi aorista imaju sustavski varijantne nastavke s obzirom na suglasnički ili samoglasnički dočetak osnove, kojima se pridodaju dijakronijske varijante nekih likova kao ostaci staroga stanja i pokazatelji postupnih promjena u sustavu. Osnove na samoglasnik u tekstovima imaju potvrđene nastavke: *-h*, *-o*, *-o*; *-homo/ -hmo/ -smo*, *-ste*, *-še*, dok osnove na suglasnik imaju: *-oh*, *-e*, *-e*; *-ohomo/ -ohmo/ -osmo*, *-oste*, *-oše*. Nastavci u 1. pl. dijakronijski su varijantni; najstariji je lik *s-hom-*; likovi *s-hm-* (s ispuštenim vokalom pod utjecajem lika iz 2. pl.) nešto su mlađi i u tekstovima zastupljeniji; najmlađi su likovi sa *-sm-* u kojima je *-h-* izravno zamijenjeno elementom iz 2. lica množine.¹⁴⁹ Oblici sigmatskoga I. aorista najdulje su se očuvali kod glagola *reči*.¹⁵⁰ U ostalima likovima prevladavaju nastavci sa *-h-* koji se kasnije gube zajedno s uporabom aorista koji je u čakavskome gotovo iščezao kao zasebna kategorija.¹⁵¹ Stari imperfektni nastavci potvrđeni u tekstovima glasili su: *-hъ*, *-še*, *-še*; *-homo/ -homъ*, *-šete/ -ste*, *-hu*. Noviji likovi *-smo* za 1. pl. i *-ste* za 2. pl. preuzeti su iz aorista. Imperfekt je u starim tekstovima, kao i u starim govorima dobro zastupljen, no do danas se u kajkavskome izgubio, u čakavskome uglavnom izgubio dok se u štokavskome čuva samo sporadično (inače je oznaka istočnih štokavskih govora).

U proučavanome tekstu nalazimo:

2. sg. aor.: *bi*: 102^r, 21; 102^r, 4; *posla*: 101^r, 21;
 2. du. aor.: *resta*: 99^r, 3;
 3. sg. aor.: *be*: 99^v, 12; 105^r, 11-3x; 105^r, 16; 105^r, 18; 105^r, 19; *bě*: 105^r, 11; 105^r, 14;
bisi: 99^r, 9; *bist*: 105^r, 13-2x; 105^r, 15; 105^r, 21; 105^v, 5; 106^r, 18; 100^r, 3; *da*: 108^v, 1;
osnova: 104^r, 6; *otrve*: 102^v, 7; *pokaza*: 101^v, 5; 101^v, 16; *pozna*: 105^r, 21; *preda*: 101^v, 16;
premore: 108^r, 13; *prereče*: 104^v, 19; 106^r, 12; *pride*: 105^r, 16; *proreče*: 107^r, 17; *rači*: 101^v, 9; 101^v, 11; *sazda*: 103^r, 21; *srete*: 99^r, 2; *sta*: 106^r, 23; *vseli (se)*: 105^v, 5-6; *vzdasi*: 102^v, 20;
zapreti: 106^r, 22;
 3. sg. impf.: *krčaše (se)*: 108^r, 9; *rodiše (se)*: 105^v, 5¹⁵²; *spaše*: 106^r, 19;
 1. pl. aor.: *videhom*: 105^v, 6;

¹⁴⁹ "Danas se [1969.], kao što je rečeno, *-hmo* nahodi i u imperf. i u aoristu samo u govorima štok. dijalekta, a *-homo/ -hote* samo u lokalnim čakavskim govorima." Belić 2, 1969: 62.

¹⁵⁰ V. Jurišić 1, 1992: 168.

¹⁵¹ "Čuvaju se samo rijetki ostaci, najčešće treće lice singulara, koje u govoru nadomješta sva ostala lica." Finka 1971: 57.

¹⁵² Imperfekt svršenoga glagola kao stilski varijanta može odražavati crkvenoslavenski. Imperfekt se prvotno mogao tvoriti i od svršenih i od nesvršenih glagola, no kasnije se pretežno ostvaruje nesvršenim glagolima pa imperfekti svršenih postaju stilski funkcionalni kao "determinirana (ograničena) imperfektivnost". (Hercigonja 1961: 109.) Hercigonja u Zografskome evanđelju izdvaja kategorije nesvršenoga aorista i svršenoga imperfekta

3. pl. aor. (-e< -e): *biše*: 105^r, 12; *čudiše (se)*: 106^r, 23- 106^v, 1; *obitaše*: 102^v, 2; *pogrezaše*: 106^r, 18- 19; *priše*: 105^r, 22; *pristupiše*: 106^r, 19; *reše*: 99^r. 3.

IV.d.4. U praslavenskome je postojala sustavska varijantnost imperativnih tematskih morfema. Kod osnova na nepalatal tematski je morfem bio -*ě*- dok je uz palatalne dočetke osnove dolazilo tematsko -*i*-. Tematsko -*i*- u čakavskome i štokavskome rano počinje prevladavati u imperativu svih glagola, dok kajkavski čuva -*e*- kao refleks tematskoga -*ě*- te dalje ujednačava nastavke prema nepalatalnim.¹⁵³ U proučavanome tekstu nalazimo primjer imperativa za 2. pl.: *bežete*: 108^r, 12 koji najvjerojatnije odražava kajkavski.¹⁵⁴ Sasvim su obični izravni imperativi za 3. sg., koji se i do danas čuvaju u nekim molitvama, kao što je obična i sustavska varijantnost nastavaka s obzirom na vokalski ili nevokalski dočetak osnove. Tako nalazimo:

2. sg.: -*i*: *bl(agoslo)vi*: 104^r, 8; 103^r, 1; 106^v, 13; 99^r, 13; 99^v, 1; 99^v, 3; 99^v, 10; 99^v, 11; *blagoslovi*: 99^v, 6; *budi* 102^r, 21; 102^v, 3; *čti*: 99^v, 13; *goni*: 106^v, 20; *idi*: 105^r, 8; *isceli*: 100^r, 19; 100^r, 21; *izbavi*: 102^r, 14; *izreni*: 100^v, 1-2; *nakaži*: 101^r, 4; *naplni*: 103^r, 3; *ocesti*: 100^r, 9; *odtidi*: 106^v, 18; *otпусти*: 100^r, 3; 100^r, 22; *otreni*: 108^r, 5; 108^r, 6; *otrini*: 103^r, 4; *otvrzi*: 102^v, 6; *pobedi*: 106^v, 21; *položi*: 102^r, 4; *pomozi*: 99^v, 16; 100^v, 9; *poseti*: 101^v, 10-11; 102^v, 21; *poš(a)li*: 103^r, 5; 108^r, 7; *potlači*: 105^r, 1; *primi*: 99^r, 22; 102^r, 2; *prizri*: 99^v, 21; 100^v, 14; 102^r, 10; 102^v, 10; 102^v, 20; 103^r, 2; *prosti*: 100^v, 6; *pusti*: 108^r, 10; *reci*: 99^v, 11; *shrani*: 99^v, 1; *spasi*: 106^r, 20; *spodobi*: 99^r, 7; 100^v, 17- 18; *stari*: 106^v, 19-20; *ukrepi*: 100^v, 17; *usliši*: 100^r, 12; 101^v, 2; 101^v, 7; 102^r, 3; *vloži*: 102^v, 12; *vspomeni (se)*: 108^r, 9; *vzrati*: 100^v, 3; *začiti*: 108^r, 10-11; -*j*: *dai*: 100^r, 4; *podai*: 102^r, 3; *podaj*: 102^r, 11; *poi*: 106^v, 2; *pomilui*: 100^v, 5; *prognevai (se)*: 100^v, 9; *čedruj*: 100^r, 11; *zapovei*: 99^v, 3; *zapovii*: 102^v, 13;

3. sg.: *bl(agoslo)vi*: 103^v, 10; *bl(agoslovi)*: 103^r, 7; 103^r, 10; 103^r, 12; *budi*: 101^r, 10; *isceli*: 103^r, 7; 103^r, 21; 103^v, 1; 103^v, 2; 103^v, 3; 103^v, 4-5; *ispravi*: 103^r, 9- 10; *izbavi*: 103^r, 17; *nastavi*: 103^v, 12-13; *očisti*: 103^r, 9; *oživi*: 103^v, 10; *padi*: 104^r, 10- 11; *poidi*: 99^r, 1; *pomozi*: 103^r, 11; 103^r, 19; *pridi*: 104^r, 3; *privedi*: 103^r, 10; *pros(vě)ti*: 103^r, 7- 8; 103^r, 14; 103^v, 11; *rači*: 103^r, 20; 103^v, 21; 104^r, 2; 99^v, 18; 101^r, 17; 102^v, 11; *sabludi*: 103^r, 14; *shrani*: 103^r, 8; *spasi*: 103^r, 9; *stvori*: 103^r, 14; 103^v, 12; 104^r, 7; *umnoži*: 103^r, 16; *začiti*: 103^r, 18;

2. pl.: *bežete*: 108^r, 22; *budite*: 100^v, 21-22; 106^v, 23; *klanajte*: 105^r, 1; *molite*: 103^v, 7; *pogreznite*: 105^r, 6; *vpadite*: 105^r, 5.

kao "funkcionalan jezični, stilistički faktor". (Isto: 88.) "Pošto, naime, nisu smjeli, niti mogli većinu tekstova (pogotovo evanđelja) individualizirati unošenjem subjektivnih tonova u pričanje, ti su prevodioci stereotipni prevodilački rad znali oživjeti dotjerivanjem stila, preciznošću, živahnošću, u interpretiranju vremenskih odnosa glagolskih radnja, približavanjem slavenskom duhu u leksici i frazeologiji." Isto: 89.

¹⁵³ "Za kajkavski je imperativ značajno širenje oznake -*e*- u pl. Prema nekadašnjem *näsi≠näsetä*, *dignj≠dignjätä*, *laži≠lažitä*, *prosi≠prositä*; *kriči≠kričitä* itd., već u 16. stoljeću primjećujemo da se prema -*i* u sg. svuda javlja -*e*- u pl. [...] Na taj su način u kajkavskom dijalektu stvorena tri osnovna tipa za tvorbu imperativa:

- pros-i ≠ pros-ě -mo/ -tä*
- sej-ø ≠ sej-ø -mo/ -tä*
- čaka-j-ø ≠ čaka-j-mo /-tä*." Junković 1972: 134.

¹⁵⁴ Možemo zanemariti utjecaj crkvenoslavenskoga jer se on ne odražava ni u kojem drugom primjeru imperativa proučavanoga teksta (iako bi mogao), a još je manje vjerojatno da se radi o odrazu utjecaja istočnih južnoslavenskih jezika u okviru kojih je mogao nastati ishodišni tekst.

Uporaba imperativa umjesto prezenta, i to u konstrukciji s *da*, odlika je nekih crkvenoslavensko-kajkavskih tekstova. U tekstu nalazimo primjere:

da pomози rabu tvoemu 100^v, 9-10

priležno te molim da poslati rači s(ve)t(a)go anj(e)la tvoego 101^r, 16-17.

Iznimne su i konstrukcije:

budite tebi molitvi sie 100^v, 21-22

molite za te 103^v, 7-8,

u kojima se 2. pl. imperativa koristi za 3. pl. (umjesto opisnoga imperativa: *neka / da + prez.*). Takva se, novija, uporaba razvila prema znatno starijoj ujednačenoj uporabi jedninskih oblika i dosta je česta u čakavskome.¹⁵⁵

Oblik (2.) 3. lica jednine imperativa stoji umjesto aorista u primjeru:

poidi .ž. anj(e)l I .ž. arhanj(e)l 99^r, 1.

Takav se lik kao "skamenjeni" koristi za sva lica jednine i množine aorista ili historijskoga prezenta.¹⁵⁶ Belić dovodi značenje toga imperativa u vezu s optativom, iz kojega je imperativ izvorno i nastao, te zaključuje kako navedeni oblik zapravo ne zamjenjuje aorist, nego historijski prezent koji je bezvremenski (svevremenski) oblik i kao takav blizak optativu.¹⁵⁷

IV.e. Aktivni particip prezenta nalazimo i u glagolskoj (priložnoj) i u pridjevskoj ulozi. Nedeklinabilni participi imaju, s izuzetkom arhaičnoga lika: *gone*: 106^v, 19 koji čuva izvorni nominativni lik m. i sr. roda, participski formant *ĉ* preuzet iz kosih padeža te staro dočetno *e*, kao međufazu promjene do najnovijega lika s *-i* iz ž.r. koje nalazimo u primjeru: *svateĉi (se)*: 107^v, 16. Takvi su likovi: *ĉekaūĉe*: 99^v, 5-6; *glagoluĉe*: 100^r, 5; *gl(agol)uĉe*: 106^r, 20; 106^v, 1; *hoteĉe*: 99^r, 11; 99^r, 13; 106^v, 7; *lažuĉe*: 107^r, 16; *mažuĉe*: 100^r, 16; *oštřeĉe*: 99^r, 2; *priležeĉe*: 100^r, 6; *prinoseĉe*: 99^r, 13; *ufaūĉe*: 101^v, 21; *veduĉe*: 101^v, 21. Za participe kao pridjeve po pojedinim padežima nalazimo sljedeće potvrde: /sg./ G. *geduĉago*: 105^r, 20; D. *ležeĉu*: 99^v, 17; [tr] *užeĉu*: 99^v, 18; A. *muĉeĉago (se)*: 100^v, 16; 101^r, 18-19; I. *veruūĉim*: 105^v, 2; /pl./: N. *ĉvlaei*: 99^r, 17; *živuĉei*: 99^v, 1; G. *plaĉuĉih (se)*: 102^r, 2-3; *proseĉih*: 102^r, 2; D. *muĉeĉim (se)*: 101^r, 14-15; A. *nakazue*: 101^r, 2; *poĉedi*: 101^r, 2; *obraĉae*: 106^v, 9; *suĉae*: 102^r, 7; *živuĉeje*: 99^v, 10; L. *suĉah*: 101^r, 13; I. *sveteĉimi (se)*: 104^v, 2-3; *tekuĉimi*: 104^v, 7; *tekuĉumi*: 107^v, 19; *zovuĉimi*: 107^v, 18. Izrazito je arhaičan (i prilično nejasan) lik ptc. pz. pas.: *hranimi* (N. pl. m.): 99^v, 4.

Likovi ptc. preterita aktivnoga I. kratki su i u glagolskoj (priložnoj) službi: *priēm*: 99^v, 22; *prišad*: 100^r, 1; *vlez*: 106^r, 17. Takvi se likovi u tekstovima dosta dobro čuvaju sve do 17. st. Particip pret. akt. II. uz pomoćni glagol "biti" tvori: a) perfekt: *bila*: 108^r, 8; *iskupil*: 100^v, 7-8; *izbavil*: 102^r, 15; *priložil*: 100^v, 12; *prizrel*: 99^v, 19; *raĉil*: 103^r, 1; 103^r, 6; *rekal*: 103^r, 13; *sasal*: 105^v, 21; *stvoril*: 100^v, 18; 102^r, 6; b) pluskvamperfekt: *bili boĉli*: 107^r, 17; c) kondicional: *vzбудil (se) bi*: 101^v, 2. Pasivni ptc. preterita, osim u primjeru A. sg. f. gdje je običan pridjev: *issiĉenu*: 99^r, 4, uglavnom se koristi za tvorbu pasiva. Ima dvojake

¹⁵⁵ V. Belić 2, 1969: 162.

¹⁵⁶ V. isto: 163. Širenje jednoga oblika na račun svih ostalih analogno je širenju kondicionalnoga *bi*.

¹⁵⁷ V. isto: 164-166.

dočeteke: *-t: raspet*: 103^v, 2; *vlit*: 103^v, 3; *-n: krizman*: 107^r, 20-21; *mučen*: 103^v, 1; *mučeni*: 104^v, 1; *očičen*: 100^v, 19; *pomožen*: 100^v, 4; *poslan*: 105^f, 15; *postavljen*: 104^r, 9; *pridruženi*: 108^v, 10; *znamenat*: 107^r, 20-21.

V. ZAKLJUČAK

Proučavani tekst pripada nizu basmi sadržajno i izrazno povezanih zaklinjanjima protiv nevremena i nežita. Davni izvor teksta vjerojatno je staroslavenski predložak koji je višekratnim višestoljetnim prepisivanjem i prevođenjem prikupio i nešto tipičnih zapadnih jezičnih osobina: latinskih i čeških. Višestruka prepisivanja i jezične prilagodbe uvelike su izmijenile pa i iskrivile izvorni sadržaj. Novi pisari (prepisivači) promjenama u tekstu pridaju novi umjetnički i magijski smisao koji je sukladan koncepciji književnoga jezika i shvaćanju stilskih vrijednosti razdoblja i prostora kojemu pripadaju. Pisar (autor) zaklinjalačkih i molitvenih dijelova *Tkonskoga zbornika*, u skladu s onodobnom koncepcijom čakavskoga književnog jezika, s odmakom se postavlja kako prema elementima kajkavskoga i štokavskoga tako i prema elementima crkvenoslavenskoga i govornoga čakavskog jezika te ih koristi kao sredstva stilske izražajnosti. Bajalački diskurz u cjelini rezultat je kontradiktorne težnje koju možemo sažeti u krilatici: što više ponavljati što raznolikije. Autor se drži ustaljenih formula i obrazaca temeljenih na jednoličnome, magijski i mitski funkcionalnom gomilanju gotovo identičnih sintagmi; sitnim grafijskim i jezičnim preinakama koje utječu na modificiranje smisla izraza i koje su u skladu sa stilskom manirom razdoblja, magijskoj funkcionalnosti teksta pridaje i onu umjetničku.¹⁵⁸

Unutar fonološkoga (sjeverozapadnoga) čakavskog sustava stilske su varijante ikavizmi nasuprot brojnijim i uobičajenijim ekavskim refleksima jata. Slogotvorno *l* očuvano je u kratkim slogovima kao mogući govorni arhaizam nasuprot promjeni do koje najprije dolazi u dugim slogovima, a koja je u tekstu signalizirana refleksom *ul* u primjeru *dulgi*. Primjeri čakavske jake vokalnosti ograničeni su na dva tipična čakavska priloga: *kade* i *sade* te na pridjevski lik *zali* koji funkcionira kao stilska varijanta. Prevladava inicijalno i prijedložno *v* kao sjeverozapadna čakavska osobitost (koja je podudarna s osobitosti crkvenoslavenskoga i kajkavskoga). Refleksi **d'* redovito su čakavski (*j*) i ne dolazi do provođenja novoga jotovanja. Takav, štokavski proces može signalizirati tek primjer *priděte*, ukoliko se ne radi o grafijskoj zamjeni *e* i *ě*. Vjerojatnija grafijska osobitost primjeri su "depalatalizacije" fonema *l*. Fonološke osobitosti posuđenica, pogotovo imena, odražavaju grčki i latinski utjecaj.

Imenički sustav čuva razliku između palatalnih i nepalatalnih dočetaaka u velikom broju kategorija, ali uglavnom ne kao sustavske varijante (s pravilnom distribucijom), jer zbog inojezičnih utjecaja i jezičnih mijena dolazi do prevladavanja bilo palatalnih bilo nepalatalnih dočetaaka. Dobro čuvanje spomenutoga nastavačnog dvojstva u nekim kategorijama može upućivati na sjeverozapadno čakavsko područje. Lokativ jednine *v pole* najvjerojatnije je kajkavski. Instrumentali jd. ž. r. na *-u* (< *-q*) nedvojbeno su sjeverozapadna čakavska osobitost. Arhaizam je akuzativ jednine bez obličnoga nastavka: *ap(osto)lb tvoi ěkov*, koji se javlja uz, vjerojatno češki, prijedlog *pro*.

¹⁵⁸ O smjernicama proučavanja stila, ali i jezika glagoljskih basmi v. Sambunjak 1999.

Za 1. lice osobne zamjenice nalazimo samo *ě*; relativna je zamjenica u crkvenoslavenskome (*iže*) i čakavskome (*ki*) liku. Lik *čto* vjerojatno je crkvenoslavenski, a *nikoter* zapadni čakavski kao i zapadni kajkavski. Varijantni likovi ostalih zamjenica rezultat su autorova osmišljavanja promjena u sustavu. Izraziti su crkvenoslavenizmi nestegnuti likovi kako zamjenica (u manjem broju) tako i pridjeva (osobito ženskoga roda, nešto manje srednjega). Dosta se dobro čuvaju neodređeni likovi pridjeva kao elementi višega stila i knjiškosti. Izraziti je arhaizam (i crkvenoslavenizam) I. sg. *edinom*.

Varijante u konjugacijskome sustavu više su rezultat jezičnih mijena no inojezičnih utjecaja. Dijakronijski je varijantno nastavačno *-u /-m* u 1. sg. prezenta kao i *-t /-o* u 3. sg. istoga vremena. Crkvenoslavenski odražavaju prezentski nastavci: *-ši* (2. sg.) i *-m* (1. pl.). Od maloga broja aorista i još manjega broja imperfektâ najarhaičnije likove čuva glagol *reči*; tako da nalazimo čak i dualni lik *resta*. Imperativni množinski lik s tematskim morfemom *-e-*: *bežete* najvjerojatnije je kajkavski, kao što je vjerojatno kajkavska i uporaba imperativa umjesto prezenta u konstrukciji s *da*. Autor se u čitavu tekstu naglašeno koristi variranjem prezentskih likova u službi imperativa i izvornih imperativnih likova kao sredstvom stilske funkcionalnosti. Opisno izražavanje imperativa (*da* + prezent) odraz je knjiškosti i višega stila. Uz brojne tipične čakavske sintaktičke konstrukcije nalazimo tek pokoji crkvenoslavenizam, kakav je npr. jedan ostatak dativa s infinitivom. Vjerojatno je crkvenoslavenska i uporaba participa prezenta aktivnoga kao pridjeva u kosim padežima. Mnoge druge jezične osobine proučavanoga teksta istovremeno možemo svrstati u svaki od četiriju spominjanih jezičnih sustava, odnosno nikamo. Tekst ipak možemo smjestiti na područje sjeverozapadne čakavštine (s obzirom na glavnu čakavsku diferencijaciju sjeverozapad-jugoistok) kao proizvod pisarske škole koja planski koristi kako kajkavizme tako i južnočakavizme i sekundarne crkvenoslavenizme (oni crkvenoslavenizmi koji nisu ostatak teksta predloška).

Pojedine jezične raznolikosti teksta ne odražavaju zbrku, iako ponešto zbrke ima prvenstveno zbog krivo razumljena predloška, već su odraz autorove svijesti kako o jezičnim promjenama tako i o jezičnim osobitostima srodnih sustava; jezične raznolikosti upravo zbog te svijesti bivaju sastavnim dijelom stila ondanje književnosti. Opsežnija analiza stilskih i jezičnih osobitosti glagolskih bajalačkih tekstova, analiza koja bi uz strukturojezičnu uključila i njihovu tekstualnu i pragmatičku dimenziju, što premašuje okvire ovoga rada, uvelike bi razjasnila tematsku uvjetovanost i magijsku funkcionalnost pojedinih jezičnih raznolikosti te samim time i otkrila puno više o osobinama i međusobnim odnosima starih hrvatskih jezičnih sustava te o mjestu crkvenoslavenskoga unutar književnoga tipa svakoga od njih.

IVa 120

99: ¹ Poidi .ž.(7) anj(e)l I .ž.(7) arhanj(e)l .ž.(7) no[že] | ² oštreče I srete i s(ve)ti mihovilb | ³ I gabriel I resta Im. kamo Idete I reše | ⁴ Ima nežita siči I krv issičenu Istribi | ⁵ Iz očiu raba božiē va ime o(t)ca I s[] | ⁶ blagosloviti kuću Ili korabal |

⁷ B(ož)e sp(a)sitelu n(a)š spodobi vse pod k[r]ov | ⁸ zakhēov vniti sp[a]senie emu I vsemu | ⁹ dumu ego bisī po tvoemu prečistomu | ¹⁰ glasu eže ot evanj(e)lista eže vsej | ¹¹ vselenei prepovedet i n(i)ne hoteče sdē ži | ¹² ti š nimi smernimi rabi tvoimi molit[vi] | ¹³ tebe prinoseče bl(agoslo)vi g(ospod)i hram si I hoteče | ¹⁴ sade žiti s nami mirnimi rabi tvoim[i] | ¹⁵ da živet bes pakosti I bez vredenija. | ¹⁶ vsakim blagim žitiem v hrame sem | ¹⁷ ēvlaei

bogatimi darmi nebeskimi | ¹⁸ I z(e)m(a)lskimi va vsakom meste vladi | ¹⁹ častvo tvoe te hvalim g(ospod)a b(og)a n(a)š(e)go. | ²⁰ s bodobivšim se rabom tvoim pokloni | ²¹ ti se Imeni s(ve)tomu tvoemu molim te | ²² g(ospod)i primi molitav I pomilui hram si | 99^v | I vse živučeji v nem bl(agoslov)i I shrani vsho | ² enie Ih I nishoenie Ih d(a)n I noč I anj(e)lu | ³ mirnu zapovei o nih I o nas I bl(agoslo)vi j(e) | ⁴ desniceû tvoeû hranimi pravadno I bla | ⁵ govoolno poživem v ninašnem vece čel⁶kaûče tvoego prišastiê blagoslovi | ⁷ g(ospod)i hram si da budet v nem zdravie Isc | ⁸ elenie I žitie I umilenie I krotost | ⁹ I lubav I Isplnenie zakona I zapovedi | ¹⁰ božie I bl(agoslo)vi dom si I vse živučeje | ¹¹ v nem bl(agoslo)vi g(ospod)i

C potom reci e(van)(eli)e Iskonu | ¹² be slovo potom pesan okropiši me g(ospod)i | ¹³ C molitve bolniku ki je nemočan čti |

¹⁴ Vsemogi I milostivi I večni bože | ¹⁵ prosim smereno neizmernie milosti | ¹⁶ tvoee pomozni n(a)š(e)mu smereniû I k semu | ¹⁷ rabu tvoemu v hrame sem ležeću | ¹⁸ I [tr]uždeću rači prizreti êkože esi | ¹⁹ prizrel I k tobou k sarri I k tači petr²⁰ovi I k satnikovu otroku tako I na se | ²¹ go raba tvoego prizri prvim zdra | ²² viem duši I telu da priêm m(i)(o)st | 100^r | ¹ tvoû v crikav s(ve)tuû tvoû prišad | ² rečet kripost moč I hvala moč g(ospod) | ³ I bist mne v sp(a)senie otpusti moli | ⁴ m ti se g(ospod)i grehi n(a)še I dai nam milost | ⁵ tvoû eeže usti našimi glagoluče | ⁶ prinosim srci prilježće da raba tvo | ⁷ ego sego smerenie blagovolno vanmeši | ⁸ I v skrbeh pomožeši emu I uzi ego gri | ⁹ hovnie otrišiti grehi emu ocesti | ¹⁰ I napasti ot nego otreneši svršinie | ¹¹ eže prošeniem nim čedruj milostivno | ¹² usliši ni Iže živeši I cesarast | ¹³ vueši | ¹⁴ b(ož)e Iže pro ap(osto) | ¹⁵ lb tvoji êkov rekal esi ako | ¹⁶ kto ot vas neman budet da prizov | ¹⁷ iteri crikvenie da molitvu tvoret | ¹⁸ nad nim mažuče e oliem va ime g(ospod)ne | ¹⁹ I molitva vernago da pomožet nemo | ²⁰ | ²¹ 18čnomu I et i g(ospod)i I isceli I I ače grišan | ²² budet otpustet se emu grisi Isceli | ²³ molim te g(ospod)i milostiû duha s(ve)t(a)go | ²⁴ nemoč sego nemočnago I od boleznj Iscel | ²⁵ | ²⁶ I grehi emu otpusti mnogie že bole | ²⁷ | ²⁸ 100v-1zni srdačnie I telesnie ot nego Izre | ²⁹ | ³⁰ ni I bolnomu zdravie Iznutar I izvan | ³¹ | ³² milostivo vzrati da po močiû mil | ³³ | ³⁴ osti tvoee pomožen Iscelen na službu | ³⁵ na službu ugotovae se pomilui mol | ³⁶ | ³⁷ im te g(ospod)i raba tvoego I prosti emu | ³⁸ | ³⁹ vse dulgi grihovnie egože Isku | ⁴⁰ | ⁴¹ 8pil esi krste mnogocen(e)noû krviû tvo | ⁴² | ⁴³ 9û ne v (vè)ki v(êkov) prognevai se na nego da pomozu | ⁴⁴ | ⁴⁵ 10 rabu tvoemu v skrbeh suču Iže ži | ⁴⁶ | ⁴⁷ vit | ⁴⁸ | ⁴⁹ b(ož)e Iže rabu tvoemu ezekii .dî.(15) let ži | ⁵⁰ | ⁵¹ 12tiê priložil esi tako I sego raba | ⁵² | ⁵³ 13 tvoga od loža boleznj tvoê sila | ⁵⁴ | ⁵⁵ 14 da vzdvignet na zdravie I prizri mo | ⁵⁶ | ⁵⁷ 15lim ti se g(ospod)i na raba tvoego sego ne | ⁵⁸ | ⁵⁹ 16močnago I mučëçago se telom I dušeû | ⁶⁰ | ⁶¹ 17 telo emu ukrepi I žiti dobre spo | ⁶² | ⁶³ 18dobi egože stvoril esi I da nakaz | ⁶⁴ | ⁶⁵ 19aniem tvoim očičen vinu učuet se | ⁶⁶ | ⁶⁷ 20 I zdrav tvoim balstvoim Iscelu | ⁶⁸ | ⁶⁹ 21 va ime ot()ca I sina I duha s(ve)t(a)go bud | ⁷⁰ | ⁷¹ 22ite tebi molitvi sie I na očičenje | 101^r | ⁷² | ⁷³ 1 protivu lužbe nečistivih duh I moli | ⁷⁴ | ⁷⁵ 2m te g(ospod)i b(ož)e Iže nakazue počedaesi I počedi | ⁷⁶ | ⁷⁷ 3 otpučaesi Iže êzvoû raspučeši I milo | ⁷⁸ | ⁷⁹ 4stiû zboraesi nakaži raba tvoego | ⁸⁰ | ⁸¹ 5 milostiû a ne gnevom da ispravleniem | ⁸² | ⁸³ 6 tvoim Ispravit se I utišeniem tvoim | ⁸⁴ | ⁸⁵ 7 utešit se I naučeniem tvoim naučit | ⁸⁶ | ⁸⁷ 8 se I balstvoim tvoim Iscelit se I ê | ⁸⁸ | ⁸⁹ 9vleniem tvoim nakažet se I milostû | ⁹⁰ | ⁹¹ 10 tvoeû sp[a]set se ogodno budi tebi g(ospod)i | ⁹² | ⁹³ 11 Izbaviti ego I naka(za)ti ego I vihiti | ⁹⁴ | ⁹⁵ 12ti a ne razoroti ego temje g(ospodino)m n(a)š(i)m Is(u)h()r()sto)m | ⁹⁶ | ⁹⁷ 13 vsemogi I večni b(ož)e Iže v pagubah sučah | ⁹⁸ | ⁹⁹ 14 pomagaesi I v bedah pomagaesi mučëči | ¹⁰⁰ | ¹⁰¹ 15m se Iže ustroiši êzvi egda bieši vla | ¹⁰² | ¹⁰³ 16dičastvo tvoe priležno te molim da pos | ¹⁰⁴ | ¹⁰⁵ 17lati rači s(ve)t(a)go anj(e)la tvoego s nebes | ¹⁰⁶ | ¹⁰⁷ 18 Iže raba tvoego bedami I tugami muče | ¹⁰⁸ | ¹⁰⁹ 19čago se utišeniem tvoim utešit se da | ¹¹⁰ | ¹¹¹ 20 pomočiû tvoeû večna baltovaniê primet | ¹¹² | ¹¹³ 21 b(ož)e Iže b(la)ž(e)nago petra ap(osto)la tvoego posla k ta | 101v-1 v[i]ti rabi tvoe da

ego molitavami |² vzbudil se bi na život usliši |³ nas molim ti se g(ospd)i da semu rabu tvo|⁴emu egože v ime tvoe posećat naša |⁵ slabost vsičet emu balstva |⁶ tvoego balovanie da pomožet emu |⁷ amen usliši nas molim ti se g(ospod)i vs|⁸emogi I večni b(ož)e I posećenie tvoe s(ve)toe |⁹ prinesiti rači na sego raba tvoego |¹⁰ egože različna nemoč udržit I pol|¹¹seti ego g(ospod)i ěkože posetiti rači |¹² taču petrovu I satnikova otroka |¹³ I tobiž I sarru tako I sego raba tvo|¹⁴ego na pridne zdravie da utegnet |¹⁵ v dvore domu tvoego reči pokaza me |¹⁶ pokaza me g(ospod)i I smrti ne preda me |¹⁷ I po dostoiñiu bo g(ospod)i siũ boliz(a)n |¹⁸ priemlem ěko sagrišaem protivu |¹⁹ tvoei voli na ako oblićaem se gr|²⁰ihovnimi ranami I ufaniẽ od te|²¹be ne odmećem I ufaũe I veduće ěko | 102 ¹ ne v[e]lmi prognevaeši se na ni molim ti se |² g(ospod)i prosećih te primi prošenie I plaču|³ćih se usliši vapai I podai nam milos[t] |⁴ tvoũ C I položi ruku na glavu |⁵ svetoe I častnoe Ime sl[a]vi tvoee prizri|⁶væem b(ož)e oće vsemogi Iže stvoril esi |⁷ nebesa I z(e)mlu I more I vsa sućaẽ v nem b(ož)e avramov b(ož)e Isakov b(ož)e Iěkova b(ož)e ki na v|⁸isokih živeši i na smerenaẽ priziraẽši |¹⁰ prizri na vloženie ruk naših eže mi vzl|¹¹agaem na sego raba tvoego I podaj |¹² emu celenie tela I čistotu misli |¹³ I dlgotu žitiẽ I prospešastvo unšini |¹⁴ I od vsakoga vražie bezakoniẽ Izbavi |¹⁵ ego g(ospod)i Izbavil esi s(i)ni Iz(drae)l(o)vi ot |¹⁶ z(e)mle eũpataiskie I pavla ot[t] tamni|¹⁷ce I pavla ot uz susannu od krivih |¹⁸ svedeteli daniela ot rova lavo|¹⁹va I tri otroki ogannie I ũnu ot glu|²⁰bini mora lota ot sodomlan I milo|²¹stiv budi emu g(ospod)i ěkože bi milos|^{102v-1}tiv gradu tvoemu nevjitu v nemže |² obitaše veće stati I .i.(20) tisuć, |³ ě(lově)ki I budi emu g(ospod)i pomoćnik I zač|⁴itel ěkože bi otroku tvoemu da|⁵vidu na v bran I na bedu golićdu |⁶ I otvrzi oči srca ego k poznaniũ vole |⁷ tvoee ěkože otvrze oči glavi tobiine |⁸ k videniũ vidimih takoe da prive|⁹deši v c(ěsa)r(a)stvo nebeskoe milosrdiem tvoim |¹⁰ prizri molim ti se g(ospod)i na raba tvoego |¹¹ i pomoć emu prinesiti rači na odre bolezni |¹² ego I vlož|¹³ ruku tvoũ v naši ruci |¹³ I zapovii nemoći ego otiti sa greša|¹⁴ũćih bo ruk ne bižit nemoč na priziv|¹⁵aniem Imene tvoego postidit se I bež|¹⁶it I prosim te g(ospod)i da sa rab tvo|¹⁷ tvoeũ milostiũ bolizni izbavi|¹⁸t se I na zdravie svršeno vstanet I ě|¹⁹vit se crikvi s(ve)tei tvoei I sl(a)vu |²⁰ vzda si Imeni s(ve)tomu tvoemu I prizri |²¹ g(ospod)i s nebesa s(ve)t(a)go tvoego I poseti raba | 103 ¹ tvoego I bl(agos)l(o)vi ego ěkože bl(agos)l(o)vi(ti) račil esi |² avrama Isaka I ěkova prizri g(ospod)i na nego |³ oćima tvoima I naplni radosti ego |⁴ I veselie I lubvi tvoee I otrini ot nego |⁵ vse nećistoti I pošli emu anj(e)la mirna |⁶ Iže ego s domom shranit temje g(ospodino)m n(a)šim Is(u)h(r)stom |⁷ bl(agoslovi) te bog otac Isceli te sin b(o)ži pro|⁸s(vě)ti te duh s(ve)ti telo tvoe shrani dušu |⁹ tvoũ spasi srce tvoe očisti um tvo|¹⁰ Ispr|¹⁰avi I va višni život privedi bl(agoslovi) te |¹¹ g(ospod)ũ bog pomoz|¹² ti bog nebeski otac g(ospod)a |¹² n(a)šego Is(u)h(r)st)a bl(agoslovi) te krst sin b(o)ži I telo |¹³ tvoe v svoei s(ve)tei službe prisno hraniti |¹⁴ stvori I misal tvoũ pros(vě)ti um tvo|¹⁵ sabludi I misal svoũ na svršenie duši |¹⁶ tvoei v tebe umnoži I ot vsakoga zla tebe |¹⁷ Izbavi I desniceũ tvoũ višneũ tebe iz|¹⁸bavi I začiti Iže s(ve)tim svojim vinu |¹⁹ pomagæta I tebi pomoz|²⁰ I shraniti te |²⁰ rači g(ospodin)ũ n(a)š Is(u)h(r)st) Iže s toboũ živeši I c[esa]rst[vuet] |²¹ isceli te bog otac Iže te sazda v pl(ũ)t | 103^v ¹ Isceli te krst sin b(o)ži Iže za te mućen |² est I raspæt na križi Isceli te duh |³ s(ve)ti Iže va te vlit est Isceli te |⁴ s(ve)ta I nerazdelena troica vsacim Is|⁵celi te anj(e)li I arhanj(e)li patrěrsi |⁶ I proroci ap(osto)li I e(van)j(e)listi mućenici |⁷ Ispovednici I d(ě)ve I vdove molite za |⁸ te vsi s(ve)ti boži da ot vsakoe nepravdi |⁹ I ot vsakoe skrbi Izbavi te krst sin bo|¹⁰ži krst, te bl(agoslovi) I dušu tvoũ oživi |¹¹ I srce tvoe pros(vě)ti I um tvo|¹² prosvećen |¹² stvori I nogi tvoe na put pravi na|¹³stavi I za utežani I molitvi sve|¹⁴tie b(ogo)r(odi)ce marie I s(ve)t(a)go mihovila ar|¹⁵hanj(e)la I s(ve)t(a)go Iv(a)na krstite|¹⁶ I s(ve)t(a)go petra I pavla I s(ve)t(a)go andreẽ

I | ¹⁷ s(ve)t(a)go tomi I s(ve)t(a)go benedikta apata | ¹⁸ I vsih s(ve)tih anj(e)l I arhanj(e)l patrê¹⁹rah I prorok ap(osto)l I e(van)j(e)list mučenik Isp²⁰ovednik dev I vdov I vsih s(ve)tih | ²¹ I molitvi radi rači b(og)ь tebe usli^{104r-1}šati I napraviti na put mirni I k životu | ² večnomu privesti tē rači I d(u)h s(ve)ti sedmo³obrazni pridi na te I sila višnago bez | ⁴ griha shrani te va veki vekom⁶ amen | ⁵ C to su zakletve od godine od zla ob[l]aka |

⁶ G(ospod)j Is(u)h(r)st)e ki osnova nebo I z(e)mlu I i szri ta v[sa] | ⁷ stvori ruku ad + bl(agoslovi)ti I stvoriti | ⁸ račil esi + tako bl(agoslo)vi + oblak si ki | ⁹ više postavljen preda mnoû da va d[obro] obrati^{10t} se I skončacet se vodu s(ve)tu+ bl(agoslov)nu + I pa¹¹di grad si v pusta mesta kade ne naškodi^{12t} nikomuže krstēninu ni dobitku sili ra¹³di g(ospod)a Is(u)h(r)st)a molitvami I b(la)ž(e)nie privji[di] | ¹⁴ d(ē)vi I molitvami b(la)ž(e)nie marie prisnod(ē)vi | ¹⁵ I molitvami vseh s(ve)tih I s(ve)tic b(o)žih | ¹⁶ I molitvami b(la)ž(e)nie brijidi d(ē)vi g(ospodo)m n(a)š[im] | ¹⁷ zaklinaû vas dusi nečisti tvorcem | ¹⁸ nebo I z(e)mlu I muku ego I križem ego I semrtiû eg[o] | ¹⁹ I pogrebeniem ego I strašnim [v]skrešeniem ego | ²⁰ I divnim všastiem ego ne nebesa I duhom ego | ²¹ I s(ve)tim paraklitom I prišastiem na sud | ²² I presl[a]vnuû materiû ego mariû .r. I .k.(140) m[u]čen[iki] | 104^v ¹ ki za ime krstovo mučeni sut I b(la)ž(e)nu brij²idu d(ē)vu I .ž.(7) svetilniki svete²čimi se pred b(og)o)m na nebesih I tem ki se⁴di više vsih nebes herofimi I se⁵rafimi I prestolom g(ospo)dksim vlad⁶častvom I vsemi s(ve)timi nebeskimi | ⁷ silami I g. (4)mi rekami tekučimi | ⁸ po srede rač jion pison tigru epratu | ⁹ I .g. (4)mi e(van)j(e)l(i)stimi mateem markom luku | ¹⁰ Ivanom I svemi s(ve)timi I s(ve)ticami bož¹¹imi i s(ve)timi anj(e)li I arhanj(e)li b(la)ž(e)n¹²imi herofimi šerafimi I vsemi | ¹³ s(ve)ticami bož(j)imi da pakosti ne s¹⁴tvorite ni pustite gneva svojego | ¹⁵ pridelih n[a]ših ni va ino[i] svoiti | ¹⁶ na da razliet se sič tuča I gra¹⁷d v pučini morskoj v pusteh mesteh | ¹⁸ sven predel n(a)š(i)h da ne učinite reč¹⁹i v d(a)n sudni nigdor nam ne prereče č | ²⁰ vam preču va ime + o(t)ca + I sina + | ²¹ i duha s(ve)t(a)go zaklinaû vas besi ki | ²² grad nosite usta na rapina mate^{105r-1}ni klanajte arhiliû potlači Ih s(ve)tu | ² mariû materiû d(ē)vu roditelnicu g(ospo)d(i)na | ³ n(a)š(e)go Is(u)h(r)st)a I g.(4)mi knjigami moiseevemi da ne | ⁴ navudite deli vašimi zlimi vsoi | ⁵ svoiti I v predelih ee I vpadite v puč⁶ini morskie i pogreznite v pustih mestih | ⁷ ideže vol ne rove ni prasac ruče ni glas | ⁸ č(lovč)ski slišit se tamo Idi va ime o(t)ca | ⁹ + I sina + I duha + s(ve)t(a)go amen g(ospod)ь s vami | ¹⁰ začelo s(ve)t(a)go evanj(e)liš ot Ivana |

¹¹ Iskoni be s(lovo) I s(lovo) bē u b(og)a I b(og)ь be sl(o)vo se be | ¹² iskoni u b(og)a vsa tem biše I bez negože nič¹³tože bist eže bist v tom život I ži¹⁴vot bē s(vě)ť č(lovč)kom I s(vě)ť ego va tme svat¹⁵it se I tma ego ne obět bist č(lovč)k poslan | ¹⁶ ot b(og)a emuže be Ime Iv[a]n sa pride v svedete¹⁷lstvo da svedete¹⁸lstvuet o s(vě)te da vsi | ¹⁸ veru Imut Im ne be ta s(vě)ť na da svedete¹⁹lstvuet o s(vě)te be s(vě)ť Istinni Iže pros²⁰večacet vsakogo č(lovč)ka gredučago v mir sa | ²¹ v mire be I mir tem bist I mir ego ne pozna | ²² v svoč pride I svoi ego ne priše na eliko iže | 105^v ¹ Ih priēt dast Im oblast čedomь | ² b(o)žim biti veruûcim va ime ego | ³ Iže ni ot krvi ni ot pohoti pltais⁴kie ni ot pohoti mužaiskie na ot | ⁵ b(og)a rodiše se I s(lovo) plt bist I vsel⁶i se v nas I videhom sl(a)vu ego sl(a)vu | ⁷ ěko edinočedago ot oca ispln blago⁸det Istinni

zaklinaû vas vse | ⁹ anj(e)li dēvli b(og)o)m + o(t)cem vsemogu¹⁰čim tvorcem nebo I z(e)mlu I sinom ego edino¹¹čedim + g(ospodino)m n(a)š(i)m Is(u)h(r)sto)m + i d(u)h(o)m s(ve)tim | ¹² paraklitom + I s(ve)tu troicu edinu | ¹³ I s(ve)tim križem božim + I prišast¹⁴iem g(ospo)dnim roeniem obrezaniem I vzne¹⁵seniem v crikav + I postom I muku ego | ¹⁶ I

semrtiû ego + I vskrešeniem ego I di|¹⁷vnm vzašastiem na nebo + I blago|¹⁸detiû duha s(ve)t(a)go paraklita I v|¹⁹semi glasi eže g(lago)la s(ve)tim blago|²⁰večeniem s(ve)tim anj(e)lom I vsemi si|²¹lami božimi I mlekom eže sasal | ²²est g(ospod)ь n(a)š o(d) d(ě)vi marie zaklinaû te | 106 ¹anj(e)li I arhanj(e)li božastvom oblast|²niki gospodstvom herovimi I serafimi | ³I čistimi devami I vsemi s(ve)timi nebe|⁴skimi silami I g.(4)mi evanj(e)listi | ⁵g.(4)muč(e)niki I g(4)mi evanj(e)listimi I ispoved|⁶niki I d(ě)vami I vsemi s(ve)timi božimi crik|⁷vami da ne vložite gneva vašego v | ⁸pole n[a]šem I va vsem krštenstvi na sami | ⁹v sebe da rastrgnut se I siê tuča I grad, | ¹⁰da idet v pusta mesta v morsku pučinu | ¹¹I v naša mesta da ne obratit se da ne ima|¹²t reči v d(a)n sudni niktože n(a)m ne prereče ê v|¹³am preču da ne imate oblasti v sem pole | ¹⁴n(a)šem I va vseh selih n(a)ših Ideže ležet | ¹⁵molitvi sie I sl(o)va siê va ime o(t)ca | ¹⁶+ I sina I duha s(ve)t(a) e(van)j(e)lie ot mateč. |

¹⁷V ono vrime vlez I(su)s v korabal I po nem Idu uče|¹⁸nici ego I trus veli bist v mori I pogre|¹⁹zaše vlnami I(su)s že spaše pristupiše | ²⁰učenici ego ka I(su)su gl(agol)uče g(ospod)j spasi n|²¹i êko pogibaem gl(agol)a Im I(su)s što tako stral|²²šilivi este maloveri I zapreti moru | ²³i vetru I abie sta tišina veliê I ču|^{106v-1}diše se vsi gl(agol)uče kto sa est êko vetr|²i I more poslušauť ego poi [z]dravu mar(i)û | ³I oče n(a)š oče veliki I strašni I se anj(e)|⁴i ego trepčut nebo I z(e)m(a) I vse sili | ⁵nebeskie dvižut se I more podvignet se | ⁶I vse bez(d)ni tresut se pridet bo na obla|⁷ceh suditi č(lově)kom hoteče svezati | ⁸eretniče I razvratniče krstě(ne) ot b(og)a | ⁹obračae č(lově)ki

sem bo te krstom zaklina|¹⁰û da ideše v jeonu I va ogan večni | ¹¹I demune zali

tebe poslušauť zlo|¹²tvorci krste b(o)že d. molim ti se da | ¹³bl(agoslo)vi tvoego sego vas dom ego êko | ¹⁴b(og)ь n(a)š I tebe sl(a)vi ače ne pone otai | ¹⁵mene Izidet I mene toli zla da im|¹⁶at pokloniti se razastviû za|¹⁷klinaû te sotono .bî.(12) ap(osto)loma I .dî.(15) | ¹⁸krilitacimi I otdidi dēvle | ¹⁹od domu sego vetar gone I ta stal|²⁰ri se goni ê to Izmu te I(z) mira sego | ²¹Is(us)e krste pobeđi vraga tu tebe dē|²²vle zaprečaû vi vsi s(ve)ti anj(e)li | ²³g(ospo)dni budite na pomoč mne rabu božiu v | 107 ¹Ime o(t)ca I sina I duha s(ve)t(a)go

[zaklinaû] | ²vas anj(e)li dēvli Imže Imena sut | ³[m]armeon Ivipos aruel Imekat arkan | ⁴usebon makael arek amalik zmid I vse b[aho]|⁵rniki ki vodu sastavlaete tuču i gr|⁶ad posilaete I tuge č(lově)sk(i)e vziaete | ⁷zaklina[û] vi I proklinaû vi anj(e)li dē|⁸vli vse o(t)cem I sinom I duhom s(ve)tim I s vi|⁹šnim sudom božim ognem I vsemi s(ve)timi | ¹⁰božimi da ne poš[a]let kameniê gradnago | ¹¹ni snežnago ni ledenago I tučnago dažd[a] | ¹²ni vodi ledenie I ne pakostite v sem sele | ¹³ni v seh predelih s(ve)tih po nih preidi da ne s|¹⁴meite pristupiti ot sele daže do dobra|¹⁵go leta egda priděte pred prestol b(o)ži | ¹⁶v d(a)n sudni da na smite reči lažuče nesmo | ¹⁷se bili boēli niktože nam ne proreče ê va|¹⁸m zaprečaû va ime o(t)ca I sina I duha s(ve)t(a)|¹⁹go preču vam križem krstovim ki est zname|²⁰nan znameniem s(ve)t(a)go križa I ki e krizmu kriz|²¹man zaklinaû vas I proklinaû vas aerske | ²²sili I anj(e)li tamni Imže Imena sut | 107v ¹mermon avipos aruel Ikamet arkar usebo[n] | ²makael alek eliuq tebezel konpriel | ³arek amalek I zimid vsem tamnim | ⁴anj(e)lom preču vam o(t)cem I sinom I d(u)h(o)m | ⁵s(ve)tim troičnim edinom Istinnim | ⁶b(ogo)m tvorcem nebo I z(e)m(lu) i vsee tvari | ⁷vidimie I nevidimie I vplčeniem | ⁸g(ospod)a n(a)š(e)go Is(u)h(rst)a I muku ego I semrtiû ego | ⁹I vskresenie ego I divnim vzneseniem | ¹⁰ego na nebo I prišastiem na sud I b(la)ž(e)n(u)û | ¹¹d(ě)vu mariû materiû g(ospo)d(i)na Is(u)h(rs)ata

|¹² zapovedaû vâ tvoriti I zakli|¹³naû vi vse aerske sili protivnie |¹⁴ siloû b(og)a vsemoguĉago va ime o(t)ca |¹⁵ I sina I duha s(ve)tago I .ž.(7) svetil|¹⁶niki svateĉi se pred b(ogo)m na nebesih I si|¹⁷lami ki sede na nih I na kolesnicah he|¹⁸rofimskih I Ńerafimskih zovuĉimi |¹⁹ s(ve)tъ s(ve)tъ s(ve)tъ I g.(4)mi rikami tekuĉu|²⁰mi po srede raĉ jion pison tigru epra|²¹tu I b(la)ž(e)nim kirĉkom I s(ve)tim gradom eru|²²solimom Ideže s(ve)ti poĉivaû I kri|¹⁰⁸⁻¹žem ego I grobom ego agios s(ve)t s(ve)t s(ve)t |² g(ospod)a n(a)š(e)go Is(u)h(rst)a I b(la)ž(e)nîe marie matere ego |³ I b(la)ž(e)nîe privjidi d(ĉ)vi I vsih s(ve)tih anj(e)l |⁴ patrĉrah prorok ap(osto)l m(u)ĉ(e)n(i)k Ispovednik I s(ve)tic |⁵ krstov otreñi studeni vetr ot predel sih |⁶ križ krstov otreñi tuĉu I grad križ krstov |⁷ otreñi sili aerske I pošli vodu bl(agoslovle)nu |⁸ [do]bru bl(agoslovle)nu tanku kako bila voda egda krs[t] |⁹ krĉaše se v rece I vspomeni se c(ĉ)sa)ru b(o)ž(e) nebo I z(e)m[lu] |¹⁰ ne pusti gneva tvoego na sela siĉ za|¹¹ĉiti e ot see tuĉe grada tvoĉ bo tvarъ |¹² esmo križ g(ospoda)n bežete na stranu vse proti|¹³vnie sili premore lav ot kolene Iûdova |¹⁴ a(lelu)ĉ koren davidov a(lelu)ĉ tako že zaklinaû v|¹⁵as I proklinaû vas anj(e)l tamnih s(ve)tim[i] |¹⁶ vsemi anj(e)l b(o)žih mihailom gabriel|¹⁷om rapailom tobiealom mahaelom I vse|¹⁸mi s(ve)timi I s(ve)ticami božimi patrĉrh[i] |¹⁹ I proroki ap(osto)li I m(u)ĉ(e)n(i)ki Ispovedniki I deva|²⁰mi I vsemi tvarmi božimi I vsemi de|²¹li ego I g.(4)mi e(van)jelisti matejem markom |²² luku Ivanom moiseom rabom bož(j)im i s(ve)tim | 108^v ¹ Iliû prorokom I mudrostiû ku da g(ospod)ъ |² solomunu I bl(a)ž(e)nomu rguru nanezrel|³onom I b(la)ž(e)nîm fransĉiskom Ispovedni|⁴kom antonom I b(la)ž(e)nu agatu d(ĉ)vu I marg|⁵aretu I b(la)ž(e)nu Ńliĉnu d(ĉ)vu I privjil|⁶du I vsemi s(ve)timi I s(ve)ticami bož|⁷imi zaklinaû vas I preĉu vam da |⁸ ne smete pristupiti ni priloži|⁹ti se k sim predelom Imeni pokonnih |¹⁰ da ne smete pridruženi biti I da |¹¹ ne smete po nih preiti nikoter teg |¹² nenavideti ni grad ni tuĉa va |¹³ ime + o(t)ca + I sina + I duha + s(ve)tago |

LITERATURA

- Belić 1960.: Aleksandar Belić. *Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika. I. Fonetika*. Univerzitetska predavanja. Beograd. Nolit: 1960.
- Belić 1969.: Aleksandar Belić. *Istorija srpskohrvatskog jezika knj. II*. Sv. 1: Reĉi sa deklinacijom. Sv. 2: Reĉi sa konjugacijom. Beograd. Nauĉna knjiga: 1969.
- Biblija*. Stari i Novi Zavjet. Zagreb. Stvarnost: 1968.
- Bošković 1968.; 1985.: Radoslav Bošković. *Osnovi uporedne gramatike slovenskih jezika*. I. Fonetika. Beograd. Nauĉna knjiga: 1968. II. Morfologija. Nikšić. NIO "Univerzitetska rijeĉ": 1985.
- Brozović, Ivić 1988.: Dalibor Brozović. Pavle Ivić. *Jezik, srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb. JLZ: 1988.
- Brozović 1985.: Dalibor Brozović. *Suvremeno Ńtokavsko narjeĉje kao plod konvergentnoga jeziĉnog razvoja. Hrvatski dijalektološki zbornik knj. 7, sv. 1*. Zagreb. JAZU: 1985. (59- 71)
- Damjanović 1977.: Stjepan Damjanović. *Slogotvorni r i l u korizmenjaku Koluniĉeva zbornika. Radovi Zavoda za slavensku filologiju 15*. Zagreb: 1977. (43- 50)
- Damjanović 1984.: Stjepan Damjanović. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*. Zagreb. Hrvatsko filološko druŃtvo: 1984.

- Damjanović 1995.: Stjepan Damjanović. *Jazik otačaski*. Zagreb. Matica hrvatska: 1995.
- Daničić 1981.: Djuro Daničić. *Istorija oblika srpskoga ili hrvatskoga jezika do svršetka XVII vijeka*. U Beogradu 1874. München. Verlag Otto Sagner: 1981.
- Derossi 1978.: Julije Derossi. O normiranosti hrvatskoga književnog jezika u srednjem vijeku. *Filologija* 8. Zagreb. JAZU: 1978.
- Filipović 1986.: Rudolf Filipović. *Teorija jezika u kontaktu*. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira. Zagreb. JAZU / Školska knjiga: 1986.
- Finka 1971.: Božidar Finka. Čakavsko narječje. *Čakavska rič* 1. Split: 1971.
- Gluhak 1993.: Alemko Gluhak. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb. "August Cesarec": 1993.
- Guiraud 1964.: Pierre Guiraud. *Stilistika*. S francuskog preveo Branko Džakula. Sarajevo. "Veselin Masleša": 1964.
- Hamm 1958.: Josip Hamm. *Staroslavenska gramatika*. Zagreb. Školska knjiga: 1958.
- Hamm 1960.: Josip Hamm. *Staroslavenska čitanka*. Zagreb. Školska knjiga: 1960.
- Hamm 1963.: Josip Hamm. Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika. *Slovo* 13. Zagreb: 1963. (43- 67)
- Hercigonja 1961.: Eduard Hercigonja. O nekim značenjima osnovnih preteritalnih vremena u jeziku Zografskog kodeksa. Radovi Zavoda za slavensku filologiju 4. Zagreb: 1961.
- Hercigonja 1975.: Eduard Hercigonja. Srednjovjekovna književnost. *Povijest hrvatske književnosti. knj. 2*. Zagreb. Liber / Mladost: 1975.
- Hercigonja 1978.: Eduard Hercigonja. Metodološke pretpostavke jezikoslovne analize hrvatskoglagoljskih zbornika 14.- 16. stoljeća. *Filologija* 8. Zagreb. JAZU: 1978. (147-152)
- Hercigonja 1983.: Eduard Hercigonja. *Nad iskonom hrvatske knjige*. Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju. Zagreb. Sveučilišna naklada Liber: 1983.
- Ivić 1985.: Pavle Ivić. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*. Uvod i štokavsko narječje. Novi Sad. Matica srpska: 1985.
- Ivšić 1970.: Stjepan Ivšić. *Slavenska poredbena gramatika*. Priredili: Josip Vrana i Radoslav Katičić. Zagreb. Školska knjiga: 1970.
- Jonke 1974/ 75.: Ljudevit Jonke. Problematika norme hrvatskoga književnog jezika u sinkronijskom i dijakronijskom aspektu. *Jezik* 2. Zagreb. Hrvatsko filološko društvo: 1974.- 1975. (33- 39)
- Junković 1972.: Zvonimir Junković. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. Dijakronijska rasparava. *Rad JAZU* 363. Zagreb: 1972.
- Junković 1978.: Zvonimir Junković. Pretpostavke o fonološkoj vrijednosti samoglasnoga r. *Filologija* 8. Zagreb. JAZU: 1978. (159- 163)
- Jurišić 1992.: *Nacrtr hrvatske slovnice*. I. Glasovi i oblici u povijesnom razvoju. II. Tvorba imenica u povijesnom razvoju. Zagreb. Matica hrvatska: 1992.
- Katičić 1994.: Radoslav Katičić. *Na ishodištu*. Književnost u hrvatskim zemljama od 7. do 12. stoljeća. Zagreb. Matica hrvatska: 1994.

- Kuna 1965.: Herta Kuna. Redakcije staroslavenskog kao literarni jezik Srba i Hrvata. *Slovo 15- 16*. Zagreb: 1965. (183-199)
- Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. Priredio Mirko Divković. Zagreb. Naprijed: 1987.
- Lukežić 1990.: Iva Lukežić. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka. Izdavački centar Rijeka: 1990.
- Malić 1972.: Dragica Malić. *Jezik prve hrvatske pjesmarice*. Zagreb. Hrvatsko filološko društvo: 1972.
- Malić 1988.: Dragica Malić. *Povaljska listina kao jezični spomenik*. Zagreb. Hrvatsko filološko društvo: 1988.
- Malić 1997.: Dragica Malić. Jezična slojevitost takozvana Marulićeva Marijinskog oficija. *Filologija 29*. Zagreb. HAZU: 1997. (97-117)
- Mihaljević 1991.: Milan Mihaljević. *Generativna fonologija hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika*. Zagreb: 1991.
- Mihaljević 1997.: Milan Mihaljević. Jezična slijevitost Brevijara Vida Omišljanina iz 1396. godine. *Filologija 29*. Zagreb. HAZU: 1997. (110-138)
- Mihaljević 2002.: Milan Mihaljević. *Slavenska poredbena gramatika*. 1. dio. Uvod i fonologija. Zagreb. Školska knjiga: 2002.
- Moguš 1967.: Milan Moguš. Formiranje hrvatskosrpskog vokalizma. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju 9*. Zagreb: 1967. (29-36)
- Moguš 1967.^a: Milan Moguš. Gubljenje poluglasa kao uzrok nekim posljedicama u hrvatskosrpskom konsonantizmu. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju 9*. Zagreb: 1967. (37- 42)
- Moguš 1968.: Milan Moguš. Prva razvojna faza hrvatskosrpskog konsonantizma. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju 10*. Zagreb: 1968. (123-130)
- Moguš 1971.: Milan Moguš. *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb. Matica hrvatska: 1971.
- Moguš 1973.: Milan Moguš. Fonološki kriteriji za određivanje čakavskoga narječja. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju 13*. Zagreb: 1973. (23-36)
- Moguš 1977.: Milan Moguš. *Čakavsko narječje*. Zagreb. Školska knjiga: 1977.
- Moguš 1995.: Milan Moguš. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb. Globus: 1995.
- Nazor 1963.: Anica Nazor. Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglajolskim tekstovima. *Slovo 13*. Zagreb: 1963. (68-88)
- Pranjić 1968.: Krunoslav Pranjić. *Jezik i književno djelo*. Zagreb: 1968.
- Rešetar 1898.: Milan Rešetar. Primorski lekcionari XV. vijeka. *Rad JAZU 134*. (80-160) i *Rad JAZU 136*. (97-199) Zagreb: 1898.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I- XXIII. Zagreb. JAZU: 1880.-1976.
- Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Zagreb. JAZU i Zavod za jezik IIF: I. A- CENINA:1984.
- Sambunjak 1999.: Slavomir Sambunjak. Simbolika i stil glagoljskoga magijskoga obreda očišćenja. Sveučilište u Splitu. Filozofski fakultet – Zadar. *Radovi. Razdio filoloških znanosti (28)*. Zadar. 1999. (183-216)

- Sambunjak 2002.: Slavomir Sambunjak. *Gljučni obrat glagoljske "Zakletve od zla oblaka"*. Članak u rukopisu. Zadar. 2002.
- Silić 1996.: Josip Silić. Lingvističke i sociolingvističke zakonitosti. *Kolo god. V., br. 2.* Zagreb. Matica hrvatska: 1996. (243-248)
- Simeon 1969.: Rikard Simeon. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva.* Knj. I i II. Zagreb. Matica hrvatska: 1969.
- Skok 1971.-1974.: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.* I.- IV. Zagreb. JAZU: 1971.- 1974.
- Slovarь drevnerusskogo 'azyka.* Tom I, II, III. Sostavil: Izmail Ivanovič Sreznevskii. Sanktpeterburgú. Tipografi'a imperatorskoj akademii naukú: 1893, 1895, 1903.
- Srbocharvatsko česky slovník.* Praha. Československa akademie věd: 1982.
- Škarić 1902.: Đ. M. Škarić. Tvorba i poraba participa (gerundija) prezenta aktiva i preterita aktiva I. u čakavskoj književnosti XV. i XVI. vijeka. *Nastavni vjesnik X.* Zagreb: 1902. (1- 32)
- Štefanić 1969./ 1970.: Vjekoslav Štefanić. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije.* Zagreb. JAZU: I: 1969; II: 1970.
- Tkonski zbornik: hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća.* Transliterirao i popratne tekstove napisao Slavomir Sambunjak. Tkon. Općina Tkon: 2001.
- Vončina 1967.: Josip Vončina. Dubletsko prvo lice singulara prezenta u hrvatskih pjesnika 15. i 16. stoljeća. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju 9.* Zagreb: 1967. (43-61)
- Vončina 1979.: Josip Vončina. *Jezičnopovijesne rasprave.* Zagreb. Liber: 1979.
- Vončina 1985.: Josip Vončina. Štokavizmi u djelima hrvatskih čakavskih i kajkavskih pisaca. *Hrvatski dijalektološki zbornik knj. 7. sv. 1.* Zagreb. JAZU: 1985. (241-254)
- Wardhaugh 1986.: Ronald Wardhaugh. *An Introduction to Sociolinguistics.* Oxford. Basil Blackwell Ltd: 1986.
- Zima 1887.: Luka Zima. *Nekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine.* Zagreb. JAZU: 1887.

VARIANT LINGUISTIC REALISATIONS IN MAGIC TEXTS OF THE TKON ANTHOLOGY

Summary

The paper deals with linguistic properties of a Glagolitic magical text (manuscript) from the beginning of the 16th century. The text's language is reflecting both the specific linguistic situation at the time in which the linguistic changes occur and the Čakavian literary usage which was open to the linguistic influences: Old Church Slavonic, Kajkavian and Štokavian. The author's attitude makes those different linguistic influences stylistic functional elements of the era of the transcribing literature whose creativity lies exclusively in numerous realisations of the utterances. There are three kinds of variants: synchronic system variants (variants within the system), dyachronic system variants (those that are the results of the linguistic changes) and interfering variants (those that are the results of the

language contacts). The remarks made about the language of the text are more conclusions about the specific stylistic and linguistic usage than conclusions about the language of a particular area or of a particular author.

LE VARIANTI LINGUISTICHE NEI TESTI MAGICI DELLA RACCOLTA DI TKON

Riassunto

Lo studio si occupa dell'analisi linguistica di un testo del 16 secolo in glagolitico magico ed evidenzia numerosi problemi sia nel definire alcune particolarità linguistiche sia nella loro collocazione nel contesto dei singoli sistemi linguistici antichi croati; mette in luce problemi che devono ancora risolvere le storie della lingua ciacava, caicava e stocava e gli studi dei rapporti tra i sistemi ricordati con il paleocroato laddove sono in contatto: i testi medioevali, specie quelli glagolitici. La lingua del testo oggetto dello studio è il riflesso del quadro linguistico di quel tempo con mutamenti linguistici molto attuali come le norme linguistico-letterarie (ciacave) di allora che sono caratterizzate dall'apertura verso gli altri sistemi, confinanti o somiglianti (paleoslavo, caicavo e stocavo). Alcune differenze linguistiche sono il riflesso delle posizioni dell'autore come anche della maniera stilistica di un'epoca in cui la creatività della letteratura di trascrizione è concentrata sul campo della variazione d'espressione (variazione con gli elementi offerti dal sistema stesso – varianti diacroniche sistemiche e variazione con gli elementi che sono il risultato dei contatti tra sistemi – varianti interferenziali). In questo modo le conclusioni sulla lingua del testo esaminato sono più conclusioni sulla norma stilistica e linguistica del tempo che conclusioni sulla lingua di un certo luogo e tempo.

Podaci o autoru:

Gordana Čupković radi kao znanstveni novak na projektu *Kontrastivna analiza dualističkih tekstova: hereze, basme i Gral*. Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku, Obala kralja Petra Krešimira IV., 2, 23000 Zadar, 023 200 554.